

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KAPİTALİZM VE ŞİZOFRENİ 2

KAPMA AYGITI

GILLES DELEUZE FELIX GUATTARI

KAPİTALİZM VE ŞİZOFRENİ 2 BİN YAYLA

KAPMA AYGITI

GILLES DELEUZE FELIX GUATTARI

Türkçesi : **Ali Akay**

BAĞLAM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Bağlam Yayınları / 56
İnceleme - Araştırma / 23
Birinci Basım: Nisan 1993

ISBN: 975-7696-10-2
975-7696-41-2

Capitalisme et Schizophrénie

Mille Plateaux'dan

"3 nouvel ou quést-ce qui sést passé?" ve
"Appareil de capture" adlı bölümlerin çevirisi
(Edition Minuit, 1980)

Kapak: Siyah Kalem, *Bağlayan ve Bağlanan Demonlar*

Dizgi: Stüdyo MAC

Baskı: Fatih Gençlik Vakfı Matbaası

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad., 13/1

34410 Cağaloğlu-İST.

Tel: 513 59 68

Çevirenin Önsözü

"Kapma aygıtı", "Üç Öykü veya Ne oldu" metinleriyle Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin **Mille Plateaux**, Kapitalizm ve Şizofreni kitabının çevirilerine devam ediyoruz. Bu kitap Kapitalizm ve Şizofreni'nin Türkçe'de çıkan ikinci cildi oluyor. Bu metinler iki düşünürün fikirlerini açarken, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yaklaşımlarıyla kapitalizm çözümlemelerine de ışık tutmaktadır. Kitap içinde Deleuze ve Guattari'nin söylemiş oldukları gibi her "yayla" kendi içinde tutarlı olarak, ayrı ayrı okunabilir. Her yayla bir katmanı oluşturur.

Bu kitapta yine Dumézil'in tezlerinden yola çıkan Deleuze ve Guattari, eski Hint-Avrupa mitolojilerindeki eski Yunan şehir devlet-toplum ilişkilerini, devletin "kapma" aygıtı açısından, incelerler. Görüleceği gibi hep iki kutup vardır ve herşey ikisinin arasından geçer, ortaya çıkar. Marx'ın üretim biçimleri kuramına yeni bir bakış getirirler ve "bir üretim biçiminin devlet tarafından yapılmaktan çok devletin üretimden bir biçim olarak ortaya çıkarttığını" yazarlar. Bu şekilde de evrimci bir gelişmeyi öngören son nedenleri ortadan kaldırır. Nedensellik ilişkisi-

ni yok ederler ve bunun sosyal bilimlerden önce fizik tarafından yok edilmiş olduğunu söylerler. Hegel'ci (sillojizmleri) tasımları, tersine evirterek işlerler. Devletin kapma aygıtı bir "kapma sürecidir". Her süreçte kendinden başka bir "güç" ile ilişkiye girebildiği gibi, başka bir sürece denk düşen bir güç tarafından yeniden ele alınabilir. Bu devletin savaş makinasını kendine maletme karakteridir.

Deleuze ve Guattari'nin ilk iki kitabının çevirisi (Diyaloglar ve Kapitalizm ve Şizofreni), Göçebe Bilimi İncelemesi: Savaş makinası üzerine aldığımız bazı eleştirilerden yola çıkarak Kapitalizm ve Şizofreni'ye ikinci bir kitap ile devam ediyoruz. Burada okuyucular hem kapma aygıtı, hem de "Üç Öykü veya ne oldu?"yu okuyacaklar. Bu iki yazı da Bin Yayla kitabındandır. Bazılarına göre Diyaloglar iyi bir "start" değildi. Bazıları ise Deleuze'ün düşüncesine ısınamadılar. Herkesin bir okuma biçimi ve bakış açısı olduğunu kabul ederek her eleştiriye hak vermek yerinde olur ve bu, bizim yaptığımız çevirilerin kendini haklı çıkarmaya çalışmasını gerektirmez. Buna rağmen burada felsefi olarak ve özellikle Deleuze'ün düşünce yapısına saygıyla bazı önemli şeyleri söylemek ihtiyacında bulunduk. Çünkü Deleuze ve Guattari'nin 1975 yılında yayımlanan *Kafka*¹ üzerine Minör bir edebiyatta ortaya çıkan düşüncelerine göre herhangi bir esere girmek için tek bir kapı yoktur. Bu Kafka'nın Dava'sının kapısı değildir ki, herkesin bir adaleti olsun. Ayrıca herkesin bir adaleti olması da tek kapı fikrini yadsımadır. Her adalet bir kapı. Bir çok giriş. Herkese göre değişir: Deleuze ve Guattari kendilerine özgü okuyuşlarında Kafka'ya "girmekten" bahsederler. Bu bir kapıdan girmek veya bir dine mensup olmak kadar maddî olarak alınabilir. Bunu bir eğretilen olarak almak zorunda değiliz: "Kafka'nın yapısına nasıl girmeli? bu bir köksap, bir yeraltı yuvasıdır. Şato dağılım ve kullanım yasalarının pek bilinmediği çeşitli girişlere sahiptir. Amerika otelinin sayısız ana ve yan kapıları üzerinde bir o kadar bekleyen kapıcıların olduğu gibi, bir o kadar da giriş ve çıkışlar vardır. (...) Herhangi bir uçtan hiçbirinin diğerinden daha geçerli olmadığı girişlerden hiçbirinin bir özelliği olmadığı, hatta isterse girilen bir çıkmaz, dar bir bağırsak, bir sifon olsun, oradan girilecektir. "Evrimsiliği bu kadar tersine çe-

1 Bkz. G. Deleuze, F. Guattari, *Kafka*, (İngilizceye çev. Dane Polou, önsöz Rido Bensmaia, Theory and History of Literature, Volume : 30, Mineapolis, 1986, s.3

viren bir düşünürün (sillogizm) tasım dolu bir yapıya uymayacağını söylemek isteriz: Öyleyse birinci, ikinci ve üçüncü Deleuze diye bir şey söz konusu olamaz. Bu köksap düşüncesinin, yani her yanı bir yerden fışkıran ayrık bir düşüncenin doğasına karşıdır. Hegelci teslislerden kurtulamayan bir tasımla Deleuze açıklanamaz. Bu şekilde, Deleuze'ün düşüncesine giriş diye bir şey kabul edilemeyecektir. Bunun için Diyalog'ların bir başlangıç olması hiç de yanlış sayılmamalı. Bu bir seçimden başka bir şey değildir. Seçimlerin doğası da belli bir özgürlüğü getirir. Burada avangard, aydına gerek duyulmaz. Bir şeyler yapılar hepisi o kadar. Üstelik, Deleuze'ü tasımla açıklarken son kitaplarını göz ardı etmek hiç de doğru olmayacaktır, çünkü son kitaplarında Deleuze yine tek başına ve tıpkı Nietzsche'yi, Bergson'u yazdığı gibi tarih içinden, felsefe tarihi içinden bir filozof üzerine yazacaktır: Leibniz. Üstelik bundan evvel de yine gelecek yüzyılda felsefe tarihi içine girerek başka bir filozof üzerine, Foucault üzerine yazmıştır. 1990 yılında çıkan kitabının yine diyalogları içermesi de başka bir noktadır: Pourparlers (Müzakereler). Burada söz konusu olan savaş öncesi, savaşta ve savaştan sonra da devam edebilen müzakerelerdir. Kitap Deleuze ile yapılan söyleşileri içerir. Yine Foucault için yapılan kollokyumda söylemiş olduğum gibi bir filozofun anlaşılması için hem eserlerinin, hem de söyleşilerin, diyalogların yayımlanması gerekir. Bu bakımdan Diyaloglar bir çeşit müzakeretme ve birbirini anlatma kitabıdır. Müzakereler aydınlar arasında olabileceği gibi okuyucular ve yazar arasında da olabilir.

Diyaloglar o kadar hafife alınmamalı. Foucault'un 1962'de Rousseau üzerine yazdığı bir önsöze göre Rousseau'nun Diyaloglar kitabı çok önemlidir. Rousseau burada "İtiraflarının" tersine yeni bir yazı ve dili denemektedir. İtiraflar'daki "ben" yerini Diyalog'larda anonim bir yazıya bırakır. Yazı düz çizgisel anlatımını bırakır ve boşluklar ortaya çıkar. Yine başka bir filozofun önemli metnine göre Diyaloglar çok önemli bir yer işgal eder. Bunu Heidegger "Felsefe Nedir?" metninde açıklar. Bu arada, Deleuze'ün son çıkan kitabının adının da "Felsefe Nedir?"² olduğunu anımsatmakta yarar var. Bu kitabın yayımlanmasından hemen önce Deleuze'ün bir söyleşi kitabı çıkarması da anlamlı değil midir? Heidegger "Felsefe nedir?" derken bunu bir söyleşiye dönüştürür. Felsefe

2 Bu kitap Guattari ile birlikte yazılmıştır. Türkçe çevirisi Yapı ve Kredi yayınlarından yayımlanacak.

bir diyalogtur, bir yoldur, bir yolda oluştur. Herhangi bir yolda. 20. yūzyıl filozofları arasında adından en çok bahsettirenlerden Heidegger'in diyaloglarla kurduğu ilişki "Felsefe nedir?" gibi önemli bir sorundan geçmektedir. Heidegger'in "ne zaman felsefe yapmaya başlarız?" sorusuna yanıtı şudur: "Ne zaman filozoflarla ilişkiye girmeye başlarız o zaman grldğu gibi felsefe yapmaya başlamışızdır". Heidegger için bu bir kollokyumdur. (bkz. Heidegger, Questions I et II, Gallimard, 1968, s. 333) ve söz bir diyalogtur. (a.g.e. s, 334). Heidegger'e göre "filozoflarla yaptığımız diyalog varolanın varlığı (l'etre de l'tant) zerinedir. Bu yazılı iletişim sağlandığında felsefe nedir sorusunun karşısına geçip, otantik olarak, yanıtlanır" (s. 334) Bu Yunanlıların φκλοεοφα felsefesiyle diyalogtur.

Diyaloglar kitabının Deleuze'n ilk çevirisinin olmasının, Deleuze'ün de arzusuyla gerçekleştirildiğini anımsatmak isteriz.

Bu arada köksap adını verdikleri kavramın biraz daha açıklık kazanması için bir takım açıklamaların gerekli olduğuna inanıyoruz: Deleuze ve Guattari'nin köksap (Mille Plateaux (1980) kitabının ilk yazısı 1976 yılında yayımlanmıştır). Bu yazıda ele aldıkları kitap anlayışının ne nesnesi, ne de öznesi vardır, çünkü her iki kitap da değişik tarihlerde, değişik biçimlerde ve hızlarda yazılmıştır. Her kitabın yazarının içinde bulunduğu durumda düşünmüş olduğu kabul edildiğinde, bu durum içinde bulunan her epistemolojik bilgi, yazarın kendisiyle birlikte olduğundan, kitap tek bir özneye indirgenemez; indirgendiği durumlarda, bu kitabın yazarının dünya ile olan ilişkisi ve kullandığı malzemeler gözden kaçırılmış olacaktır. Toprak, jeolojik hareketlerin bile varolup olmadığı, bilinmeyen bir Tanrı'ya atfedilmiştir. Örneğin Spinoza'ya göre tzn zgrlğuğu'nun ispatlanabilmesi için bir Tanrı'nın varedilmesi gerekmektedir; çünkü düşünce Tanrı figürü üzerine kurulmuştu. Paradigma değiştirdiği söylenen Nietzsche için 18. yy. humanizması üzerine kurulu düşüncesinin insana atfedildiği söylenir. Tanrı'nın ölümü güç ilişkilerini değiştirdiği gibi yeni g ilişkileri için de insanın ölümünü içinde taşıymaktaydı (Bkz. Derrida "Les fins de l'homme" in *Marges.*). Deleuze ve Guattari için tüm düşünce iki kutupludur: Moler ve moleküler olarak algılandığında, yersizyurdsuzlaşma çizgileri yurdla, katmanlarla, parçalarla eklemelenirken kaçış çizgilerini ve yersizyurdsuzlaşma ve katmansızlaşma eylemlerini içinde taşır. Bu eylemlerin değişik hızları ge-

ciktirme ve öne alma görüngüleriyle oluşur. Örneğin göçebelerin hızbilimi veya tarihi akışın geciktirilmesi yahut hızlandırılması eylemleri gibi. Tüm bu kopma hız ve ağırlık çizgileri ortak bir düzenlemeyi oluşturur ve yapılan, düşünülen eylemler, arzulan makinalar (halkların arzusu: Alman halkının Hitler'i arzularak, seçimle başa getirmeleri gibi) bu düzenleme içinde gerçekleşir. Bu açıdan alındığında bir kitap bir düzenleme biçimidir ve asla bir özneye maledilemez. Kitap bir çokluktur. Bir kitabın organize bir bütün olmadığı düşüncesinden hareketle, anlamsız partikülleri, saf yoğunlukları da içinde taşıdığını göz önünde bulundurursak, bir kitabın organsız bir beden (Bkz. Guattari, Üç Ekoloji, Hil Yay. 1990, s.85 vd.) olduğu söylenir. Deleuze ve Guattari'ye göre bir kitapta aşkınlardan çok içkin süreçler, bir dayanıklılık planı vardır³. Her kitabın doğası, yazılış biçimi değişik olanakların rastlaşmalarına göre ortaya çıkan bir üslubu vardır. Yazar, bir çokluk olarak, bu yönlenişi, birlikteliği kitabında ortaya koyar ve dayanıklılık planı içinde bu yönelişi seçebilir; çünkü seçimi ancak bu dayanıklılık planında, bu *episteme* mümkün olabilir. Bir kitap tek bir organsız beden değil, bir organsız bedenler çokludur. Yapısalcılık yöntemindeki imleyen-imlenen ikiliğine karşın (ki, bu özne-nesne ikiliğine tekabül eder) Deleuze ve Guattari kitabın işlevinin nerelerde birleştiğini, hangi yeğlilikleri taşıdığını, kendi organsız bedenini, diğer hangi organsız bedenleri değişikliğe uğrattığını sorunsallaştırmayı yeğler. Böylelikle kitabın iç yapısı değil, dışarı ile olan ilişkisinde makinasal düzenlemesi önem kazanır; çünkü kitabın kendisi edebî bir savaş makinası, yani soyut bir makinedir. Bu şekilde kitabın evrenselliğinden çok tekilliği önem kazanır. Bir çokluk olan yazar, her zaman tekil bir şey üretir.

Yapısal bütünlüğün içindeki öğeler arasındaki birliktelikte bu öğenin çıkarılması tüm yapıyı felce uğratmasına karşın, makinasal düzenlemenin öğeleri arasında tam bir ayrışıklık söz konusudur. Yapısal öğelerden biri çıkarıldığında tüm yapının ortadan kalkabilmesine karşın, makinasal düzenlemede herhangi bir öğenin çıkarılması bu düzenlemenin işlemlerini engellemez. Örneğin Bin Yayla kitabı bu makinasal düzenleme içinde yazılmıştır. Kitap değişik katmanlardan oluşur; bu katmanlar arasındaki ayrışıklık herhangi bir bölümün çıkarılması halinde kitabın bütünlüğüne herhangi bir etki yapmayacağı gibi, okunuşunu da

3 Bkz. Deleuze, Parnet, **Diyaloglar**, Bağlam Yay. 1990, s.10

engellemeyecektir. Bu yüzden bir yapının içindeki çokluklar hep birleşme kurallarına indirgenmektedir. Örneğin Joyce tarzı bir yazıda bir çokluk yanılması yaratan "çoğul-köklü" sözcükler, aslında nesnedeki bu görünür çokluğu, gelip öznedeki birliğe bağlamakta, indirgemektedir. Burada ise tıpkı Nietzsche'nin aforizmalarındaki düz çizgisel bir bilginin bütünlüğünü kırması gibi kazık-kökünü kaybeden dünyada düz çizgisel tarihin yerini çevrimsel bir ebedi dönüş'e bırakması gibi, artık özne çift-çatallanma eylemine bile girmez olur. Çift-çatallanmanın yapılmaması öznenin yokolup kaybolmasıyla ilgilidir. Öznesiz bir dünya nesnesi kadar dünyasını da kaostlaştırır. Kitap hâlâ dünyanın imgesinin taşıdığı halde artık köke değil, kökcüğe bağlı bir kaosmoz haline girmiştir. Bu şekilde, kitap da parça parça bir bütün haline girer ve dünyanın imgesi olmaktan çıkar.

Deleuze ve Guattari için, çokluğu haykırmak bir ve iki diyalektiğinden çıkmak için yetersizdir. Tıpkı tekiliği kurmak için evrenselliği yadsımanın yetmediği gibi. Önemli olan evrenselin ne olduğunu açıklamaktır. Evrenseli yapmaktır. Tıpkı çokluk yapılması gerekliliği için, toplama işlemi değil, çıkarma işleminin gerekliliği gibi: Çokluk $1+1+1....$ değil, $n-1$ 'dir. Toplamanın artılarla işleyen ağırlığına karşın $n-1$ 'in hafifletici hızı ancak çokluğu kurabilmektedir. Köklerin çift-çatallanmasına, birbirlerine olan bağımlılığına, her alanı dilbilgisel boyuta indirgemelerine, nesnelerle anlamları arasında koydukları mesafeye göre, köksap birbirinden kopuk, dilbiliminden ayrı, siyasi, ekonomik, biyolojik anlamları içinde taşıyan ve kopukluğu sayesinde bir bütün oluşturamayan tekilliklerin birbirlerinden bağımsız ve çıkarma işlemiyle çıkmalarıyla ($n-1$) oluşur. Bitkiler kadar hayvanlar da köksaplı olabilirler. Örneğin köstebek yuvasını kazarken önceden belirlenen bir plana göre değil anlık gereksinmelerine göre şu ya da bu yönde koridorlar açar, hareket eder, çift-çatallanma mantığını boşa çıkaracak bir biçimde şurada bir yiyecek deposu, burada bir kaçış tüneli oluşturarak ilerler. Bu tüneller kesintilerle gelişir.

Kleist'ın bulduğunu söyledikleri yeni tip yazı biçiminde değişik hızlarda, değişik etkilerde dışarıyla olan ilişki dilbilgisel imleyen-imlenen ikiliğinin gönderdiği aşkın anlamların etkisini kırarak, öznesiz ve imleyensiz çokboyutlu çoklukları oluşturur. Bu aynı zamanda Goethe'nin romantik yazı biçimiyle de kopuşu göstermektedir. İmleyensiz kopuşlarda

yapıları birbirinden ayıran anlamlı kopuşlara karşın, kırılmış, parçalanmış herhangi bir yerden ortaya çıkan köksaplar kopuşları ortaya çıkarır. Burada imleyensizliğin boşalttığı yerde bulunan anlam biçimleri, varolan dayanıklılık planındaki alanlarını imleyensiz boşluğa yükleyebilir. Bu yüklenen anlamlar dayanıklılık planının içindeki süreçte ortaya çıkan içkin anlamları görünür kılar. Bu anlam çizgileri ancak bu dayanıklılık planında birbirlerine gönderimde bulunabilir ve ikili çatallanmaları bu şekilde önler. Dayanıklılık planı değiştiği zaman öğeleri kadar anlamlar da değişeceğinden, bu yeni anlamlar bu sefer imleyensizlik boşluğunu doldurabilirler: La Fontaine'in masallarının dönemlerinde taşıdıkları anlamların dışında bugünkü konumlara uygun modern okuyuşlarının mümkün olabilmesi ve değişik anlamlar taşıyabilmesi gibi.

Moler ve moleküler ayrımında, çokbiçimli şebekemsi karakteri ve paralel-olmayan evrim modelleriyle, moleküler olanı ön plana çıkaran köksap, bir karşı-jeneolojidir. Bu, Batı düşüncesinin köken hastalığını iyileştirebilecek bir "Ata"dan, kökenden kopuş eğilimini de taşımaktadır.

A. Akay. 1991

1874 - Üç öykü veya Ne oldu?

Edebi bir tarz olan "öykünün" tözünün belirlenmesi zor değildir: Her şey "Ne oldu? Ne olmuş olabilir?" soruları çevresinde dönmüş olduğunda bir öykü vardır. Masal öykünün karşıtıdır, çünkü nefes nefese kalmış olan okuyucuyu başka bir sorunun karşısında tutar: Ne olacak? Bir şeyler daima olacak, gelecektir. Romana gelince, onda öykünün ve masalın öğeleri yaşanmakta olan şimdiki zamanın (*süre*) sürekli değişimi ile bütünleşse bile, daima bir şeyler olmaktadır. Bu bakımdan, bir şey =x, sık sık bir cinayet veya bir hırsızlık durumunda olduğuna ama yaşanmış şeyin bulunacağına ve model polis hafiyesi tarafından şimdiki zamanda belirleneceğine göre, polisiye roman, özellikle, renksizdir (cinsiyetsizdir). Bununla birlikte zamanı bu üç boyutlu değişik görünümlerine indirgemek hatalıdır. Bir şey oldu veya bir şey olacak, bunların açısından öyle ani bir geçmişi, öyle yakın bir geleceği belirtebilir ki, (Husserl'in söylemiş olabileceği gibi) şimdiki zamanın kendisinin saklamaları ve birikmeleriyle bir bütün haline gelir. Şimdiki zamanı hareketlendiren, şimdiki zamanla çağdaş, birinin onunla kımıldayan, ama diğerinin sonu şimdiki zaman (öykü) olduğu andan itibaren geçmişe yollayan, bir diğerinin ise *aynı zamanda* (masal) geleceğe doğru sürükleyen çeşitli hareketler adına yapılan ayırım pek de meşru sayılmaz. Bir öykücü ve bir masal anlatan tarafından işlenmiş olan aynı konuyu elde tutmak şansına sahibiz: İki aşkıtan biri diğerinin odasında aniden ölür. Maupssant'ın masalında, "Bir kurnazlık", her şey şu sorulara doğru yönelmiştir: "Ne olacak? Hayatta kalan bu durumdan nasıl kurtulacak? Burada aynı

zamanda bir doktor olan, üçüncü- kurtarıcı ne icad edebilecektir?". Barbey D'Aurevilly'nin öyküsünde, "Pancar kırmızısı perde"de her şey şu sorulara yönelir: Bir şey oldu, ama ne? Genç kızın ne sebeple öldüğü bilinemediği gibi genç kızın kendisini niye küçük subaya verdiğini ve üçüncü-kurtarıcının burada alayın albayının,daha sonra işleri nasıl ayarladığını da gerçekten bilemeyiz. ¹ Her şeyin belirsiz bırakılmasının daha kolay olduğu zannedilmesin:asla bilemeyeceğimiz bir şey ve hatta birçok şey ardı ardına geçmiş olması yazarın bilmesi gerekecek olan detayları bulma zorunluluğu olan diğer durumlardan daha titiz ve kesin olmak zorunda değildir. Geçmiş olan şey asla bilinmez, tıpkı masal ve öykü karşısında okuyucunun iki değişik soluk alıp verşi gibi hep olacak olan şeyleri biliriz, ama bunlar yaşanan şimdiki zamanda her an ayrılan iki tarzdır. Öyküde bir şeylerin olması beklenmez, bir şeylerin zaten şimdi olmakta olduğu beklenir. Öykü son bir öyküdür, halbuki masal ilk masaldır. Masal ve öykü anlatıcılarının "mevcudiyeti" tamamen farklıdır. (Romancının mevcudiyeti de farklıdır). Zaman boyutlarını, öyleyse, çok daha fazla ileri sürmeyelim: Öykünün geçmişin bir belleği ile veya bir düşünme eylemiyle çok az bağlantısı vardır; tersine öykü, esas olarak bir unutulmuş üzerine oyununu kurar: "Ne oldu" ögesinde gelişir, çünkü öykü bizi, bilinmeyenlerle, farkedilemeyenlerle ilişkiye sokar (ve tersiyle değil: Bu, bize tanıtımını sunmaya imkanı olamayacağı bir geçmişten bahsedeceği için değil). Hatta, en azından, hiç bir şey olmamıştır, ama tam tamına bu hiç, bize dedirtir ki: "Bu mektubu gönderip göndermediğimi, anahtarlarımı nereye koyduğumu unutmam için vs. ne olmuştur? Beynimde hangi kılcal damar çatlamıştır? Bir şeyin olmuş olduğunu gösteren bu hiç, neyin nesidir?" Öykü esas ola-

(1) Bkz. *Les diaboliques* (Şeytaniler) Barbeyin, 1874. Maupassant'ın kendisi tabii ki, masala indirgenemez: Onun romanlarında öykü öğeleri veya öyküler vardır. Örneğin *Une vie* (Bir yaşam) romanında, Lison halanın oluntusunda: "Lison'un kafa darbesi dönemindeydi ve bu kafa darbesi bir sis bulutuyla kaplıydı. Bir akşam, o zaman yirmi yaşında olan Lise, niye olduğu bilinmeden kendisini suya atmıştı. Hayatında, hareketlerinde hiç bir şey bu çılgınlık belirtilerini taşımamıştı (...)"

rak bir gizlilikle ilişki içindedir (ama keşfedilecek bir gizliliğin nesnesi veya maddesiyle değil, içine girilmeyen bir gizliliğin biçimiyle ilişkilidir); halbuki masal bir *buluşla* ilişki içindedir (bulunabilecek olandan bağımsız olarak buluşun biçimi). Ve de öykü katlanmalar veya kaplamalar gibi olan tinin ve bedenın *tavırlarını* sahneye koyar, halbuki masal, hiç beklenmeyenler bile olsa, genişlemeleri ve gelişmeler olan *pozisyonları*, *davranışları* oyuna koyar. Barbey'de bedenlerin tavırları için yani bir şeyin olduğu anda bedenın yakaladığı durumlar için aldığı tadı görürüz. Barbey *Diaboliques* (Şeytanileri)'in önsözünde bedenlerin tavırlarının bir şeytaniliği, tavırların bir cinselliği, bir pornografisi, ve skatolojisi olduğunu öngörür. Bunların da aynı zamanda bedenlerin pozisyonlarını veya tavırlarını belirleyen tavırlardan çok farklı olduğunu ortaya koyar. Tavır tıpkı ters çevrilmiş bir merakla bekleme gibidir. Öyküyü geçmişe ve masalı geleceğe göndermek söz konusu değil, ama şimdiki zamanı geçmiş bir şeyin, bu şey hiç de olsa tanınmaz da olsa, boyutlarına yolladığını söylemek söz konusudur. Aynı şekilde öykü-masal farkını muhteşem, olağanüstü vs. kategorileriyle kesiştirmeyi denemeyeceğiz: Bu bambaşka bir sorun olacaktır, tüm bunların birbiriyle çakışmasının anlamı yoktur. Öykünün zincirlenmesi şudur: Ne oldu? (tarz veya anlatım), Giz (biçim), Beden tavrı (içerik).

Fitzgerald dâhi bir öykücü ve masalcıdır. Ama her zaman *bu hale gelmiş olmak için ne olabilir?* sorusunu sorduğunda öykücü olur. Sadece o, bu soruyu o yeğınlik noktasına getirmesini bilmiştir. Hayır, yorgunluk, yaşlılık, iç düşünme ve bellek sorunu olmasından dolayı değil, masalın da atılım, eylem, çocukluk sorunu olmasından da değil. Buna rağmen öykücü olarak sorunu hasta, yorgun, yıpranmış hatta daha da kötüsü olduğu zaman sorduğu doğrudur. Ama, orada da zorunlu olarak bağlı değildir: Bu bir aşk, bir dirilik sorusu olabilir. En ümitsiz durumlarda bile bu soru hâlâ aynı sorudur. Şeyleri birer algılama olarak düşünmek gerekir: Bir odaya girilir ve daha yapılmamış olsa da gelmekte olan, zaten orada duran birşey algılanır. Yahut da yapılmakta olan şeyin zaten sonuncusu olduğu, bittiği

bilinir. Orada son kez söylendiği bilinen bir "seni seviyorum" işitilir. Algısal semiotik. Tanrım, her şey algılanamazken ve algılanamaz bir şekilde dururken, ve herşey asla algılanamaz olsun ve dursun diye ne olmuş olabilir?

Ve sonra öykünün yalnızca özgürlüğü değil, evrensel bir konuyu işlediği özgün biçimi de vardır. Çünkü biz çizgilerden yapılmışızdır. Sadece yazı çizgilerinden bahsetmek istemiyoruz, yazı çizgileri başka çizgilerle birleşir, hayat çizgisi, şans çizgisi, şanssızlık çizgisi, yazı çizgilerinin değişikliğini yapan çizgiler, yazılı *çizgiler arasında* duran çizgiler. Her cinse herke-se ait olan bu çizgileri düzenleyen ve canlandıran öykünün kendine has çizgileridir. Büyük bir yalınlıkla, Vladmir Propp, öykünün iç ve dış *hareketlerin* işlevine göre tanımlanacağını, kendine has biçimi şekillendirdiğini, nitelendirdiğini, ayarladığını söylemektedir ²: Öykünün çok özel bir vahiyi işleme koyan ten çizgilerinin canlı çizgilerin işlevlerine göre tanımlandığını göstermek istiyoruz. Marcel Arland öykü üzerine şöyle söylerken haklıdır: "En ince nüanslarına kadar bunlar arı çizgilerdir ve fiilin bilinçli erdemi ve arılığından başka birşey değildir". ³

(2) V. Propp, **Morphologie du conte**, (Masalın biçimbilimi), Gallimard
(3) M. Arland, **Le promeneur** (Dolaşan Adam) Ed. du Pavois.

İLK ÖYKÜ

"KAFESTE", Henry James, 1898, Fransızca çev. Stöck Yay.

Olayın kahramanı genç telgrafçı kızın çok bölünmüş, hesaplanmış sınırsız parçalarla hareket eden bir hayatı vardır: Her gün kayda geçirdiği telgraflar, bu telgrafları gönderen kimseler telgrafı aynı şekilde kullanmayan bu kimselerin sosyal sınıfı, hesaplanması gereken sözcükler. Dahası, genç kızın telgrafçı kafesi nişanlısının çalıştığı bakkala bitişik bir parça gibidir. Alanların bitişikliği. Nişanlısı gelecekleri için planlar yapar, geleceklerini işleri, evleri, seyahatleri, parçalara böler. Hepimiz için olduğu gibi, burada da her şeyin öngörüldüğü ve hesaplandığı katı bir parçalar çizgisi vardır, bir parçanın başı ve sonu, bir parçadan başka bir parçaya geçiş. Bizim yaşantımız bu şekilde yapılmıştır. Yalnızca büyük molar bütünler değil (Devletler, kurumlar, sınıflar), bir bütünün öğeleri olan kimseler, kişiler arasındaki ilişkileri yapan duygular, yaymak, ya da karşılık çıkarmak için yapılmış bir şekilde değil, tersine her mercinin hatta kişisel kimliğin denetlenmesi ve sağlama alınması için parçalara ayrılmışlardır. Nişanlısı genç kıza şöyle diyebilir: Parçalarımız arasındaki farklar göz önüne alınarak aynı zevklerle sahip olduğumuz, aynı olduğumuz söylenebilir, ben erkeğim sen kadınsın sen telgrafçısın, ben bakkalım. Sen sözcükleri dikte alıyorsan ben şeyleri tartıyorum, parçalarımız birbirlerine

uyuyorlar, birleşiyorlar. Birleşmek (evlilik anlamında). Planlanmış belirlenmiş alanların tüm bir oyunudur. Bir oluşumuz değil, geleceğimiz vardır.. Öyleyse birinci yaşam çizgisi, *moler veya katı parçalanma çizgisi*, yaşamımızı katedip, dolduran bir şey olduğuna göre cansız değildir ve son olarak onu alıp götürmüş gibi durur. Aynı zamanda aşk ve tatlılık içerir. "Bu çizgi kötüdür" demek çok kolaydır, çünkü çizgiyi her yerde bütün diğer çizgilerde bulursunuz.

Zengin bir çift postahaneye girer ve genç kıza en azından başka bir hayatın varolduğunu hissettirir: Çoklu, şifreli, takma adlarla imzalanmış telgraflar. Kimin kim olduğu, ne anlama geldiği bilinmez. Belirli parçalardan yapılmış katı bir çizgi yerine telgraf, şimdi, esnek bir akımı biçimlendirir. Bu esnek akım hareket halinde onca küçük parça gibi olan, yeğın bir düzeyde, bir ay ışığı haznesindeki gibi daha doğumunda yakalanan *quantalarca* belirlenmiştir. "Yorumun muhteşem sanatı" sayesinde genç kız onu bir tehlikeye sokacak, git gide tehlike dolu, tehlike tavrını taşıyan bir gize sahipmiş gibi adamı yakalayıp, ele geçirir. Burada söz konusu olan kadınla olan aşk ilişkileri değildir. Henry James'in eserinin bu anında, bu madde çok az ehemmiyetli, banal bile olsa artık onu ilgilendiren bir giz maddesi değildir. Şimdi önemli olan, maddesi bulunmaya bile değmeyen gizin biçimidir (bilinemez asla, birçok imkân olacaktır, nesnel bir belirsizlik bir çeşit gizin molekülerleşmesi olacaktır). Ve bu adama nazaran telgrafçı kız onunla dolaysız olarak tutku dolu tuhaf bir suç ortaklığını paylaşır, kendi nişanlısıyla bile rekabet edemeyecek yoğun moleküler bir yaşam. Ne oldu, ne olmuştu? Bu hayat her şeye rağmen onun ne kafasının içinde ne de hayalgücündedir. Aslında tıpkı genç kızın nişanlısıyla gözalıcı konuşmasında öngörmüş olduğu gibi iki politikanın varlığından bahsedilebilir: Bir makro ve bir de mikro politika. Bunlar sınıfları, cinsiyetleri, kişileri, duyguları aynı biçimde göz önünde bulundurmazlar. Yahut da birbirinden çok ayrı iki tip ilişki vardır: Tam belirli öğeleri veya bütünleri (sosyal sınıflar, kadınlar, erkekler, şu veya bu kimse) sahneye koyan *çiftler* arasındaki özlü ilişkiler ve kendilerinin dışındaki, kişilerden, cinsiyetlerden, sı-

nıflardan kaçıp kurtulan akımları ve partikülleri içeren git gide yeri belirlenemeyen ilişkiler. Bu son ilişkiler niçin çiftlerin (erkek, kadın) ilişkilerinden çok ikiliklerin (dubllerin) ilişkileridir? "Bu ötekinden korkmaktaydı, bu öteki şüphesiz onu dışarıda bekliyordu; belki de onu bekleyen buydu; bu korktuğu ve kendisinin öteki olduğuydu." Her halükarda işte bir öncekinden çok farklı bir çizgi, parçaların yersizyurdsuzlaşma *quanta*'ları gibi duran *moleküler veya esnek parçaların* bir çizgisi. Şimdiki zaman, bu çizgi üzerinde tanımlanır. Bu şeyin yakalanamaz maddesi tamamen molekülerleştğine normal algılama eşiklerini aşmış geçen hızlarda olduğuna göre, bu şimdiki geçmiş olandır. Bununla birlikte zorunlu olarak bunun daha değerli olduğu söylenemeyecektir.

İki çizginin birbirleri içine geçtiği, birinin diğerini etkilediği ve birinin diğerine ya bir sertlik noktası, ya da bir esneklik akımı soktuğu kesindir. Nathalie Sarraute roman üzerine denemesinde, sadece Proust veya Dostoyevski gibi yazarların büyük hareketleri, büyük alanları, geçmişin yeniden yaşandığı zamanı yeniden bulduran bilinçdışının büyük noktalarını bulmalarından dolayı İngiliz romanlarına methiye yağdırmakla kalmaz, aynı zamanda modayı takip etmeksizin hem varolan hem de farkedilmez olarak duran bu moleküler çizgileri izledikleri için onları, kutlar. Diyaloğun veya konuşmanın kımıldamaz bir parçalanmanın kesintilerine, her birinin pozisyonuna ve tavrına göre kural taşıyan dağıtımın geniş hareketlerine nasıl boyun eğmiş olduklarını gösterir ve aynı zamanda da bilinçdışında bile yersizyurdsuzlaşmanın veya yön kaybının gizli çizgilerinin aynı merciden geçmeyen tavırların, ve miniskül çatlamların yansız (anonim) bir maddenin, icad edilmesi imkansız partiküllerin, çok ince dağıtılmış ince parçalarının, mikro eylemlerce nasıl katedilip, sürüklendiklerini gösterir: Konuşmada tüm bir üst-konuşma, der ona, yani konuşmanın bir mikro politikası. ⁴

(4) Nathalie Sarraute, *L'ère du soupçon*, (Şüphe zamanı), "Konuşma ve alt-konuşma", Gallimard Yay. Proust'un nasıl küçük hareketleri, bakışlar veya vurgulamalar, çözümlediğini gösterir, onları hatıradaki yakalar, onlara bir "pozisyon" verir. Onları sebeplerin ve nedenlerin bir zinciri

Ve sonra, James'in kadın kahramanı akım çizgisinde veya esnek parçasında, asgarî bir *quanta* noktasına gelir; oradan sonrasına gidemez (istese bile daha uzağa gitmesi imkansızdır). Dayanıklılık noktamızdan öteye onları çileden çıkarma tehlikesi bizi kateden titreşimler. Ne oldu? - telgraf çekenle telgrafçı arasındaki moleküler ilişki giz biçiminde erir gider - çünkü hiç bir şey olmamıştır. İkisi de katı parçasına doğru atılmış olarak durur, erkek dul kalan kadınla evlenecek, kadın nişanlısıyla evlenecek. Ve bunnunla birlikte her şey değişmiştir. Kadın yeni bir çizgi olarak üçüncüye, yerinde bile dursa aynı anda gerçek, bir çeşit *kaçış çizgisine* erişir: Artık parçaları kabul etmeyen ve daha çok iki parça serisini gümbürdeten çizgi. Duvarı deler, kara deliklerden ortaya çıkar. Mutlak bir yersizyurdsuzlaşma noktasına erişir. "O kadar çok bilmeye başlar ki, artık hiç bir şey yorumlanamaz olur. *Onun için, artık açık seçik olarak görünen loşluklar ortadan kalkmış sadece çiğ bir ışık kalmıştır*". James'in sadece bu tümcesinde hayatta ileriye doğru gidilir. Gizlilik yine doğa değiştirmiştir. Şüphesiz gizliliğin her zaman aşkla ve cinsellikle ilişkisi vardır. Ama bazen bu sadece saklı konudur, o kadar saklı ki, bayağıdır, geçmişte verilmiştir ve onda hangi biçimi bulabileceğimizi bilemeyiz: Bakınız gizliliğime sarılmışım, bakınız hangi gizlilik benim içime işlemektedir; Lawrence'ın adına "küçük kirli gizlilik" dediği ilgi çekme tarzı, bir bakıma *benim* Oidipusum. Bazen giz, tüm maddesi molekülleşmiş, farkedilmezleşmiş, imzasızlaşmış bir şeyin biçimini alır: Geçmişte bir veri değil, "ne oldu?"nun verilmeyeni. Fakat üçüncü çizgi üzerinde artık biçim bile kalmaz - sadece soyut, salt bir çizgiden başka bir şey yoktur. Çünkü saklayacak hiç bir şeyimiz kalmamıştır ve bu nedenle artık yakalanmamız imkansızlaşmıştır. Kendi kendine farkedilméz oluş, sevme becerisine sahip olmak için sevgiyi bozmuş olmak. Sonunda yalnız kalmak ve çizginin öbür ucunda gerçek suretiyle (benzeriyle) karşılaşabilmek

ri olarak kabul eder; "onlar tıpkı birbirinin gizliliği, hiç beklenmedik düğümlemesi, düğüm noktasının çözülüşü olan miniskül onca dram gibi geliştikçe, biçimlendikçe, okuyucuyu şimdiki zamanda yeniden yaşatmaya ve yeniden canlandırmaya ender olarak çalıştı".

için kendi Ego'sunu yok etmiş olmak. Hareketsiz bir seyahatin kaçak yolcusu. Herkes gibi oluş, ama tam da, kimse olmayan, kimse olmasını bilmeyen için, bir oluş. Gri ton üzerinde gri görünmüştür. Kierkegaard'ın söylemiş olduğu gibi, iman şovalyesi ile postaneye giden veya evine dönen Alman burjuvası arasında hiç bir ayrım yoktur: Buradan telgrafik birim yayılmaz, o hep bitmiş parçalar üretir veya yeniden üretir, ama daha şimdiden şüphe bile etmediğimiz başka bir çizgi üzerindedir. ⁵ Her şeye rağmen, telgrafik çizgi bir sembol değildir ve bu kolay da değildir. En azından üç katı ve iyi kesilmiş moleküler parça vardır ve sonra daha az canlı olmayan, ama daha ölümcül de olmayan kaçış çizgisi, soyut çizgi vardır. Birincinin üzerinde çok söz ve konuşma, soru ve yanıt, bitip tükenmek bilmeyen açıklamalar, noktalamalar vardır; ikincisi sukûnetten imâdan, hızlı kapalı sözcüklerden yapılmıştır ki, bunlar yoruma açıktır. Ama eğer üçüncüsü şimşek çaktırırsa ve kaçış çizgisi yürüyen bir tren gibiyse, bu orada düz çizgisel olarak anlatıldığındandır, sonunda gelebilecek sakin bir kabul sırasında "kelimesi kelimesine" herhangi bir şeyden, bir ot buketinden, katastrof veya duygudan bahsedilir, orada hiç bir şey başka bir şeyin değerini almaz. Bununla birlikte üç çizgi birbirine karışır durur.

İKİNCİ ÖYKÜ

"The Cruik Up", Fitzgerald, 1936, fransızca, çev. Gallimard Yay.

Ne oldu? Sonunda bu, bir kere Fitzgerald'ın, "tabii ki tüm yaşam bir yıkım sürecidir" dediğinde sorup durduğu sorudur. Bu "tabii ki" yi ne şekilde anlamalı? Öncelikle yaşamın git gide katılaşmış ve kurumuş bir parçaya angaje olup durduğu söylenebilir. Yazar Fitzgerald için, iyice kesilmiş parçalarıyla seyahatlerin yıpranması söz konusudur. Ayrıca, parçadan parçaya

(5) Kierkegaard, **Crainte et Tremblement** (Korku ve Titreme), Aubier s.52 vd.

gelişen, ekonomik kriz, kaybedilen zenginlik, bezginlik ve yaşlılık, alkolizm, evlilikte iflâs, sinemanın yükselişi, faşizm ve stalinizm olayı; başarının ve yeteneğin yitirilmesi - Fitzgerald işte burada dahiyâneliğini gösterir. "*Dışardan geliyor gibi duran büyük ani itişler*", tam imleyenli *kesintilerle* işler, ardı ardına ikili "seçeneklerde" bizi bir terimden diğerine geçirirler: Zengin-yoksul... Bununla birlikte, değişiklikler diğer yanda yapılar, katılaşmayı, başa gelen her şeyi üst-kodlayan, ihtiyarlığı giderecek bir şey yoktur. başında esnek olsa bile, büyük kitleleri oyuna getiren, işte, katı parçanın çizgileri.

Ancak Fitzgerald, bambaşka bir parçalanmayı izleyen bir tip çökmeden bahseder. Artık bunlar büyük kesintiler değil, tıpkı bir tabloda olduğu gibi çok daha esnek ve ince mikro-çatlamalardır ve bunlar, *daha çok diğer tarafta, işler yoluna koyulduğunda ortaya çıkar*. Yaşlılık bu çizgi üzerinde aynı biçimde değildir? Burada diğer çizgi üzerinde hissedilmediğinde yaşlanmaya başlanır ve "bu" diğer çizgi üzerine geçtiği zaman diğer çizginin üzerindeki farkına varılır. O anda ki, bu an diğer çizginin üzerindeki yaşa tekabül etmez, daha öteye gidilemeyen bir yeğninliğe, bir kuantuma, bir dereceye erişilir. (Bu yeğninlik hikayesi çok önemlidir: En müthiş yeğninlik zararlı hale girer, o anda, bizim gücümüzü aştığı zaman kaldırabilmek gereklidir.) Ama, tam da, ne olmuştur? Dikkat çeken, gerçekte farkedilen hiç bir şey; moleküler değişiklikler, arzusun yeniden dağılımı, bir şey olduğunda onu bekleyen ben'in zaten ölmüş olduğunu veya beklenenin daha gelmemiş olduğunu gösterir. Bu sefer bir ağacın aşkınlıgmca belirlenmiş büyük kopukluklar ve büyük hareketler yerine bir köksapın içkinliğinde çatışmalar ve itilmeler olur. "O bilinmeden çatlamıştır, ama az endişe verici değil, daha çok ürkütücüdür, ve sadece kişisel ve içsel değildir: O da başka bir düzeyde ve başka şekillerde, ağaçvari yerine köksapsal başka bir doğa ve başka parçalarla şeyleri oyuna koyar. Bir mikro-politika.

Ve sonra bir ayrılma çizgisi gibi, üçüncü bir çizgi daha vardır ve bu diğer iki çizginin patlamasına, çarpışmasına yol açar.... başka bir şey adına? "Arta kalanların gerçek bir kopmayı

başardıkları fikrine geliyorum. Ayrılma çok şey demektir ve zincirleme bir kopma ile hiç ilgisi yoktur. Zincirleme kopma genelde, başka bir zincir bulunmasına veya eskisinin yeniden ele alınmasına yöneliktir". Fitzgerald burada, imleyen denilen zincirlerde yapısal sahte-kopmalara karşı kopmayı koyar. Ama, onu, ilişkilerden veya daha esnek, daha yeraltısal, "seyahat" tip-li veya hatta moleküler taşıtlardan ayrı tutmadan edemez. "En büyük kaçma veya kaçış, her şeyden öte tuzak dolu bir gezintidir, hatta tuzak onları sadece resmetmek veya üzerinde yelken açmak isteyenler için bile olsa Güney denizlerini de içerebilir. Gerçek bir kopma ona yeniden dönmenin imkansız olduğu, geçmişin varlığını yitirdiği geri dönülmez bir şeydir". Seyahatlerin hep katı parçalara dönüş olması imkanı var mıdır? Melville gibi Güney denizlerine kadar seyahatlerinde rastlanan hep ana ve baba mıdır? Adaleler sertleşmiş midir? Esnek parçaların kendilerinin mikroskopta ve minyatürleşmiş bir şekilde kaçtıklarını zannettikleri büyük figürlerde yeniden şekillendiklerine inanmak mı gerekir? Tüm seyahatlerinde Beckett'in unutulmaz tümcesi ağırlığını korur: *Seyahat zevkinden dolayı seyahat etmiyoruz bildiğim kadarıyla, aptalız ama o kadar da değil*".

İşte kopmada geçmişin konusu buhar haline gelmekle kalmaz, ama olanın, uçuşan bir konu içinde algılanmaz bir şeyin biçimi bile kalmaz. Kendimiz algılanmaz ve kımıldamaz bir seyahat ile kaçak oluruz. Artık hiç bir şey ne gelir geçebilir ne de geçmiştir. Ne bana karşı ne benim için hiç kimse artık bir şey yapamaz. Hayalî olduğu için değil, ama tersine: Onları çizmekte olduğum için yurdumu kimse eline geçiremez. Küçük veya büyük savaşların sonu. Hep bir şeylerin peşindeki seyahatlerin sonu. Biçim ve konu olarak yüzümü kaybede kaybede, gizlim saklım bile kalmaz. Artık sadece bir çizgiyimdir. Sevme becerisini edinmeye başlarım, evrensel soyut bir sevgininkini değil, ama seçeceğim ve onun da körü körüne de olsa beni seçeceği, benden başka ego'su olmayan benim dublüm(eşim). Ego'yu ve aşkı terkederek, aşk için ve aşk tarafından kurtarılırız. Boşluğu kateden bir ok gibi artık sadece soyut bir çizgi oluruz. Mutlak yer-sizyurdsuzlaşma. Artık kimsenin herkes gibi olmayacağı bir şe-

kilde, herhangi biri gibi olunur. Kendisi dünya üzerinde değil, kendisinin üzerinde dünya resmedilir. Ne herkesin bir dâhi olduğu, ne de dâhinin basit bir adam olduğu söylenmelidir. Deha herkesten bir oluş meydana getirmesini bilen kimsedir (Belki de Pound'un yarı yarıya başardığı, Joyce'un başaramadığı özeniş Ulysse idi). Hayvan-oluşlara, moleküler-oluşlara ve sonunda algılanmaz-oluşlara girildi. "Hep barikatların öbür tarafındaydım. Korkunç coşkunluk duygusu sürüyordu (...) Mümkün olduğu kadar düzgün olmaya çabalıyordum ve üzerinde yeteri kadar et olan bir kemiği benim önüme fırlatsaydınız sizin elinizi yakalamaya bile gelebilirdim". Bu ümitsiz ton niye?

Kopma çizgisi veya gerçek kaçış öbürlerinden bile daha çok felaket taşımaz mı? Artık ölmek zamanıdır. Aslında, Fitzgerald bizi kateden ve bir "yaşamı" (Maupassantvarî bir başlık) oluşturan birbirinden ayrı üç çizgiyi sunar. *Kopuş çizgisi, çatlama çizgisi, ayrılma çizgisi*. Katı parçaların çizgisini veya moler (topyekün) kopma; esnek parçaların çizgisi veya moleküler çatlamanın çizgisi; kaçış veya ayrılma, soyut, ölümcül, canlı, parçalı olmayan çizgi.

ÜÇÜNCÜ ÖYKÜ

"Camın ve Girdâbın Hikayesi"

Pierette Fluetiaux, 1976, Julliard Yay.

Biraz mesafeli, biraz yakınlaşmış parçalar vardır. Bu parçalar bir girdâbın etrafını sarmış, bir çeşit kara delik gibi dururlar. Her parça üzerinde iki çeşit gözetleyici bulunur, yakını görenler ve uzağı görenler. Gözetledikleri hareketler, itilimler, suça meyilli karşı çıkmalar, isyanlar ve karşıtlıklardır. Bunlar girdâpta ortaya çıkar. İki tip gözetleyici arasında büyük bir fark vardır. Yakını görenlerin basit bir camı vardır. Girdâpta, dev hücrelerin çerçevesini, büyük kaplamalarının ikiye bölünme yöntemini (dikotomi), iyice belirlenmiş parçaların kendilerini, "kötü sınıf, karargah, işçi evleri veya kuş bakışı görünüşü" tiplerini görürler. Dalları, zincirleri, sınırları, sütunları, domino

taşlarını, çizikleri görürler. Bazen kıyıda kötü yapılmış bir figür, titremiş bir çerçeveyi bulurlar. Öyleyse o korkunç ışınli cam aranacaktır. Bu görmeye değil, kesmeye, yeniden kesmeye yarar. Lazer ışını yayan ve her yerde büyük imleyen kopuşunun egemenliğini sürdüren, tehdit edilen bir anda moler düzeni yeniden düzenleyen geometrik alet bu camdır. Kesmeye yarayan cam her şeyi üst-kodlar; kanda ve tende çalışmalarını sürdürür, ama mutlak geometri Devletin işidir ve yakını görenlerin fiziği bu makinanın hizmetine âmadedir. Geometri nedir? Devlet nedir? Yakını görenler ne demektir? İşte bunlar hiç anlam taşımayan sorulardır ("kelimesi kelimesine konuşuyorum") çünkü söz konusu olan yazısız bir çizgi çizmektir, tanımlamak değildir. Herkesin yargılanacağı ve çevrelerine (kenarlarına) göre yeniden biçileceği katı parçaların çizgisi, bireyler veya kolektiviteler.

Dümbünlerin, uzağı görenlerin, belirsizlik anlarında bile, durumları çok farklıdır. Onlar kalabalık değildir, onlardan bir parçada en fazla bir tane vardır. İnce ve karmaşık gözlükleri vardır. Ama kesin olarak, şefler bunlar değildir. Ve diğerlerinden çok başka şeyler görürler. Tüm mikro-parçacıkları, detayların detayını, "olanakların kızağını", kenarlara kadar gelmesi beklenen minüskül hareketleri, çerçeveden çok daha önce eskizi çizilen çizgileri veya titreşimleri, "kısa ve keskin sarsıntılarla oynayan parçaları" görürler. Tüm bir köksap ve kesme makinası gibi bir imleyen tarafından kendini üst-kodlamaya bırakmayan şu öğeye, bu bütüne, o figüre kendi anlamını bile vermeyen moleküler bir parça. Bu ikinci çizgi onu üreten ve her an gereksiz ve nedensiz sorgulayan anonim parçadan ayrı tutulamaz: "Ne oldu?". Daima, bir daha bulunamayacak olan partiküllerde, moleküler bir maddede zaten olmuş olan bir şeyin oluş biçiminde uzağı görenler geleceği bilebilirler. Bu tıpkı biyolojideki gibidir: Büyük bölünmeler hücrelerin dikatomeleri, çevrelerinde nasıl göçlere, yer değiştirmelere, parçaları yerleri konumlandırabilinen noktalarla belirlenmeyen, ama alttan geçen yeğlilik eşikleri ve orada her şeyin birbirine karşıtlığı miktozlarla büyük hücrelerde ve onların kesintilerinde kesişen moleküler çiz-

gilerle belirlenen morfogenetik atılımlarla eşlik ederler. Bu aynen toplumlardaki gibidir: Katı ve kesen parçalar alttan başka bir doğaya sahip parçalar tarafından nasıl kesilmiştirler. Ama ne biri, ne de diğeri, ne biyoloji ne de toplum, aralarında hiç bir benzerlik yoktur: "Kelimesi kelimesine konuşuyorum", çizgiler, yazgı çizgileri çiziyorum ve yaşam çizgiler arasından geçiyor. Esnek bir parça diğeri ile karışmış olarak değişik bir biçimde uzağı görenlerin mikropolitikalarıyla titretilen bir şekilde çizilmiş olarak ortaya çıkar. Birbirinin üstüne konulamayacak, birbirini aşamayacak bir biçimde ve düzeyde dünyevi olduğu kadar politik bir iş. Ama, aynı zamanda da bir algılama işi; çünkü algılama, semiotik, pratik, politik, teori, bunlar hep beraberdir. Şu veya bu düzeyde ve hatta öteki hâlâ kendi bile, olsa ötekiyle birleşebilen veya birleşemeyen bir çizgiyi izleyerek örölür, konuşulur, düşünölür. Hayır denildiğinde ısrar edilmemelidir, tartışılmamalıdır, ama kaçılmalı "tamam bir kere tamam" diyerek kaçılmalıdır. Konuşmaya gerek yok, önce gözlükleri, ağız ve dişleri, tüm parçaları değiştirmek gerekir. Yalnızca kelimesi kelimesine konuşulmaz, kelimesi kelimesine algılanır, yaşanır, yani ayrışık olduğunda bile, kesişebilen veya kesişemeyen çizgiler izlenir. Ve sonra bazen, bağdaşık olduklarında bile iş yürümez.⁶

Uzağı görenlerin konumunun belirsizliği şudur: Başkalarının göremediği en hafif mikro-suçları, girdapta, ortaya çıkarırlar; ama geometrik bir adalet görünümündeki kesme camının iğrenç hasarlarının da farkına varırlar. Zaten olmuş gibi duran en

(6) Aynı kitabın bir başka öyküsünde "saydamlığın son açısı", Pierette Fleutiaux üç algılama çizgisini, yerleşik bir şemaya uygulamaksızın, ortaya koyar. Kahramanın bütünlükler ve iyi kesilmiş öğeler, dolular, çukurlar üzerine molar bir algılaması vardır. (Bu kodlanmış, miras kalmış, duvarlar tarafından üst-kodlanmış bir algılama vardır: kendi sandalyesinin yanına oturmamak vb.) Aynı zamanda ince ve hareketli parçalardan, özerk çizgilerden yapılmış moleküler bir algılaması daha vardır ki, orada da dolu yerlerde delikler, çukurlar içinde küçük birimler ortaya çıkar, ikisinin arasında binlerce çatlak sayesinde "her şey kımıldar ve kaynaşır" kahramanın bunalımı birinden diğerine atlayıp duran çizgiler arasında seçim yapamamasından gelir. Kurtuluş mekanı açan "saydamlık açısı" olan diğer ikisinin açısınca Üçüncü bir algılama çizgisinden kaçış algılaması "tam olarak gösterilmiş hipotetik yön"den gelir.

küçük şeyi gördüklerine göre, önce olduklarını öngördüklerini zannederler; ama ikazlarının hiç bir işe yaramadığını bilirler, çünkü ikâz etmeksizin ihtiyaç, öngörü olanağı olmadan kesme gözlüğü her şeyi ayarlayacaktır. Bazen ötekilerden başka şeyler gördüklerini, bazen de kullanılmayan bir derece farkını hissederekler. En korkunç en katı denetim işi ile işbirliği yaparlar, ama açığa çıkan yeraltısal faaliyet için gizli bir sempatiyi niçin duymazlar? *Sanki iki taraf arasında tereddüt edermişçesine* bu moleküler çizginin belirsizliği. Bir gün (ne olacaktır?) bir uzağı gören kendi parçasını terkedecek, siyah girdabın üzerindeki dar bir geçite girecek, diğer uçta ilerleyen ikili körle karşılaşmak üzere, camını kırarak, kaçış çizgisine gidecektir.

Bireyler veya gruplar, biz aynı doğadan ve ritmden olmayan hazneler, dönenceler, geodesikler, meridyenler, ve onların çizgilerince katedilmişizdir. Bizi birleştirenler çizgilerdir, üç çeşit çizgi veya çizgiler paketi, çünkü her çeşit bir çokluktur. Şu veya bu çizgilerle ilgilenebilir ve belki de, neticede, belirleyici olan değil, ama diğerlerinden daha önemli olan biri vardır... eğer o çizgi oradaysa çünkü, bütün bu çizgilerden bazıları bize dışarıdan en azından kısmî olarak zorla kabul ettirilmişlerdir. Bazıları kimi kez rastlantıyla bir hiçlikten ortaya çıkar, asla niçin olduğunu bilmeyiz. Kimileri modelsiz, rastlantısız bulunmak, çizilmek zorundadırlar: Eğer başarabilirsek kendi kaçış çizgilerimizi bulmak zorundayız ve onları gerçekten yaşamda çizerek yakalayabiliriz. Kaçış çizgileri, en zoru bu değil mi? Kimi gruplar, kimi kişiler bunlardan yoksundur ve asla onlara sahip olamaz. Bazı gruplar, bazı kişiler bu çeşit çizgilerden yoksundur veya onları kaybetmişlerdir. Ressam Florance Julien özellikle kaçış çizgileriyle ilgilenir: fotoğraflardan yola çıkar ve bir yöntem geliştirir. Bu yöntem sayesinde hemen hemen şekilsiz ve soyut çizgiler ortaya çıkartır. Ama orada olanı da çeşitli bir çizgiler paketidir: Okuldan koşarak çıkan çocukların kaçış çizgisi ne polis tarafından kovalanan göstericilerin yürüyüşlerinde, ne de kaçan mahkûmlarınkidir. Değişik hayvanların kaçış çizgileri: Her cins, her birey kendininkilere sahiptir. Fernand Deligny çizgiler ve otist çocukların yollarını çizen, haritalar ya-

par: "Alışkanlık çizgileri" ve "dolanıp durma çizgileri"ni birbirlerinden ayırır. Ve bu sadece gezinmeler için geçerli olmakla kalmaz, ayrıca alışkanlık ve dolanıp durma çizgileriyle algılama, hareket harikaları vardır (yemek yapmak veya odun toplamak). Bu aynı şekilde, dilyetisi için de geçerlidir. Fernand Deligny yaşam çizgileri üzerine kendi yazı çizgilerini gösterdi. Ve sürekli olarak çizgiler kesişmekte bir an birbirlerini kesip, belli bir müddet birbirlerini izlerler. Dolanıp durma çizgisi alışkanlık çizgisini kesti ve bu noktada çocuk iki çizgiye de ait olmayan bir şey yaptı, kaybettiği bir şeyi orada yeniden buldu - ne oldu? - veya atladı, ellerini çırpı, küçücük ve hızlı bir hareket -ama hareketin kendisi bu sefer birçok çizgiyi ortaya çıkardı. ⁷ *Kısacası, kendi tekillikleriyle zaten karmakarışık bir kaçış çizgisi; ama aynı zamanda parçalarıyla geleneksel veya molar (bütünsel) bir çizgi; ikisinin arasında (?) bir o yana bir bu yana yatan kuantalarıyla moleküler bir çizgi.*

İyi görmek tıpkı Deligny'nin dediği gibi, bu çizgiler hiç bir şey demek değildir. Bu haritasal bir işdir. Haritalarımızı oluşturduğu gibi bizi de oluşturur bu çizgiler. Çizgiler değişebilir. Ve bir çizgiden diğer bir çizgiye geçilebilir. Köksap. Şüphesiz dilyetisi ile hiç bir bağı yoktur, tersine, dilyetisi çizgileri izlemek zorundadır, kendi çizgileri *arasında* yazı kendini bununla beslemek zorundadır. Şüphesiz imleyenlerle, imleyenle bir öznenin belirlenmesiyle de bağı yoktur; bu çizgilerin en sertleşen yerinde ortaya çıkan aslında imleyendir, Özne ise en alt düzeyde meydana gelir. Şüphesiz sadece konumları ağaçvarîlikleri ve noktaları işgal etmekten başka bir şey yapmayan ve kesin olarak kaçmasını önlemek için sistemi daima kapsayan bir yapıyla hiç bir bağı yoktur. Deligny onca parça, eşik veya kuantayı, yurdluluk, yersizyurdsuzlaşma veya yeniden yerine yurduna sokma gibi ortak bir Bedende kayda geçen çizgilere başvuruyor. Çizgiler Organsız bir Bedende kayda geçiyorlar. Organsız Beden üzerinde her şey çiziliyor ve kaçıyor, imgelemsiz, simgesel, işlevsiz kendisinin soyut olduğu bir çizgi. OsB (Organsız

(7) Fernand Deligny, "Voix et Voir" (Ses ve Görmek), *Chaiers de l'immuable*, Nisan, 1975

Bedenin) gerçeği. *Şizoanalizin başka pratik bir nesnesi yoktur: Senin organsız bedeninin hangisidir?*

Çizgilerin hangileri, hangi haritayı çizmekte ve haritada hangi değişikliği yapmaktasın, hangi soyut çizgiyi çizeceksin ve bu, sen ve diğerleri için ne pahasına olacak? Senin kaçış çizgin hangisi? Onunla karışan senin OsB'nin? Direncini kaybediyor musun? Direncini kaybedecek misin? Yersizyurdsuzlaşıyor musun? Hangi çizgiyi kırıyorsun, figürsüz ve sembolsüz hangisini uzatıyorsun veya yeniden ele alıyorsun? Şizoanaliz ne öğeler üstüne, ne bütünlükler, ne öznel, ilişkiler ve yapılar üstüne eğilir. Bireyleri katettiği kadar grupları da kateden sadece taslaklar (yüz çizgileri) üzerine eğilir. Arzunun analizi, ister bir grup, ister birey veya toplum söz konusu olsun şizoanaliz dolaysız olarak pratik ve politiktir. Çünkü öyle olmadan evvel politika vardır. Pratik terimlerin ve terimler arası ilişkilerin yerlerine konmasından sonra gelmez, aktif olarak çizgilerin çizilişine katılır, aynı değişiklikleri ve tehlikeleri göğüsler. Şizoanaliz bir hikaye sanatı gibidir. Veyahut şizoanalizin hiç bir uygulama sorunu yoktur: Akılda kalan koordinatların şu sistemine göre, bir yaşamın çizgileri olabildiği kadar, bir toplumun, bir sanatın veya bir edebî yapının da çizgileri de serbestleşir.

Moler veya katı parçaların çizgisi, moleküler ve esnek parçaların çizgisi, kaçış çizgisi: Birçok sorun ortaya koyulur. Öncelikle, *herbirinin tikel karakterine ait olanlar*. Katı parçaların Devlet tarafından sosyal olarak belirlendiğine, ön-belirlendiğine, üst-kodlandığına inanılabilir. Esnek parçadan da içe, fantazmaya, hayal gücüne ait bir alıştırma yapılma eğilimi vardır: Kaçış çizgisine gelirsek, o tamamen kişisel değil midir? Kendi hesabına kaçan bir bireyin kaçma biçimi, "sorumluluklardan", dünyadan kaçıp, çöle veya sanata sığınan birey... Hatalı bir izlenim. Esnek parçanın hayalgücüyle bir ilişkisi yoktur ve mikro politika diğerinden çok daha fazla gelişen ve daha gerçek olan bir şey değildir. Büyük politika mania yapan veya onu kollayan sızmalardan bu mikro katmalardan geçmeksizin asla molar bütünleri yönlendirmez; ve hatta, bütünler büyük oldukça, ortaya koydukları mercilerde molekülerleşmeler daha çoktur.

Kaçış çizgilerine gelirsek, onlar asla dünyadan kaçmayı içermez. Fakat tıpkı bir borunun patlaması gibi, dünyanın kaçmasına yardım ederler, parçaları ve kaçış çizgilerini zaptetmek için, katılıp kalsalar bile herhangi bir uçtan kaçamayan sosyal bir sistem yoktur. Bir kaçış çizgisinde ne bir hayal ürünü, ne bir semboliklik vardır. İnsanda veya hayvanda kaçış çizgisinden daha aktif bir şey yoktur. ⁸ Tarih bile "imleyen kapmalardan" çok oradan geçmek zorundadır. Bir toplumda her an neler kaçmaktadır? Devletin büyük silahlarına karşı çıkmak için bu kaçış çizgileri üzerinde yeni silahlar icat edilir ve "kaçabilirim, ama tüm kaçışım boyunca bir silah arıyorum". Göçebeler bu kaçış çizgileri üzerinde önlerine gelen her şeyi silip süpürüyor ve Firavunu şaşkına çeviren yeni silahları buluyorlardı. Ayırt ettiğimiz tüm bu çizgilerden bazıları arasında aynı zamanda bir birey hatta bir grup sunabilirler onlara. Ama sık sık bir bireyin, bir grubun kendisi kaçış çizgisi gibi işlev görebilir; o kaçış çizgisini izlemekten çok yaratır, zaptetmekten çok yaptığı canlı silahların kendisidir. Kaçış çizgileri gerçektir, hatta toplumlar bazen onu ehlileştirip vazgeçseler bile bu toplumlar için çok tehlikelidir.

İkinci sorun *çizgilerin sıralı önemini* kapsardı. Katı parçadan yola çıkılabilir, bu en kolayıdır, bu önceden verilmiştir ve sonra onun nasıl esnek parçaların kesilmesinden, kökleri çepeçevre saran köksap biçiminden yapıldığını görmek. Ve daha sonra kaçış çizgisinin ona nasıl eklendiğini görmek. İttifaklar, ve mücadeleler. Hatta kaçış çizgilerinden bile yola çıkılabilir: Belki de mutlak yersizyurdsuzluğuyla ilk olan odur. Kaçış çizgisinin *sonra gelmediği* kesindir; kaçış çizgisi diğer ikisinin patlamasını ve kendi zamanını beklese bile, başından beri oradadır. Öyleyse esnek parça bir çeşit anlaşma olacaktır, göreceli yersizyurdsuzlaşmayla yol alarak, blokaj yaparak yeniden yerine yur-

(8) Henri Laborit, **Kaçışa methiye** (Laffont Yay.) kitabını yazdığında, hayvandaki kaçış çizgilerinin biyolojik önemini göstermiştir. Ama çok biçimsel bir kavramlaşmaya gider; ve insanda, Laborit'e göre, dünyanın "haberlerini" çoğaltmaya yarayan hayalürünü değerlere bağlı kaçış vardır.

duna dönmelere olanak sağlayacak ve katı çizgi üzerine yollayacaktır. Ağırlığı bir o yana bir bu yana vermeye hazır duran esnek parçanın diğer iki çizgi arasında alınması tuhaf bir şeydir, bu da onun çok anlamlılığıdır. Ve dahası, çeşitli bileşmelere bakmak gerekir: Bir grubun, bir bireyin, herhangi birinin kaçış çizgisi ötekinin kaçış çizgisine destek olmayabilir; tersine onun yolunu tıkayabilir, tıkanıklık yapabilir ve katı bir parçaya doğru onu fırlatıp atabilir. Aşkda birinin yaratıcılık çizgisi diğerinin hapsedilmesini getirebilir. Aynı cinsten olsalar da, bir çizgiden diğerine, bir kompozisyon sorunu vardır. İki kaçış çizgisinin uyumlu, ortak bir şekilde varolmaları mümkün değildir. Organ-sız bedenlerin rahat olarak birleşmeleri kesin değildir. Bir aşkın, bir politikanın orada direneceği kesin değildir.

Üçüncü sorun, *çizgilerin karşılıklı içkinliği*dir. Onları birbirlerinden ayırmak da pek kolay değildir. Hiç birinin aşkınlığı yoktur, herbiri diğerlerinin içinde çalışır. Her yerde içkinlik. Kaçış çizgileri sosyal alanda da içkindir. Esnek parça katının koyulaşmasını bozmaktan kendini alıkoyamaz, ama kendi düzeyinde de tüm bozduklarını yeniden oluşturur, mikro-Oidipuslar, iktidarın mikro oluşumları, mikro-faşizmler. Kaçış çizgisi iki dize parçayı patlatır, ama daha da kötüsünü yapabilir, bir duvar üzerine sıçrayabilir, bir kara deliğe düşebilir, gerilemeye doğru giden yolu alabilir, dönüşlerin rastlantılarına göre en katı parçaları yeniden oluşturabilir. Kurtlar döküldü mü? Kaçılmasaydı daha da kötü olurdu bu, Lawrence'ın Meleville'e yaptığı siteme bakınız. Esnek parçadaki "ne oldu"?'nun boş biçimi, katı parçadaki küçük çirkin gizlilik ve kaçış çizgisindeki artık olamayacak olan yeraltısallık arasında dokunaçlı bir merciin yürek hoplatıcı sıçramalarını, her şeyin dengesini bozabilecek riziko taşıyan gizliliği nasıl göremeyiz? Birinci parçanın çifti, ikincinin düblü, kaçış çizgisinin yeraltısal olanı arasında onca mümkün geçiş ve harman- Nihayet, son bir sorun daha, en sıkıntı verenini, *her çizginin kendine has tehlikelerini* içerir. Birincinin tehlikesi ve düzeltme rizikosu taşımayan sertleşmesi üzerine söyleyecek pek çok şey yok. İkincinin anlamsızlığına da diyebilecek yok. Ama diğer ikisine birden düşme tehlikesinden ayrı

olan kaçış çizgisi niçin tüm mutluluk mesajına rağmen, tıpkı kendi işinin kalbine kadar onu tehdit edercesine her şey çözüldüğü sırada bir yıkım, bir ölüm, öyle özel bir ümitsizliği kendi içinde taşır. Chestov büyük öykülerin yaratıcısı Çehov üzerine diyordu ki: "Bir güç sarfetti, bundan şüphe edilemez ve bir şeyler onda kırıldı. Ve bu gücün nedeni çok zahmetli çalışmalar değildir: Kendi gücünün üstünde bir başarı gösteremeden düştü. Bu, nihayet, çok saçma bir kazadan başka bir şey değildir, yanlış bir adım attı ve ayağı kaydı (...) Yeni bir insan gözüktü gözümüze, karamsar tasalı suçlu" ⁹. *Ne oldu?* Orada da bu sorun Çehov'un tüm kahramanlarının sorunudur. Güç harcanmayabilir mi ve hatta kumlu ve acılı bir kara deliğe düşmeden bir şey kırılır mı? Ama Çehov gerçekten düşmüş müdür, bu tamamen bir yargı değil midir? Çehov'un kahramanları ne kadar iç karartıcı olurlarsa olsunlar, hâlâ "elli kilo aşk" taşıyor dedirtmekte haklı değil midir? Şüphesiz öykünün tözünü ve bazen iyi haberi oluşturan ve bizi meydana getiren bu çizgiler üzerinde kolay olan hiç bir şey yoktur.

Çiftler hangileridir? Senin çiftin hangisidir, yeraltısal olanların ve onların arasındaki karışım hangileridir? Biri diğere: Dudaklarım üzerindeki viski tadını senin gözlerindeki çılgınlık ışığını sevdiğim gibi sev, dediğinde oluşmakta olan veya tersine ortak mümkünlülük ihtimali bırakmama çizgileri hangileridir? Fitzgerald: "Belki de dostlarımızın ve ebeveynimizin yüzde ellisi size açık yüreklilikle Zelda'nın delirmesine yol açanın benim içkim olduğunu, diğer yarısı ise onun deliliğinin beni içkiye vurduğunu söyleyeceklerdir. Bu yargılardan hiç birinin pek anlamlı olduğu söylenemez. Bu iki grup dost ve ebeveynin ikisi de birimizin diğeri olmadığında daha iyi olduğumuzu söylemekte hem fikir olacaklardır. Hayatımızda hiç bu kadar birbirimize aşık olmadığımızı da alayla söyleyeceklerdir. O benim duğımdaki alkolü veriyor. En zirzop hallisünasyonlarına tapıyorum." "Sonunda hiç bir şeyin gerçekten önemi yoktur.

(9) Leon Chestov, *L'homme pris au piège* (Tuzağa Düşürülmüş Adam), 10/18, s.83.

Biz yıktık kendimizi. Ama en namuslu bir şekilde asla birimizin diğeri ni yıktığını düşünmedim". Bu metinlerin güzelliğ i. Tüm çizgiler oradadır: Aileninkiler ve dostlarınkiler, tüm konuşanlar, açıklayanlar, psikanaliz edenler, hataları ve hakları, çiftin tüm ikili işleyen makinasını, birlikte veya ayrı, katı parçada birbirlerinden ayırıyorlar (% 50). Ve sonra da dudakların üstündeki bir buse ve gözlerdeki gibi alkoliğ in ve delinin olduğ u durumda iç mesajları vermeye yarayan anlamların altında yatan şeylerle, kaldırabileceklerinin sınırında çoğalmayı tükettikleri esnek parça çizgisi. Ama orada da ortaklaşa olduğ u kadar ayrıldıkları veya tersi durumda ayrılmadıkları kaçış çizgisi, her biri ötekinin saklısı, ikili, o kadar başarılı ki, artık hiç bir şeyin önemi kalmaz ve her şey yeniden başlayabilir, çünkü birbirlerini yıkıma uğratmasalar bile mahvolmuşlardır. Hatıra ile hiç bir şey olmaz, her şey çizgilerde çizgiler arasında, farkedilmez kılan VE'de, birinde ve diğ erinde olur. Ne birleşme, ne ayrılma ama yeni bir mutluluğ un, yagıya boyun eğmenin veya yeniden başlamanın tersi olan, yeni bir kabullenme için kendi kendisini çizip duran kaçış çizgisi mi?

İ.Ö 7000-Kapma Aygıtı

Önerme X: Devlet ve kutupları.

Dumézil'in tezlerine geri dönelim: 1) Siyasi egemenliğin iki kutbu olacak;, korkunç İmparator ve ağlarla, düğümlerle, ilişkilerle kaparak iş yapan büyücü, sözleşmeler ve anlaşmalarla hukukçu ve papaz kral (Bunlar Varuna-Mitra, Odin-Tir, Wotan-Tiwaz, Uranos-Zeus, Romulus-Numa çiftleridir....) ; 2) Bir savaş işlevi siyasi egemenliğin (hükümdarlığın) dışındadır ve bu, bir kutupta olduğu kadar diğer kutupta da farklılık gösterir (Bu İndra veya Thor veya Tullus Hostiliustur ...) ¹

1) Bu Devlet aygıtını hareketlendiren tuhaf bir ritim ve öncelikle büyük bir gizdir, onu bağlayan Tanrılar veya büyücü İmparatorların garipliğidir, Tek gözlü uzaktan düğümleyen, kapan imleri yayar. Hukukçu Krallar genelde aletin ve yasanın, tekniğin ve hukukun ögesi olan tek eli kaldıran çolaklardır. Birbirini takip eden devlet adamları arasında, daima bir kör ve çolak arayınız, Horatius Cocles ve Mucius Scaevola (de Gaulle ve Pompidou?). Bu birilerinin yalnızca imleri, diğerlerinin ise aletleri olduğundan değildir. Korkunç imparator büyük işlerin ustasıdır; Uslu kral tüm im rejimlerini beraberinde getirir ve değiştirir. Zaten im-alet bileşimi siyasi egemenliğin veya Devletin yedeğinin farklılık çizgisini oluşturur. ²

2) Tabii ki, iki Devlet adamı da savaş hikayelerine bağlı

(1) Bu bakımdan Dumezil'in ana kitabı **Mitra-Varuna**'dır (Burada "kör" ve "çolağın" analizi de bulunur)

(2) Bağlayan Tanrı ve büyümlü düğüm temaları genel mitolojik incelemelerin nesnesidir. Özellikle Mircea Eliade, **Images et Symboles** (imge-

kalmaktan alıkoyulmaz. Büyücü imparator ya kendisinin olma-
yan savaşçıları savaşa sürer ve onları kaparak hizmetine alır; ya
da savaş alanına girdiği vakit silahları susturur, ağını savaşçıla-
rın üzerine fırlatır ve onlara tek gözle donduran bir katatoniye il-
hâm kaynağı olarak sunar "savaşmadan bağlar", savaş makina-
sını kendi içine yerleştirir (şüphesiz buradaki Devletin
kapmasını diğer savaş kapmalarıyla, ganimetlerle, esirlerle, isti-
lâlarla karıştırmamak gerekir) ³. Öbür kutba gelince, hukukçu
kral büyük bir savaş organizatörüdür; yasalarını yaratır alanını
oluşturur, bir hukuk ortaya çıkarır, bir disipline maruz bırakır,
onu siyasi emellerine alet eder. Savaş makinasından askeri bir
kurum ortaya çıkarır, savaş makinasını Devlet aygıtına katar. ⁴
Burada insanileştirmekden, yumuşatmaktan bahsetmeyeceğiz:
Belki de, tersine, savaş makinasının tek bir amacı vardır, o da
savaşın kendisidir her yerde şiddeti buluruz, ama değişik im ve
iktisadi düzenlerle. Büyücü İmparatorun şiddeti: Onun düğümü,
ağı, "her sefer için tek darbesi"... Hukukçu kralın şiddeti, her se-
ferinde yeni darbe vurması ve her seferinde kendi amacı için it-
tifaklar ve yasalar... Bir bakıma, savaş makinasının şiddeti, dev-
let aygıtınınkinden daha esnek ve yumuşak gibi görülebilir: Bu
onun savaşı daha "nesne" olarak seçmediğinden ve devletin iki
kutbundan kurtulduğundan ileri gelmektedir. Bu yüzden, savaş
adamı, kendisinin dışarıda olmasıyla içerideki hukukçu kralın
anlaşmalarına ve ittifaklarına karşı çıkıp, protesto eder, aynı şe-
kilde de büyücu imparatorun ilişkilerini çözer. O sövdüğü ölçü-

ler ve Semboller) Gallimard, 3. bölüm. Ama bu incelemeler iki yönlü-
dür, çünkü arketip ve sinkretik yöntem kullanırlar. Tersine Dumezil'in
yöntemi farklılık üzerine kurulmuştur: Kapma teması veya bağlama te-
ması bir farklılık çizgisi içinde değişik verileri toplar, özellikle siyasi ege-
menliğinkileri. Bu iki yöntemin karşıtlığı üzerine Ortigues'e göndeririz,
Le discours et le symbol (Söylem ve sembol), Aubier Yayınevi.

(3) Dumezil, Mitra-Varuna, ss.113-114, 151, 202-203.

(4) A.g.e., s.150: "Savaş tanrısı olma şekilleri vardır ve Tiwaz kavgacı
tanrı, savaşçı tanrı tarafından anlatılması güç olan bir tanım yapar... Ti-
waz başka bir şeydir: Savaşın hukukçusu ve aynı zamanda bir diplo-
mat tipi " (Aynı şey Mars için de)

de düğümleri çözendir: İki kez hain ⁵. Onun başka bir ekonomisi, başka bir korkunçluğu vardır, ama aynı zamanda başka bir acıması ve adaleti de... Devletin imlerine ve aletlerine savaş adamı mücevheratıyla ve silahlarıyla karşı çıkar. Burada da kimin iyi, kimin kötü olduğunu kim söyleyebilir? Savaşın kötü bir şekilde öldürdüğü ve sakat bıraktığı doğrudur. Ama devlet aygıtı bunu savaş makinasını kendine edindiği ölçüde gerçekleştirir. Ve özellikle, devlet aygıtı sakatlığın ve hatta ölümün gelmesini sağlar. Bunların daha önce olmasına ve insanların sakat ve yaşayan ölü biçiminde doğmasına devletin ihtiyacı vardır. Zombi, ölü doğmuş miti (söylencesi) savaşın değil emeğin mitidir. Sakatlık savaş nedeniyle olur, ama aynı sakatlık emek örgütünün ve devlet aygıtının bir önkoşulu, ve şartıdır (Sadece işçinin doğuştan sakatlığı değil, hatta Tek gözlü, veya çolak tiplerinin doğuştan Devlet adamı olması buradan ileri gelir): "Bu kesilmiş et parçalarının kaba şekilde sıralanması beni çok üzdü. (...) Sarhoşluğunun ve teknik başarısının tamamen içine alınmış kısmı değil miydi?(...) İnsanlar eski zamanlardan beri savaşıyorlar, ama tüm İlyada'da savaşçının kolunu veya bacağına kaybettiği hiç bir örnek anımsamıyorum. Mit sakatlıkları, Procuste veya Tantalo ırkının insanî hayvanlarına ve canavarlara bırakıyordu (...) Bu, sakatlıkları kazaya maruz bırakan optik bir yanılsamadır. Aslında, kazalar sakatlıklardan öncedir ve zaten sakatlıklar da bizim dünyamızın tohumuna boyun eğmiştir; ve kesip budanmaların sayısal olarak çoğalması, anatomi bıçağının törel zaferine ihanet eden belirtilerden biridir. Kayıp, görünüşte hesap çizelgesine girmeden evvel kaybolmuştur..." ⁶ Tepesindeki kadar tabanında da Devlet aygıtının, önceden olan sakatlara, savaş malullerine ölü doğanlara, bulaşıcı hastalıklılara, körlere ve çolaklara ihtiyacı vardır.

Öyleyse, üç zamanlı çekici bir hipotez varolacaktır: Savaş makinası siyasi egemenliğin iki kutbu "arasında" olacak ve bir kutuptan diğerine geçişi sağlayacaktır. 1,2,3, sıralamasında şey-

(5) a.g.e. ss.124-132.

(6) Jünger, **Abeilles de verre** (Cam arıları), Bourgois Yay. s.182.

ler tarihte ve mit (söylence) de sunulur gibi durmaktadırlar. Evet Dumézil tarafından analiz edilen Çolak ve Tek gözlünün iki anlatımı: 1) Oddhin Tanrısı, tek gözlü, savaş kurdunu bağlar, onu büyülü bağından alır; 2) Ama kurt şüphelenmektedir, tüm dışarıdanlık kuvvetini taşımaktadır; 3) Tyr tanrısı kurda hukuki bir rehin verir, kurt bağı koparamaz diye, kesmesi için ağzına elini sokar, 1) Horatius Cocles, tek gözlü, tek yüzüyle surat mimikleri ve büyülü gücüyle Etrüsk kralının Roma'ya saldırmasını önler; 2) o zaman savaş şefi kuşatmaya karar verir; 3) Mucius Scaevola siyasi iktidarı eline geçirir ve rehin olarak, savaşçı ile anlaşma yapılsın ve kuşatmadan vazgeçsin diye elini verir- Başka bir tarihî bağlamda, Marcel Détiennie Antik Yunan için üç zamanlı benzer tipte bir şema önerir: 1) Büyülü hükümdar, "gerçeğin hükümdarı"nın bir savaş makinası vardır, bu kendinden gelmemektedir ve kendi imparatorluğunda görece bir özerkliğe sahiptir; 2) Bu savaşçılar sınıfının bir "ortası", izotrop bir mekan ve bir "izonomi" tarafından tanımlanan kendine ait kuralları vardır (ganimet ortadadır, konuşmaya başlayan topluluğun ortasında yerini alır): Buradaki başka bir mekandır, ve bu yukarıdan konuşan ve kapıp, eline geçiren hükümdarın kurallarından başka kurallardır; 3) Hoplitik adı verilen, savaşçılar sınıfı tarafından hazırlanan reform sosyal bedenin tümünde yayılacak, vatandaş-askerlerden bir orduyu hareketlendirecektir, aynı anda da hükümdarlığın imparatorlukçu kutbunun son kalanları Şehir-Devletin hukuki kutbunda yer alacaktır (yasa olarak izonomi, mekan olarak izotopi ⁷). Birinden diğerine geçişi sağlamak için Devlet aygıtının iki kutbu "arasında" devreye girermiş gibi duran savaş makinası, işte, budur.

Herşeye rağmen buna nedensel bir yön vermek doğru olmaz (ve adı geçen yazarlar bunu yapmazlar). İlk olarak, savaş makinası hiç bir şey izah etmez; çünkü ya Devletin dışındadır

(7) Marcel Detienne, **Les Maîtres de la vérité** (Gerçeğin Ustaları) ve **La phalange, problèmes et controverses** (Falanj sorunlar ve tepkiler) (in *Problemes de la guerre en Grece ancienne*, Mouton Yay.; Bkz. J-P Vernant, **Les origines de la pensée grecque**. (Yunan düşüncesinin kökenleri).

ve ona karşı yönlenmiştir; ya da zaten önceden Devlete ait olmuştur, onun tarafından kapılmıştır, onu öngörmüştür. Eğer Devletin evriminde ortaya çıkmışsa, bu zorunlu olarak başka iç faktörlerle çakışarak olmuştur. Ve ikinci olarak eğer Devletin bir evrimi varsa daha gelişmiş olan ikinci kutup birincisiyle dolmalıdır ve bir bakıma onu kapsamaya devam etmelidir. Devletin tek bir içeridenlik ortamı olmalıdır, yani Devletlerin gelişme ve örgütlenme farklılıklarının tümüne rağmen *bir kompozisyon birliği* olmalıdır. İkisinin örgütü değişik bile olsa, varlığının temel momentleri olarak her Devletin iki kutbu olmalıdır. Üçüncü olarak, Devletin bu birliğine veya iç tözüne "kapma" adını verirken, "büyülü kapma" öngörülerek hep daha evvel yapılmış gibi durduğuna göre, bu "büyülü kapma sözcüklerinin, konumu iyi betimlediğini söylemeliyiz; ama buradan itibaren *ayrık* de-nebilecek bir nedene gönderme yapmıyorsa bunu nasıl açıklayabiliriz? Bu nedenle Devletin kökeni üzerine yapılan tezler hep totolojiktir. Bazen dış faktörlere savaşa ve savaş makinasına bağlı olarak başvurulur; bazen de paranın ortaya çıkmasını sağlayan, özel mülkiyeti doğuran vb... iç faktörler bazen de "kamu işlevlerinin" formasyonunu belirleyecek olan özel faktörler neden gösterilir. Hakimiyetin değişik yollarının kavramlaştırılmasına göre, bu üç tezi Engels'de görürüz. Ama bunlar sorunda olanı önceden varsaymaktadır. En azından iki kısımdan, birinin Devlet olması koşuluyla savaş, Devleti üretir; ve savaşın organizasyonu eğer Devlete aitse savaş Devlet faktörüdür. Yahut Devletin bir savaş makinası yoktur (Onun askerlerden önce koruyucuları, polisleri vardır), veyahut askeri kurum veya kamu fonksiyonu şeklinde savaş makinası vardır. ⁸ Aynı şekilde, özel mülkiyet Devletin kamu mülkiyetini varsayar, özel mülkiyet

(8) Jacques Harmand, *La guerre antique* (antik savaş), P.U.F., s.28 "Mevcut yüklü teşebbüsün sivil bir memur tarafından tekil olarak taşındığını yazar, bu 1400'e doğru firavun I. Pepi zamanında Ouni'dir". Askeri demokraside bile, tıpkı Morgan'ın betimlediği, imparatorlukçu tipte Arkaik bir Devleti öngörür, ve bunu açıklamaz (Vernant'ın ve Detienne'nin çalışmalarının neticesi bunu gösterir). Bu İmparatorlukçu devletin kendisi savaşçılardan çok koruyucular ve polislerle iş görür: bkz. Dumézil, *Mitra-Varuna*, s.200-204.

Devletin halkalarının arasından kayar gider; ve para vergiyi var-sayar. Ve kamu fonksiyonlarının, içerdikleri Devletten, nasıl da-ha önce varolduklarını görmek daha güç olur. Hep yetişkin do-ğan ve bir anda ortaya çıkan Devlete, kayıtsız şartsız *Urstaat*'a (Ur Devletine) gönderilir.

Önerme XI: Önce olan?

İlk kapma kutbunun adına despotik veya kraliyetçi denile-cektir. Bu Marx'ın asyagil formasyonuna denk düşer. Arkeoloji onu her yerde sık sık unutsa da, tüm sistemlerin veya Devletlerin ufkunda, sadece Asya'da değil, Afrika'da, Amerika'da, Yunanıs-tan'da, Roma'da da, mevcuttur. Unutulmaz Ur Devleti, daha ne-olitikten beri ve hatta belki daha da eski. Marksist betimlemeyi izlersek: Daha önce soysop yurd kodları olan ilkel tarım cema-atleri üzerinde yükselen Devlet aygıtı; onları üst-kodlayarak, despot bir imparatorun iktidarına boyun eğdirir; bu despot kamu mülkiyetinin tek sahibi, aşkın kişi, stokların ve artık ürünün efendisi, büyük kamu işlerinin örgütleyicisi (artık iş), bürokrasi-nin ve kamu fonksiyonunun ilk kaynağıdır. Bağın, ilişkinin *pa-radigması* budur. Devletin anlamlar rejiminin kendisi işte bu-dur: Üst-kodlama veya imleyen. Bu makinasal bir hizmetçileş-tirme sistemidir: Mumford'un dediği gibi söylemek gerekirse ilk "megamakinadır". Tek darbeye mucizevi bir başarı: Diğer Dev-letler bu modele göre eciş bücüş düşük doğmuş çocuklardır. Despot-İmparator bir kral, bir tiran değildir; onlar daha önce va-rolan bir özel mülkiyet düzeninde mevcuttur ⁹. İmparatorlukçu

(9) Despotik, asyagil bir formasyonun fikri, 18. yüzyılda özellikle Mon-tesquieu'de ortaya çıkar, ama bu Mutlakiyetçi Monarşilerle ilişkiye konul-sun diye ve ve İmparatorlukların gelişmiş bir devresini betimlemek için değildir. Arkaik İmparatorlukları tanımlamak için nosyonu yeniden yara-tan Marx'ın görüş noktası tamamen başkadır. Buna ait belli başlı metin-ler şunlardır: Marx, *Grundrisse*, Pleiadell, s.312; Wittfogel, *Le despo-tisme Oriental* (Oryantal Despotluk) Minuit Yay. (ve ilk baskısında olan ve ikinci baskısında Wittfogel'in arzusuyla çıkarılan Vidal-Naquet'inin önsözü); Tökei, *Sur le mode de production asiatique* (Asyagil üretim biçimi üzerine), *Studia historica*, 1966; C.E.R.M. (Marksist Araştırmalar Merkezi)'nin ortak araştırması, *Sur le mode de production asiatique*

rejimde her şey kamusalken: Toprağın mülkiyeti ortaktır, herkes bir cemaatin mensubu olarak ona sahip olur; despotun üstün mülkiyeti komünlerin varsayılan birliğinkidir; ve memurların kendilerinin, kalıtımsal da olsa, görev alanları vardır. Para özellikle, memurların imparatora vermeleri gereken vergidedir. Ama toprak yabancılaşan bir meta olarak varolmadığına göre, para alış verişte kullanılmaz. Bu *nexum* ilişki rejimidir: Bazı şeyler ödünç verilir ve hatta mülk transferi olmadan, özel sahip çıkma yapılmadan. Buna karşı verilen ise veren için bir çıkar, bir kâr sunmaz, o daha çok bir "rant"tır; bu kullanılanın ödünç verileni veya maliyet verisine eşlik edendir.¹⁰

Tarihçi olarak Marx arkeolog olarak Childe şu noktada birleşirler: Devletin stokunu oluşturmaya yarayan potansiyel bir artığa ihtiyaç olduğuna, özelleşmiş bir el sanatçılığı gerektiğine (metalurji), ilerleyen bir şekilde kamu görevine gerek duyulduğuna göre tarım toplumlarını üst-kodlayan arkaik imparatorluk Devleti en azından üretim güçlerinin belli bir gelişmesini varsayar. Bu nedenden dolayı, Marx arkaik Devleti belli bir "üretim biçimine" bağlar. Buna rağmen, neolitik Devletlerin zaman içinde, kökenine doğru gerilemekten usanmadık. Halbuki, hemen hemen paleolitik İmparatorlukları görünüşlerine göre düşündüğümüz zaman, söz konusu olan yalnız nicelik değildir; niteliksel sorun da değişir. Anadolu'da *Çatal Höyük*, tekilcesine kuvvetlendirilmiş bir paradigmayı olasılıklı kılar: öncelikle rastlantıyla, ayıklanmaları ve melezleştirmeleri meydana getirmeye yarayan ve yapan, değişik alanlardan ortaya çıkan, göreceli olarak gürültüsüz patırtısız olan, hayvanların ve yaban tahıl

(Asyagil üretim biçimi üzerine) Sosyal Yay.

(10) Varron, *nexum* ve *nec suum* fit sözcükleri arasında meşhur bir kelime oyunu yapmıştı (- nesne kabul edenin özel mülkiyeti olmuyor). Gerçekten de *nexum* arkaik Roma hukukunun temel biçimidir, burada zorunlu olan taraflar arasında bir uyum değildir, ama dini-büyülü bir tarzda, ödünç verenin sözüdür sadece. Bu bir sözleşme değildir (*mancipato*), ve naklen olmasa da, bize göre bir çeşit ranta benzese de, ne alımsatım ne de çıkar içerir. Bkz. özellikle Pierre Noilles, *Fas et Jus*, les belles lettres; ve Dumezil *nexum* ve büyü ilişkisi üzerinde ısrarla durur, *Mitra-Varuna*, s.118-124.

tanelerinin stokudur. Buradan *küçük hayvan yetiştiriciliği ve tarım ortaya çıkacaktır* .¹¹ Sorunun bu boyutunda değişikliğin önemi görülmektedir. Potansiyel bir artışı varsayan stok değil, bunun tersidir. Artık, özümленir hale sokulan tarım toplumlarını varsayan Devlet değildir; tersine, önceden varolan metalürjisiz, tarımsız avcı-toplayıcıların ortamında Devlet doğrudan yükselir ve tarımı, metalurjiyi ve hayvancılığı yaratan öncelikle kendi toprakları üzerinde, sonra komşu topraklarda bunu zorla kabul ettiren odur. Şehri yavaş yavaş meydana getiren, artık, kırılık alan değildir, onu yaratan şehirdir. Bir üretim biçimini yapan Devlet olamaz, ama tersine, Devlet üretimden bir "biçim" yapar. Evrimci bir gelişmeyi öngören en son nedenler de böylece yok olur. Bu tıpkı bir torbadaki tahıl taneleri gibidir: Herşey tesadüfe bırakılmış bir karışımla başlar. "Devletçi ve kentçi devrim" Childe'in zannettiği gibi neolitik değil, paleolitik olabilir.

Evrimcilik birçok biçimde sorgulandı (Zigzag hareketler burada veya orada eksik merhalelere (etaplar) indirgenemeyen bütünlüklerin kesintileri). Özellikle Pierre Clastres'in iki teze dayanarak evrimci çerçeveyi nasıl kırmaya çalıştığını gördük: 1) İlkel denilen toplumlar, belli bir aşamaya gelememeleri nedeniyle, Devletsiz toplumlar değildirler. Ama Devletin biçimine söven mekanizmaları örgütleyip, billurlaşmayı olanaksız kıldıklarından Devletsizdirler, 2) Devlet, indirgenemeyen bir kesinti şeklinde ortaya çıkar; çünkü üretim güçlerinin ilerleyen bir gelişiminin sonunda oluşmaz ("neolitik devrim" bile ekonomik bir

(11) Bkz. J. Mellaart'ın araştırmaları ve kazıları, **Earliest Civilizations in the Near East et Çatal Höyük** (Çatal Höyük ve Orta Doğu'da Erken Uygarlıklar), Londra. Şehirbilimci Jane Jacobs adına "Yen Obsidien" dediği imparatorlukçu modeli buradan çıkarmıştır (bu ad alet yapmaya yarayan lavların adıdır). Ve bunlar neoliğin başına hatta daha evveline kadar çıkabilirler. O tarımın "şehirsel" karakteri üzerinde durur ve tahıl tanelerinin şehirdeki stoklarında üretken melezleşmenin rolü üzerine ısrar eder: Stoku varsayan tarımdır, tersi değil. Yakında yayımlanacak bir araştırmada, Jean Robert, Mellaart'ın tezlerini ve Jano Jacobs'un hipotezini analiz eder ve onları yeni perspektiflerde kullanır: *Décoloniser l'espace* (Mekanı sömürgelelikten kurtarmak).

altyapının işlevine göre tanımlanamaz¹². Herşeye rağmen, evrimcilikte bir kopma yapmakla, onunla ilişki kesilmez: Clastres çalışmasının son halinde, Devlete karşı toplumların otarşikliğini (kendi yağıyla kavrulmasını) ve varlığının önselliğini kabul etmekteydi ve mekanizmalarına daha varolmamış sövmelerinden çok daha gizemli bir his yüklüyordu. Daha genelinde, etnolojinin arkeolojiye karşı olan tuhaf vurdumduymazlığı şaşırtıcıdır. Etnologlar kendi alanlarına kapanıp toplumları birbirleriyle soyut olarak veya en azından yapısal olarak kıyaslamayı kabul edip, toplumların otarşisini bozabilecek arkeolojik alanlarla karşılaştırmayı reddetmektedirler. İlkellerinin fotoğraflarını çekerler, ama arkeolojik ve etnografik iki haritanın birbiri üstüne yerleştirilmesini ve birlikte varlığını, baştan reddederler. Buna rağmen Çatal Höyük'ün üç bin kilometrelik bir etkinlik alanı olmuştur ve neolitik bile olsa imparatorluklar ve ilkel toplumların aralarındaki varoluş ilişkilerinin sorunlaştırılıp ortaya konulması nasıl muğlakta bırakılabilir? Arkeolojiyi işin içine sokmadıkça etnoloji- tarih arasındaki sorun idealist bir yüzleştirmeye indirgenir ve tarihe karşı toplum veya tarihsiz toplum denilen saçma temadan kurtulamaz. *Herşey Devlet değildir, çünkü her yerde ve her zaman Devletler varolmuştur.* Devleti öngören sadece yazı değil, ama sözdür, dildir ve dilyetisidir (Language). Kendi kendine yeterlilik, otarşi, bağımsızlık. İlkel komünlerin varlığı sadece bir etnolog düşüdü. Ama bu zorunlu olarak komünlerin Devlete bağlılığı yüzünden değil, çok karışık bir bağda Devletlerle birlikte varolması yüzündendir. İlkel toplumların "daha başından beri" birbirleriyle uzaktan uzağa ve sadece "yakından yakına" değil, ilişki halinde oldukları mantığa uygundur. Bunlar Devletlerle kısmî ve yerel bir kapmayı gerçekleştirse de ilişkileri vardır. Sözlerin kendileri ve yazıdan bağımsız ola-

(12) Clastres, *La société contre l'Etat* (devlete karşı toplum) Clastres'a göre ilkel savaşın parça parça küçük grupların dağıtılmasını ve karşıtlığını elde tutarak, nasıl Devlet'e karşı söven önemli mekanizmalardan biri olduğunu gördük. Bu açıdan bakıldığında ilkel savaş, aynı zamanda, sövme mekanizmalarına bağlı kalır ve özel bir bedene sahip olsa bile bir makinada özerkliğe kavuşamaz.

rak diller, kendi aralarında anlaşılan kapalı grupları tanımlamaz ama öncelikle birbirlerinin dilini anlamayan gruplar arasındaki ilişkileri belirlerler: Eğer bir dil varsa, bu öncelikle aynı dili konuşmayanlarındır. Dilyetisi bunun için yapılmıştır, iletişim için değil, çeviri için. Ve ilkel toplumlarda Devleti "arayan" onca meyil, Devletin yönünde çalışan onca vektör. Devletin içinde veya dışında, kendini ondan ayrı tutan, kendine onu edinen veya onun evrimini sağlayan yahut da başından beri onu yıkan bir sürü hareket vardır: Herşey birbiriyle birliktedir ve birbiriyle sürekli eylem halindedir.

Ekonomik bir evrimcilik imkansızdır: Parçalara ayrılmış da olsa, "toplayıcı-avcı-hayvancılıkla uğraşan-tarımla uğraşan-sanayi ile uğraşan" şeklinde bir evrimciliğe inanmak artık zordur. "Göçebe-yarı göçebe-yerleşik" etnolojik evrimcilik birincisinden daha çok akla yatkın değildir. Ne de ekolojik "yerel grupların dağılmış otarşisi- köy ve kasaba- şehir- Devlet" evrimciliğine inanabiliriz. Tüm evrimciliğin çökmesi için bu soyut evrimleri birbirleriyle karıştırmak (eklelemek) yeterlidir: Örneğin, tarımı yaratan, kasabalardan önce şehirdir. Başka bir örnek, göçebeler yerleşiklerden önce varolmamışlardır, ama göçebelik bir harekettir, yerleşikleri etkileyen bir oluşturmaya, o kadar ki, yerleşiklik göçebelere yere bağlayan bir duraktır: Gryaznov bu bakımdan en eski göçebeliliğin, tam olarak, sadece, yarı kentsel yerleşikliklerini veya ilkel başıboş dolaşmalarını, göçebelik yapmak için bırakan halklara atfedilebileceğini gösterdi ¹³. Bu şartlarda göçebeler, göçebe mekanı doldurarak veya işgal ederek ve yıkmaya yönlendikleri Devletlere ve şehirlere karşı çıkarak savaş makinasını icad ettiler. İlkelerin en başından beri, Devletin oluşumunu önleyen savaş mekanizmaları vardı. Bunlar devletlere karşılık veren özgün bir göçebelik makinasında özerkleştikleri zaman, bu mekanizmalar değişirler. İlkelerden Devlete doğru gidecek olan zigzag dahi olsa, bir evrimcilik birinin içine geçirilemez: Veya en azından zigzag sürekli değil-

(13) Grayazrov'a göre, bronz devrinde bozkırlarda göçebelik yapmaya başlayan yerleşik tarımcılardır. Bu zig zaglı bir devrimin evrim halindeki durumudur (bkz. *Siberie du Sud* (Güney Sibirya), ss.99, 133-134.

dir, ama burada ilkel toplumları, orada Devletleri, orada savaş makinalarını tanımlayan bir topolojinin alanından geçer. Devlet savaş makinasını kendine edindiği, onun doğasını değiştirdiği zaman bile, bu bir taşıt ve transfer görüngüsüdür, evrim görüngüsü değildir. Göçebe sadece oluş ve birbiriyle etkileşim halinde vardır, ama ilkel de böyledir. Tarihî oluşumların birlikte varlığını, ardardalığını tercüme etmekten başka bir şey yapmaz. Ve kolektiviteler yerleşik, yarı-göçebe veya göçebe olabilir, bu zaten orada olan, başka yerde veya yakında duran Devletin hazırlık safhalarının varlığını gerektirmez.

En azından toplayıcı-avcıların "gerçek" ilkeller olarak, herşeye rağmen, ne kadar uzağa götürebilsek götürelim, Devletin oluşumunun öngörülmesinin asgarî tabanının tümü olarak kaldıklarını söyleyebilir miyiz? Ancak, çok yetersiz bir nedensellik kavramı ile bu bakış açısına sahip olunabilir. Ve fizikte hatta biyolojide belirmiş olduğu gibi, nedensellik ilişkilerinin karmaşıklığına ve zenginliğine nazaran materyalist evrimci ve hatta diyalektik şemalarıyla beşeri bilimlerin geride kaldığı doğrudur. Fizik ve biyoloji bizi sonuçsuz, tersine nedenselliklerin mevcudiyetinin karşısına koyar, bunlar gelecek bir eylemin şimdiki zaman üzerindeki etkisine veya şimdiki zamanın geçmiş üzerindeki etkisine şahit olmaktadır: Böylece yakınsak (aynı yöne yönelen) dalgalar ve potansiyel (önceden sezen) zamanda bir evirtme (tersleme) içerir. Evrimi kesintilerden veya zigzaglardan çok, tersine işleyen (evirtme yapan) nedensellikler kırar. Aynı şekilde bir kere Devlet ortaya çıktığında bizi ilgilendiren alanda ister neolitik, ister paleolitik olsun, toplayıcı-avcılarının dünyasına etki yapar demek yeterli değildir; tıpkı güncel sınır olarak ilkel toplulukların kendi hesaplarına sövmeleri veya aynı yöne doğru yönlendikleri nokta, ama asla kendilerini de yok etmeden bu noktaya ulaşamayacakları gibi, Devlet varolmadan evvel eylemde bulunur. Bu toplumlarda hem Devletin yönüne doğru yol alan vektörler, hem de ona söven, yakınlaştıkça dışına atılan, itilen yakınsallıkların olduğu mekanizmalar vardır. Sövmek, bu aynı zamanda öne almak, önceleştirmektir. Şüphesiz bu Devletin varlığının ortaya çıkması biçiminde ve sövülen

sınır ünvanıyla önceden varolmuşcasına olmaz. İndirgenemez yakınsallık bu yüzdendir. Ama daha varolmayanın "ön hissinin" fikrine pozitif bir yön vermek için, varolmayanın daha o zamandan itibaren varlığından başka bir biçimde nasıl etki yaptığını göstermek gereklidir. Bir kere ortaya çıktığında, Devlet toplayıcı-avcılar üzerine etkide bulunur, onlara tarımı, hayvancılığı, emeğin ilerlemiş iş bölümünü zorunlu kılar: Öyleyse, bu ıraksak (birbirinden ayrılan (divergeant)) veya merkezkaç dalgalar biçiminde yapılır. Ama Devlet ortaya çıkmadan evvel, yakınsak veya merkezci dalgalar biçiminde toplayıcı-avcılar üzerinde etki yapar. Devletin ortaya çıkması veya işaretlerin ters çevrilmesini sağlayacak yakınsaklık noktasında, dalga tam tamına kendisini yok eder (ilkel toplumların işlevci ve kendilerine has istikrarsızlıkları buradan gelmektedir ¹⁴). Halbuki, bu bakış açısına ters iki hareketin çağdaşlığı veya birlikteliği zamanın iki yönünü -Devletten "önce" ilkeller, ve ilkellerden "sonra" Devlet düşünmek gereklidir. "Arkeolojik" mikro-politik, mikrolojik moleküler bir alanda aynı anda kendiliğinden olan, ardarda birbirini izleyen, birbirinin dışına çıkarmış gibi gözüken iki dalgaymış gibi düşünülmeli.

Merkezî bir iktidarın oluşunu hem hızlandıran (erkenleştiren) hem de ona söven kolektif mekanizmalar vardır. Merkezî iktidar bir derece veya bir eşiğin işleminde ortaya çıkar; erkenleştirilen dayanıklılaşır veya dayanıklılaşmaz, sövülen varolmaktan vazgeçer ve ortaya çıkar. Bir *dayanıklılık* veya *zorlama eşiği* evrimsel değildir, o ötesiyle birlikte vardır. Dahası dayanıklılık eşiklerini birbirlerinden ayırmak gereklidir: Şehir ve Devletin birbirlerine eklenmesi, ne olursa olsun, aynı şey değildir. "Şehir Devrimi" ve "Devletçi devrim" kesişebilir, ama birbirlerine karıştırılamazlar. Her iki durumda da merkezi iktidar söz konusudur, ama bunların figürleri aynı değildir. Bazı yazar-

(14) Jean Robert, "mesajların ve imlerin evrilmesi" nosyonunu ortaya çıkarır: "İlk evrede, bilgi çevreden merkeze doğru yayılır, ancak eleştirel bir noktadan itibaren, kent kırsal kısıma git gide daha emrivaki mesajlar iletir" ve bu şekilde ihracat yapan bir duruma girer. *Decoloniser l'espace* (Mekanın sömürgelelikten kurtarılması)

lar, saray (saray-mabed) veya imparatorluk sistemi ile şehir, şehirli sistemi arasındaki farkı ortaya koyarlar. İkisinde de şehir vardır, ama bir durumda şehir, sarayın veya mabedin dışarı doğru büyümesi iken, diğer durumda saray, mabed, şehirin yoğunlaşmasıdır. Bir durumda şehir başşehirdir diğer durumda metropoldür. Sümer daha o zamandan itibaren şehir-çözümüne (sıvı) şahittir ve Mısır'ın imparatorluklu çözümünden farklıdır. Daha da ileri gidersek, Pelasgeslerle, Fenikelilerle, Yunanlılarla, Kartacalılarla Akdeniz dünyası Doğunun imparatorlukçu organizmalarından farklı bir şehir dokusu yaratmışlardır ¹⁵. Orada da soru evrim değildir, iki dayanaklılık eşliğidir ve bunların kendileri birlikte varlıklarını sürdürürler. Farklar bir çok bakımdan mevcuttur. Şehir yolun bağlantısıdır. Ulaşım ve hareket etmenin işlevlerinde varlığına sahip olur. Yarattığı veya onu yaratan ulaşım hareketliliği üzerinde dikkat çeken bir noktadır. Çıkışlar ve girişlerle tanımlanır. Bir şeyin girmesi veya çıkması gerekir. Yoğun bir frekansı zorunlu kılar. Beşeri veya canlı, cansız, maddenin kutuplaşmasını meydana getirir, şehir *filomun*, akımların burada veya orada yatay çizgiler üzerinden geçmesini sağlar. Bu *yataydayanaklılık* bir görüngü, bir *şebekedir*, çünkü temelde diğer şehirlerle ilişki halindedir. Bir yersizyurdsuzlaşma eşliğini temsil eder, çünkü herhangi bir malzemenin şebekeye girebilmesi, kutuplaşmaya boyun eğmesi, yola değginin ve şehrin yeniden kodlarının ulaşımını takip edebilmesi için yeteri kadar yersizyurdsuzlaşması gerekir. Azami yersizyurdsuzlaşma, denizci ve ticaret şehirlerinde resmî yerlerden ve ülkenin iç kısımlarından ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır. (Atina, Kartaca, Venedik..) Şehrin ticari karakteri üzerinde sık sık ısrarla durulur. Ama ticaret de mabed-şehirler veya tapınakların şebekesinde ol-

(15) Çin kentleri ve bunların imparatorlukçu ilkeye bağlılıkları üzerine bkz. Göksel bürokrasi, Gallimard. Ve Braudel **Civilisation matérielle et Capitalisme** (Maddi Uygarlık ve Kapitalizm) s.403 : "Çinde olduğu gibi Hindistan'da da sosyal yapı önceden kenti reddeder, ona yansıtır, entipüften bir madde verir, diyebiliriz. (...) Çünkü toplum elde edilmiştir; elde edilme demek indirgenemez bir çeşit sistemde önceden bir billurlaşma demektir.

duğu gibi temsili bir maddedir. Şehirler her türlü doğadaki ulaşım-noktalarıdır. Bunlar yatay çizgiler üzerinde bir kontrpuan (çeşitli ezgileri birbirine uydurma sanatı Ç.N.) oluştururlar. Tam bir içine almayı meydana getirirler, şehirden şehire, yerel bir entegrasyon. Herbiri bir merkezi iktidar oluşturur, ama kütuplaşma veya orta yer, zorunlu birleşmeyi içerir. İktidarın aldığı şekil ne olursa olsun, tiranik, demokratik, oligarşik, aristokratik... eşitlikçi iddiası buradan gelmektedir. Şehir iktidarı Devlet memurluğundan çok farklı olan yüksek görevli bir yargıçlık fikri ortaya çıkarır ¹⁶. Ama en büyük sivil şiddetin nerede olduğunu kim söyleyecektir?

Aslında Devlet başka türlü davranır: *Dayanıklılık ötesi* bir görüngüdür bu. Zorunlu olarak daha şehir-kutupları olmayan, ama çok farklı düzen noktaları, coğrafi, etnik, dilbilimsel, ekonomik, teknolojik özellikleri olan noktaların bütünü hareketlendirmek gerekir. Şehir taşra ile birlikte ele alınmalıdır. Bu katmanlaşmayla davranır, yani yatay çizgileri derinlemesine kateden hiyerarşileşmiş ve yatay bir bütünü oluşturur. Dışarda kalan diğer öğelerle ilişkileri keserek, yasaklayarak onları denetim altına alır, veya azaltarak şu veya bu olayı kaale alır, eğer Devletin kendisinin bir ulaşımı varsa, öncelikle tınlamaya bağlı olan bir iç ulaşımıdır bu. Kendisini diğer şebekelerden ayrı tutan, ve kalanla ilişkileri daha fazla denetim altına almak üzere olan bir geri dönüşün ulaşımıdır. Elde tutulmanın yapay veya doğal olması sorun çıkarmaz (sınırlar) çünkü herşeye rağmen bir yersizyurdsuzlaşma vardır, ama burada ortaya çıkan yersizyurd-

(16) Tüm anlamlarında François Chatelet şehir-devlet klasik nosyonunu sorgular ve Atina şehrinin herhangi bir Devletle özdeşleştirilmesine şüpheyile bakar (*La Grèce calssique, la Raison, l'Etat* (Klasik Yunan, Akıl, Devlet)in *En Marge de l'Occident et ses autres* (Batı'nın kenarında ve ötekileri, Aubier) Buna benzer sorunlar İslam için ve aynı zamanda II. yüzyıldan itibaren İtalya, Almanya ve Flandres için de vardır: Siyasi iktidar devlet biçimine bürünmez. Örneğin Hans şehirlerinin cemaati, ordusuz, yöneticisiz ve hatta hukuki, kişiliksiz. Şehir daima şehirlerin ağında ele alınır, ama bu yüzden "şehirler ağı" "Devlet mozaiği" ile, çakışmaz. Bütün bu noktalar üzerine bkz. François Fourquet ve Leon Murad'ın analizleri, *Généalogie des équipements collectifs* (Kolektif malzemelerin soykütüğü), 10/18. s.79-106

suzlaşmada alanın kendisi katmanlaştırılacak bir materyal, yan-
kılandırılacak bir nesne olarak ele alınmıştır. Bu yüzden Devle-
tin merkezi iktidarı hiyerarşiktir ve Devlet memurluğu oluşturu-
r. İzole ettiğini hakimiyet altına alarak birleştirdiğine göre,
merkez ortada değil, tepededir. Şüphesiz, şehirlerden daha çeşit-
li olmayan Devletlerin çokluğu diye bir şey vardır, ama bu aynı
tip çokluk değildir: Her biri diğerinden ayırt edilmiş derinleme-
sine yatay kesintiler gibi Devletler vardır; halbuki şehir, şehirli-
nin yatay şebekesinden ayrı tutulamaz. Her Devlet global bir
entegrasyondur (yerel değil), bir geri dönme yinelemesi (fre-
kans değil) alanın katmanlaştırılması işlemidir (ve ortada olanın
kutuplaştırılması değil).

İlkel toplumların onları önceleştirerek iki eşiğe sövmeleri
yeniden oluşturulabilir. Levi-Strauss, biri parçalanan ve çeşitle-
nen, diğeri hiyerarşikleşen ve hepsini kapsayan iki sunma biçi-
minin hassasiyetini gösterdi. Yatay iki parçaya ortak bir merke-
zî noktayı önceye alan biri diğerinin tersine, düz bir çizginin
dışında olan bir merkezî nokta, orada iki *potansiyel* olarak mev-
cuttur ¹⁷. Yani ilkel toplumlar iktidar oluşumlarından eksiklik
duymaz: Onların aslında çok farklı iktidar oluşumları vardır.
Billurlaşmaya potansiyel olan merkezi noktaların dayanıklılık
kazanmasını önleyen, bu iktidar oluşumlarının tepe bir noktada
beraber tınlamayan ve ortak bir noktada kutuplaşmayan meka-
nizmalarıdır: Sonuçta halklar yoğun (concentrique) değildir ve
iki parçanın bu anlamda iletişime girebilecekleri üçüncü bir par-
çaya ihtiyacı vardır ¹⁸. Bu anlamda ilkel toplumlar şehir- eşiğİN-
den olduğu kadar, Devlet- eşiğİNden de uzakta kalırlar.

Şimdi iki dayanıklılık eşiğini dikkatle incelersek, ilkelle-
rin, yurdlarının kodlarına nazaran, bir yersizyurdsuzlaşmayı
içerdiklerini görürüz. İkisinin de karşılıklı olarak öngörüldüğü-

(17) Levi-Strauss, *Anthropologie structurale* (Yapısal Antropoloji),
Plon, ss.167-168.

(18) Hakiki bir örnek üzerine Louis Berthe "üçüncü bir köyün" gereklili-
ğini, yönlendirilen yolun kapanmasını engelleyerek çözümler. *Ainés et
Cadets l'alliance e la hiérarchie chez les Baduj* (Badujlarda hiyerar-
şi ve ittifak, Ufaklar ve Büyükler), ss.214-215.

ne göre, Devletçi veya kentsel devrimin, Devletin veya şehrin hangisinin önce geldiğini sormak yararsızdır. Mekanın pürüklelenmesi için, şehirlerin melodik çizgilerinin ve Devletlerin uyumlu kesimlerinin ikisine de ihtiyacı vardır. Tek soru bu, karşılıklılık içinde ters bir ilişkinin olup olamayacağı sorusudur. Çünkü eğer eski imparatorluk Devletin birçok şehri varsa, bu şehirler en azından dış ticaret monopolünün sahibi olan saray kadar Devlete bağılıdır. Tersine Devlet aşırı *üst-kodlamaları kodsuzlaşan* akımları kışkırttığında şehir özgürlüğüne kavuşur. Yersizyurdsuzlaşmayı genişleten ve yersizyurdsuzlaşmaya bu kadar yakın olan bu tür bir kodsuzlaşmadır: Yeniden kodlama, ya şehirlerin biraz olsun özerkleşmesinden ya da doğrudan Devletten özgürleşmiş, kooperatif ve ticaret şehirlerinden geçmektedir. Bu anlamda, kendi topraklarıyla hiç bir ilgisi kalmayan şehirler ortaya çıkar; çünkü bu şehirler imparatorluklar arası ticareti sağlar veya şehirlerin kendileri, diğer başka şehirlerle birlikte özgür ticaret şebekelerini oluştururlar. Antik devrin Ege dünyasında, Rönesansın ve Ortaçağın Batı dünyasında kodsuzlaşmanın en şiddetli alanlarında şehirlerin kendine has bir serüveni vardır. Kapitalizmin, şehirlerin bir meyvesi olduğunu ve bir şehrin yeniden kodlamasının Devletin üst-kodlamasının yerini aldığı ortaya çıktığını söyleyemez miyiz? Bu herşeye rağmen doğru olmayacaktır. Kapitalizmi yaratan şehirler değildir. Bundan ötürü bankacılık ve ticaret şehirleri ülkenin deniz-ötesinde kalan bölümlerine olan ilgisizliği ve üretken olmaları yüzünden kodsuzlaşmış akımların genel kesişmesini yasaklamadan yeniden bir kodlama yapmazlar. Eğer kapitalizmi hızlandırdıkları doğruysa, bunu kapitalizme saldırmadan yapamazlar. Şehirler bu yeni eşiğin ötesindedir. Öyleyse, hem hızlandıran hem de yasaklayan mekanizmalar hipotezini ileri sürmek gerekir: Bu mekanizmalar şehirlerde Devlete "karşı" ve kapitalizme "karşı"dırlar ve bu durum yalnızca ilkel toplumlar için geçerli değildir. Neticede, şehir biçiminde değil, Devlet-biçiminde kapitalizm zafere ulaşacaktır: Yani, Batılı Devletlerin kodsuzlaşmış akımların beliti (aksiyomatığı) için gerçekleştirme modeli oldukları zaman ve bu ünvan ile şehirleri egemenlik altına aldık-

larında kapitalizm kazançlı çıkacaktır. Braudel'in söylemiş olduğu gibi, "*her seferinde iki tane koşan yarışmacı vardır, Devlet ve Şehir.*" -iki yersizyurdsuzlaşma biçimi ve hızı- "ve genelde Devlet kazanır (...), Avrupa'da istediğimiz yere bakalım, şiddetli veya şiddetsiz olarak içgüdüsel bir gözödönmüşlükle şehirleri disiplin altına alır (...) şehirlere hızla yanaşır" ¹⁹. Bununla birlikte, rövanş olarak; neticede, eğer kapitalizme gerçekleştirme modelini veren Devlet ise, bu şekilde gerçekleşmiş olan, tek bir şey olan dünyevi, bağımsız bir belittir ve Devletlerin bir parçası, bir mahallesi, şehir, megapolis veya "megamakinadır".

Sosyal formasyonları *üretim biçimleriyle değil* (bunlar da bir sürece bağlıdır) *makinasal süreçlerle* tanımlıyoruz. Bu şekilde, ilkel toplumlar hızlandırma (erkene alma)- sövme mekanizmalarıyla tanımlanır; Devletli toplumlar *kapma aygıtlarıyla*, şehir toplumları kutuplaşma aletleriyle; göçebe toplumlar savaş makinalarıyla, uluslararası veya ekümenik (evrensel) organizasyonlar ayrışik sosyal formasyonların toparlanmasıyla tanımlanır. Halbuki bu süreçlerin sosyal bir topoloji nesnesi oluşturmalarını ortaya çıkaran ortak varoluş değişkenleri olduklarından dolayı, birbirleriyle ilgili birçok formasyonda da ortak bir halde varoluşlarını sürdürür. Ve bu, içsel ve dışsal olarak, iki biçimde mümkün olur: Sonuçta, bir yandan ilkel toplumlar süreci hızlandırmadan Devletçi veya İmparatorlukçu formasyonlara saldırmaz ve bu formasyon zaten orada hâlihazırda bulunmadan ve onların ufkunu oluşturmada, onu hızlandırıp, erkenden oluşunu sağlayamaz. Kapılanın Devletle birlikte varoluşu sağlanmadan ilkel toplumlara mukavemet etmeden ve yeni şekillere doğ-

(19) Braudel, *Civilisation matérielle et capitalisme* (Maddi uygarlık ve kapitalizm) s.391-400 (Batı'da şehir-Devlet ilişkileri üzerine). Ve Braudel'in dikkat çektiği gibi, 15. yüzyıldan itibaren Devletlerin şehirler üzerindeki galibiyetlerinin nesnelerinden biri Devletin kendisinin savaş makinasına tamamen sahip olma yeteneğidir: İnsanların alanlarına göre toplanması, maddi yatırım, savaşın sanayileşmesi (toplu iğne fabrikalarından çok silah manifaktürlerinde seri halinde imalat ve mekanik işbölümü ortaya çıkmıştır). Tersine, ticaret şehirlerinin hızlı savaşlara ihtiyacı vardır, paralı askerlerle hareket eder ve savaş makinasını gömerler.

ru yol almadan, şehirler, savaş makinası, Devletler kapma işleminde bulunmazlar. Savaş makinasının numaralı bileşimi (terkibi) ilkel kanbağı organizasyonu üzerine oturmuştur ve bu aynı anda Devletin geometrik organizasyonuna ve şehrin fizikî organizasyonuna karşıttır. İşte bu dışsal birliktelik -birbirleriyle ilişkili- uluslararası bütünlüklerde kendisini ifade eder. Çünkü bu uluslararası bütünlükler, oluşmak için, kapitalizmi beklemediler: Neolitikten, hatta paleolitikten beri uzun mesafe ticareti yapan ve çok değişik sosyal formasyonları aynı anda kateden (metalurji için bunu gördük) ekümenik organizasyonların izlerine rastlanır. Yayılma, yayılmacılık sorunu yanlış ortaya konulmuştur. Hep yayılmanın yapıldığı bir ilk merkezin varolduğu söz konusu edilir. Yayılma çeşitli potansiyel düzenlerin iletişime konulmasıyla varolabilir: Her yayılma bir ortada, tıpkı bir köksap gibi "büyüyen" bir ortadan gelişme ile oluşur. Uluslararası ekümenik bir organizasyon, dışardaki bir alanı bağdaştırmak için imparatorlukçu bir merkezden hareket etmez. Aynı formasyondakiler arasında olan bir ilişkiye, örneğin Devletlerarası bir ilişkiye (S, D, N, O, N,U (B.M.)) indirgenemez. Tersine, birlikte varolan değişik düzenler arasında aracı bir ortam oluşturur. Ayrıca ekonomik ve ticari olduğu kadar, dinî ve artistiktir. Bu anlamda, değişik sosyal formasyonlara aynı anda birbirine geçme yeteneği olan her şeye uluslararası organizasyonlar adını vereceğiz. Devletler, şehirler, çöller, savaş makinaları, ilkel toplumlar. Büyük ticaret formasyonlarının tarihi sadece şehir-kutupları olmakla kalmadı, ama ilkel, imparatorlukçu, göçebe parçaları oldu ve başka bir biçimde ortaya çıkmak pahasına da olsa hep bunlarla yol aldı. Samir Amin, ilişkiler ekonomik de olsalar, uluslararası ilişkilerin ekonomik kuramı olmaz, çünkü bunlar ayrışık formasyonlar arasında kalmaktadır ²⁰ dediğinde çok haklıdır. Ekümenik bir organizasyon imparatorlukçu da olsa tek bir Devletten yola çıkmaz, İmparatorlukçu Devlet onun

(20) Bu, Samir Amin'in çok sık geliştirdiği bir temadır: "Değişik sosyal formasyonların aralarındaki ilişkilerin kuramı ekonomik olmadığına göre, bu alanda yer alan uluslararası ilişkiler ekonomik bir kurama yer vermezler (Le Développement inégal (Eşitsiz Gelişim), Minuit Yay. s.124 vd.

sadece bir parçasıdır, onun kendi düzeninin ölçüsünde ki, bu yapabildiği kadar önüne çıkanı kapmayı içerir, kendi modelinin bir parçasıdır. Ne gelişen bağdaşılaştırma yoluyla, ne de bütünleştirme yoluyla hareket eder; ama olduğu gibi değişik dayanıklılık veya sağlamlaştırma ile yolunu çizer. Örneğin tek tanrılı dinden, yurd kültüründen evrensellik sunumu farklıdır. Burada ki evrensellik sunumu bağdaşılaştırıcı değildir; her yerden geçtiği vakit bir değere sahip olur: Hristiyanlık gibi, savaş makinalarını, çöllerini, kendi çetelerini ortaya çıkarmadan, şehir ve Devlet haline gelmez ²¹. Aynı şekilde, kendi yabancıları, çeteleri, göçbeleri olmadan şehirleri, imparatorlukları olan sanatsal eylem de yoktur.

Kapitalizmle beraber, en azından, uluslararası ekonomik ilişkilerin ve hatta tüm uluslararası ilişkilerin, sosyal formasyonları bağdaşılaşmaya doğru götürdüğüne itiraz edilebilir. Yıkıma uğrayan ilkel toplumlar ve hatta en son despotik formasyonların düşüşü zikredilebilir. -Örneğin kapitalist zorunluluklara dayanıklılık ve sarsılmazlıkla karşı çıkan Osmanlı İmparatorluğu. Her şeye rağmen bu itirazın sadece kısmî bir önemi vardır. Kapitalizmin bir belitsel oluşturduğu ölçüde (pazar için üretim yapmak) tüm Devletler ve sosyal formasyonlar gerçekleşme modeli adına *eşbiçimli* olmaya eğilimlenirler: Merkezileşmiş tek bir dünya pazarı vardır: Kapitalizm. Buna sosyalist adı verilen ülkeler de katılırlar. Öyleyse dünyasal organizasyon, ayrışık şekillerden geçmez, çünkü formasyonların eşbiçimliliğini (isomorphie) sağlar. Ama burada eşbiçimliliği bağdaşıklıkla karıştırmak hatasına düşülür. Bir yandan, eşbiçimlilik Devletlerin ayrışıklığının sürekliliğini korur, hatta onu canlandırır (Demokratik, totaliter Devletler, çok haklı olarak "sosyalist" Devletler sadece dış görünüş değildir), diğer yandan uluslararası kapitalist belit, gerçekte, iç pazarın genişlediği ve geliştiği yerlerde yani "merkezde" değişik formasyonların eşbiçimliliğini sağlar. Fakat, hiç bir zaman doyum noktasına gelmemek ve kendi sınırlarını aktif olarak geriye itebilmek için çevrede çok

(21) Bz. Jacques Lacarrière, **Les hommes ivres de dieu** (Tanrıya samsamış insanlar), Fayard yay.

çeşitli biçimleri kabul eder ve hatta zorunlu bile kılar: Çevrede, şüphesiz, *geçiş biçimlerini* veya *eski kalıntıları* oluşturmayan ayrı biçimdeki sosyal formasyonların varlığı buradan gelmektedir; çünkü bunlar ultramodern bir kapitalist üretimi gerçekleştirirler (petrol, madenler, kimya, demir çelik sanayi, ekilen tüm bitkiler, donatım malzemeleri...), ama bunlar üretimlerinin görünümüleri ve iç pazarların dünya pazarına zorunlu olarak uygunsuzluğu nedeniyle kapitalizm-öncesi veya kapitalizm dışı olarak nitelenemezler ²². Uluslararası organizasyon kapitalist belit haline girdiğinde, sosyal formasyonların ayrışıklığına karışmaktan eksik kalmaz, kendi "Üçüncü dünyasını" organize eder ve canlandırır.

Yalnızca formasyonların dış belitle varoluşları söz konusu değildir, ayrıca makinasal süreçlerin içsel birlikte varoluşları diye bir şey de vardır. Buna göre, her süreç kendinden başka bir "güç" ile de işleyebilir ve başka bir sürece tekabül eden bir güç tarafından yeniden ele alınabilir. Kapma aygıtı olarak Devletin *kendisine mâl etme* gücü vardır; ama bu güç sadece *filom* olarak tanımlanan bir maddede mümkün olan her şeyi, kapabildiğini kapan demek değildir. Aynı şekilde, kapma makinası savaş makinasını, kutuplaşma aletlerini saldıran-erkene alma mekanizmalarını kendine mal eder. Aksine, diyebiliriz ki, saldıran-erkene alma mekanizmalarının büyük bir *transfer gücü* vardır: Sadece ilkel toplumlarda görev yapmaz, ama Devlet-biçimine saldıran şehirlerden, kapitalizme saldıran Devletlerden, kendi sınırlarını iten, zorlayan ve saldıran kapitalizmin kendisinden geçer. Başka güçlerden de sadece geçmekle kalmaz, kendi uluslararasılığına, şehirlerine sahip olan "çeteler" için görmüş oldu-

(22) Samir Amin Üçüncü Dünyadaki "çevre formasyonlarının" bu özgürlüğünü inceler ve iki temel cinsi birbirlerinden ayırır, oryantal ve afrikalı, amerikalı: "Amerikalılar, Asya, Arap Doğu, kara Afrika aynı biçimde değişikliğe uğratılmamışlardır. Merkeze aynı kapitalist gelişme devresinde eklenmemişlerdir ve bu gelişmede aynı görevleri yüklenmemişlerdir. (Le Développement inegal (Eşitsiz gelişme) s.257 vd. ve L'accumulation a l'échelle mondiale (Dünya düzeyinde birikim), Anthropos Yay. s.373-376. Her şeye rağmen, bazı şartlarda merkez ve çevrenin karakterlerinin değiş tokuş edilmesinin nasıl olduğunu göreceğiz.

ğumuz gibi, bulaşma ve mukavemet odaklarını yeniden kurar. Aynı şekilde, savaş makinalarının *değişime uğratma gücü* vardır; şüphesizdir ki, Devletler tarafından bunlar ile kapılır, ama aynı şekilde de bu kapılmaya mukavemet gösterir ve savaştan başka "nesnelerle" başka şekillerde yeniden doğar (İlkel toplumlarda dahi yersizyurdsuzlaşma vektörleri vardır). Her süreç başka güçlerden geçtiği gibi, başka süreçleri de kendi gücüne bağımlı kılar.

Önerme XII: Kapma

Meta, emek, stok gibi kavramlara gönderme yapmadan yabancı ilkel gruplar arasında bir "mübadele" düşünülebilir mi? Öyle gözüküyor ki, geliştirilmiş bir marjinalizm bize bir hipotez sunar. Çünkü marjinalizmin menfaati iktisadi kuramından gelmemektedir. Bu kuram çok zayıftır, ama öyle güçlü bir mantığı vardır ki, Jevons'dan ekonominin bir Lewis Carroll'unu ortaya çıkarır. İki soyut grup ele alalım. Biri (A), tahıl taneleri veriyor ve balta alıyor; diğeri (B) tersini yapıyor. Nesnelerin kolektif değerlendirilmesi neyin üzerine taşınır? Bu değerlendirme, iki tarafın karşılıklı olarak kabul edilen veya edilebilir son nesneler *fikri* üzerine kurulur. "Sonuncu" veya "marjinal" ile, en yeni olanı, en sonuncusu değil, ama sondan bir öncekini anlamak gerekir, yani mübadeleciler için, mübadelede gözükten tüm kârın kaybolmasından önce, sonuncu veya her biriyle ilgili düzenlemeleri değiştirecek, başka bir düzenlemeye sokaçak güçler anlaşılmalıdır. Gerçekten toplayıcı-ekici A grubununki bir balta satın alır, düzenlemeyi değiştirmeye zorlayacak baltaların sayısı üzerine ve B grubunun ise düzenlemeyi değiştirmeye zorlayacak tahıl tanelerinin niceliği üzerine bir fikre sahip olması gerekir. Öyleyse, tahıl tanesi-balta ilişkileri (B grubu için) son tahıl tanesinin kütlesince belirlendiği, ve bunun da son baltaya (A grubu için) tekabül ettiği söylenecektir. Kolektif değerlendirme nesnesi olarak sonuncusu tüm serinin değerini belirleyecektir. Tam olarak, düzenlemenin kendisini yeniden üretmesi gereken yeni bir denemeye veya yeni bir devreye gireceği, başka bir yurda yerleşmeye başlayacağı ve buradan itibaren düzenleme-

nin şimdiye kadar olan biçimiyle devam etmesine imkan olmayacağı noktayı işaret eder. Sonuncusundan bir evvelki olduğuna göre, bu sondan bir öncekidir. Sonuncusu düzenlemenin doğasını değiştirendir: B ek tahıl tanelerini ekmek gereğini duyar, A kendi ekimine bir hız vermek ve aynı toprak üzerinde kalmak zorundadır.

Öyleyse, "sınır ile "eşik" arasında kavram farkını ortaya koyabiliriz; sınır sondan bir evvelkini belirler, gerekli bir yenden başlamaya işaret eder. Eşik ise sonuncusunu belirler, ve kaçınılmaz olan değişikliği gösterir. Bu, her şirketin ekonomik verisidir. Öyle bir sınır değerlendirmesi taşır ki, buradan itibaren şirket kendi yapısını değiştirmek zorundadır. Marjinalizm bu sondan bir evvelki mekanizmasının sıklığını göstereceğini ileri sürer: Sadece mübadele edilebilir son nesneler değil, ama üretilebilen son nesne veya son üreticinin kendisi, düzenleme değişmeden evvel sınır üretici veya marjinal ²³. Bu gündelik yaşamın bir ekonomisidir. Alkoliğin *son bardak* dediği şey nedir? Alkolik kaldırabildiği kadarının öznel bir değerlendirmesini yapar. Kadirabileceği sınıra kadar ve bu sınırın işlevine göre yeniden içmesi mümkün olabilir (ara vererek). Bu sınırın ötesine gidildiğinde onun düzenini değiştirebilecek bir eşığa geçilir: Ya içkinin doğasının değişmesi ya içtiği saatlerin ve yerlerin değişmesi; ya da, daha kötüsü intiharvari bir düzenlemeye yahut hastane gibi tıbbî bir düzenlemeye girilmesi gerekebilir vs. Alkoliğin yanılığı çok önemli değildir, o çok çeşitli anlamlara gelebilecek olan "bırakacağım" temasını kullanır, sonuncu temasını kullanıyor. Önemli olan marjinal bir ölçünün ve "bardakların" tüm serisinin değerini kullandıran kendiliğinden marjinalist değerlendirmenin varlığıdır. Aynı şekilde, aile kavgalarında son lafı

(23) Gaetan Priou, *Economie liberale et économie dirigée* (Yönetilen ve liberal ekonomi) Sedes Yay. I. cilt, s.117. "Marjinal işçinin üretkenliği sadece bu marjinal işçinin maaşını belirlemekle kalmaz; ama bütün işçilerin maaşlarını belirler, tıpkı meta söz konusu olduğu gibi, son su kovanını veya buğday torbasının faydası değeri belirler, sadece kovanın veya torbanın değil, diğer bütün torbalar ve kovalarınkini". (Marjinalizm düzenlemenin nicelleştirilmesini içerir, halbuki bu türlü niceliksel faktörler "sonuncusunun" değerlendirilmesine hareket etmektedirler).

söylemek önemlidir. Eşlerden herbiri başından beri kendisine avantaj sağlayacak ve tartışmaya son verecek bir düzenlemenin veya alıştırmasının sonunu belirleyecek ve bu şekilde her şeyin yeniden başlamasını sağlayacak son sözcüğün özgüllüğünü ve ya hacmini değerlendirir. Her biri sözcüklerini bu son sözcüğün değerlendiriliş işlemine göre ve zamanın değerlendirilmesine göre, hesaplar (sondan bir evvelki). Son sözcüğünün ötesinde daha nice sözcükler olacaktır, ama sonuncular, bu sefer, onu başka bir düzenlemeye sokacaklardır, örneğin boşanma, çünkü burada "ölçü" aşılmış olur. *Son Aşk* için de bunu söyleyebiliriz. Proust bir aşkın nasıl kendi sınırına doğru gidebileceğini göstermiştir: Kendi sonucunu yineler. Daha sonra yeni bir aşk, öyle ki, her aşkın ve aşkların serileri vardır. Ama yine bunun "ötesinde" bir sonuncu daha vardır ki, orada düzenleme değişir, aşk düzenlemesi yerini sanatsal düzenlemeye bırakır. Proust'un sorunu gerçekleştirilecek bir eserdir.

Mübadele sadece bir görünümdür: Her çiftten biri yahut her grup kabul edilebilen son nesnenin değerini biçer (sınır-nesne) ve görünümdeki eşdeğer buradan ortaya çıkar. Ayrışık iki seride eşitleme neticelenir, mübadele veya iletişim iki monolog içinde sonuçlanır (gereksiz yere boş palavra). Ne kullanımı değeri, ne değişim değeri vardır, ama her iki taraf için de sonuncusunun değerlendirilmesi vardır (sınırın aşılmasına yaklaşan rizikonun hesabı); bir erkene alma-değerlendirme ki, bu mübadele karakteri kadar seri karakterini de göz önünde tutmalıdır. Daha başından beri her grup için bir sınır değerlendirmesi geçerlidir ve ikisi arasında olan ilk "mübadeleyi" belirler. Şüphesiz elyordamı diye bir şey vardır ve değerlendirme kolektif el yordamından ayrı tutulamaz. Bu, aynı zamanda sosyal emeğin niceliği üzerine de kaydedilemez, birinde diğerinde olduğu gibi sonuncu fikrini değişik boyutlarda kaydeder, ama bu, her zaman bir işlemten diğerine geçmek ve hatta son nesneye gerçekten gelebilmek için gerekli olan zamandan daha hızlı olur²⁴. Bu an-

(24) Marjinalizmde el yordamı ve değerlendirme kuramının önemi üzerine bkz. Frodin'in eleştirel sunuşu. *Les fondements logiques de la théorie néoclassique de l'échange* (mübadelenin neo-klasik kuramı-

lamda değerlendirme özellikle hızlandırıcıdır ve zaten serinin ilk başlarında vardır. Görüldüğü gibi, marjinal fayda iki tarafın da kabul edebileceği sonuncu nesnelere ait soyut olarak kabul edilen bir stoka göre göreceli değildir, ama iki grubun düzenlemesine bağlıdır. Pareto "ophélimite" (sınır)den bahsettiğinde marjinal faydadan çok bu yöne doğru gitmekteydi. Söz konusu olan düzenlemenin bir bileşkesi ise *arzulanmadır*: Her grup, son nesnenin değerini arzular, düzenleme son nesnenin ötesinde değişmek zorundadır. Ve her düzenlemenin iki yüzü vardır, nesnelerin veya bedenlerin makinalaşması ve grubun anlatımı. Sonuncusunun değerlendirilmesi kollektif bir anlatımdır ve buna bir düzenlemenin alıştırması veya bir dönem, yani nesnelerin tüm serisi denk düşer. Bu şekilde, mübadele eden ilkel gruplar seri halindeki gruplar gibidir. Bu, şiddet yönünden bile, çok özel bir rejimdir. Çünkü şiddet bile bir yönden marjinal ritüele boyun eğebilir, yani tüm darbelerin serisiyle etkilenen "son bir şiddetin" değerlendirilmesine bağlı olabilir. (Bunun ötesinde başka bir şiddet rejimi başlayacaktır). Önce ilkel toplumları sövmek-erkene alma mekanizmalarının varlığıyla tanımlamıştık. Şimdi bu mekanizmaların nasıl oluştuğunu ve dağıldığını daha iyi görüyoruz: Sınır teşkil eden sonuncunun değerlendirilmesi erkene alma işlemini oluşturur, erkene alma (hızlandırma) ya son olarak ya da eşik olarak saldırır (yeni düzenleme).

Eşik "sınır"dan sonradır, kabul edilebilen son nesnelerden "sonradır": Gözüken mübadele kâr sağlamaz olunca ortaya çıkan anı belirler.

Bize öyle gibi gözüküyor ki, stok tam bu anda ortaya çıkar; daha önce mübadele için bir ambara, mübadele edilecek bir ambara sahip olunabilirdi, ama tam anlamıyla bir stoka sahip olunamazdı. Olabilecek bir stoku öngören mübadele değildir, o

nın mantıki temelleri), Maspero yay. Marksistler içinde bir elyordamı değerlendirmesi vardır, ama bu, sosyal olarak gerekli emek niceliğinin üzerindedir; Engels kapitalizm öncesi toplumlar üzerine bundan bahseder. "Karanlıkta yapılan el yordamını ve zigzaglı tahmin sürecini anımsatır. Bunlar "sonunda masrafa girecek gereklilik" üzerine yaklaşık olarak hallolurlar". (Bu son cümlelerin bir çeşit marjinalizm oluşturup oluşturmadığı sorulacaktır). Bkz. Engels, *Preface au capital* (Kapitale Önsöz), III. Kitap. Ed. Sociales, s.32-34

sadece bir elastikliği öngörür. Ancak mübadele, kâr getirmemeğe başladığında stok arzulanabilir. İki taraf da kaybettiğinde bir gereksinim olarak ortaya çıkar. Bu yüzden stoğa kendine has bir arzulanabilirlik, kendine has bir kâr getiren bir koşul şarttır. (Aksi halde nesneler stok edilecekleri yerde tüketilirlerdi, harcanırlardı: Tüketim, ilkel gruplar için stoka sövme ve düzenlemeyi yerinde tutma aracıdır). Stok, yeni bir düzenleme tipine bağlıdır. Ve şüphesiz bu "yerini bırakan", "yeni, "sonra" tanımlamalarının birçok tuhaf yönü vardır. Oysa, eşik zaten orada ancak sınırın dışındadır. Sınır, mesafe koymayı içerir, onu belli bir mesafede bırakır. Sorun stoğun arzulanabilmesinin, güncel bir çıkar sağlayan bu yeni düzenlemenin hangisi olduğunu bilmektir. Stoğun bize göre, gerekli bir dengi vardır: *Ya, aynı anda kullanılan alanların birlikte varolması ya da aynı ve tek bir alan üzerinde ekimin ardardalığıdır.*

Alanlar bir Toprak oluşturur, bir Toprağa yer verir. Birinci şıkta dışarıya açılan bir kültürü, ikinci şıktaysa intensif bir kültürü (Jane Jacobs'un paradigmasına bağlı olarak) oluşturan ve zorunlu olarak bir stoğa bağlı kalan düzenleme budur. Bundan böyle, stok-eşiğin mübadele-sınırdan farkını görmek daha belirginleşir: Toplayıcı-avcı ilkelerin düzenlemelerinin, alanın ekilip kullanılmasıyla tanımlanan alıştırma birimleri vardır, yasa zaman içinde ardardalığınınıkidir, çünkü düzenleme her alıştırmanın sonunda (yola değin, seyyar) alanı değiştirerek kendisini korur, ve her alıştırmada bir tekrar veya "belirti"olan son nesneye doğru uzanan bir seri vardır, bu sınır-nesne yahut alanın marjinalidir (gözüken mübadeleyi yönlendirecek olan yola ilişkin olandır). Buna karşın diğer düzenlemede, stok düzenlenmesinde yasa mekansal birlikte varolmadır. Yasa değişik alanların aynı anda ekilmesini içerir. Ya, art arda o gerçekleştiğinde alıştırmanın art ardılığı tek ve aynı alan üzerine taşınır ve bu, her alıştırmanın çerçevesinde bu şekilde gerçekleşir, ya da ekim yerine seri halindeki yola değgin güç yerini simetri, iç düşünme, ve genel kıyaslama gücüne bırakır. O halde sadece betimleyen terimle yola veya alana ait (kodlarla iş gören) seri düzenlemelere ve Toprak veya bütünlük üzerine kurulu yerleşik düzenlemelere

karşı çıkmak gerekir. Soyut modelde toprak rantı aynı anda ekilen değişik alanların veya tek ve aynı alanın art arda ekilmesinin kıyaslanmasıyla belirlenir. En verimsiz toprakta (veya en verimsiz ekimde) rant yoktur, ama toprak öyle bir duruma girer ki, ancak rant diğer topraklarda varolur ve toprak diğerleri ile kıyaslanarak rant üretir ²⁵. Stok işlevine göre; verimlilikler birbirleriyle kıyaslanabilir, değişik topraklar üzerinde *aynı ekim*, aynı toprak üzerinde *değişik ekimler* olabilir. *Sonunculuk* kategorisi burada ekonomik önemini doğrular, ama bu kategori anlamını tamamen değiştirmiştir: Artık kendisinde biten hareketin terimini belirtmez, ancak birinin büyürken diğerinin küçüldüğü iki hareket için simetri merkezini belirtir; basit bir serinin sınırını değil, *temel* bir bütünün en alt ögesini, bütünün eşiğini belirler- aynı anda ekilen toprakların tümünde en az verimli olan toprak ²⁶.

Toprak rantı en az verime göre en yüksek verimin artığını *toprak sahibine* götürerek değişik üretkenlikleri eşitler, bağdaştırır: Fiat (kâr dahil) en az verimli toprağa göre belirlendiğine göre, rant en mükemmel toprakların aşırı kârını kapar: "Emek ve sermayenin iki eşit niceliğinin kullanımıyla elde edilen" farkı kapar. Göreceli bir yersizyurdsuzlaşma sürecinden ayrı tutulamayan bir kapma aygıtı tipidir bu. Tarım nesnesi olan toprak, neticede, bir yersizyurdsuzlaşmayı içerir, çünkü seyyar bir alan üzerinde insanları dağıtmak yerine ortak (eşit yüzeydeki verimlilik) niceliksel bir kriterin işlevine göre toprak parçaları insanlar arasında bölüşülür. Toprak, bu nedenden dolayı diğer öğelerin tersine- kıyaslamayla, simetriyle, geometriyle iş gören bir pürtüklülük ilkesindedir: Diğer öğeler yani su, hava, rüzgâr-

(25) Ricardo, *Principe de l'economie politique et de l'impôt* (Verginin ve ekonomi politığın ilkeleri), Flammarion, 2. başlık. Ve iki şekildeki "farklılık rantının Marx tarafından analizi, *Capital*. III, 6. kısım.

(26) Tabii ki, en az verimli olan toprak kuramsal olarak en yenisidir yahut bir serinin sonucusudur (Birçok yorumcunun Ricardo'nun rant kuramında marjinalizmi geçtiğini söyleten budur). Ama bu bir kural değildir ve Marx "yükselen bir hareketin" "inen bir hareket" kadar mümkün olduğunu ve daha iyi bir alanın "son dizide yer alabileceğini" gösterir. (Bkz. *Pleiade*, II., s. 1318-1326.

lar, yeraltı pürtüklenemezler ve bundan dolayı yerleştirdikleri, yani toprak (arsa) tarafından belirlenerek rant getirebilirler ²⁷. Toprağın iki yersizyurdsuzlaşma potansiyeli vardır: Ekilebilir toprak parçalarına tekabül edecek bir niceliğe göre, niteliksel farklılıklar arasında *kıyaslama yapılabilir*; ve toprak sahibini veya sahiplerini sabitleştirecek bir tekele göre, ekilebilir toprakların tümü, dışarıdaki vahşi toprağın tersine elegeçirebilir ²⁸. İkinci potansiyel birinciyi belirler. Ama alan bu iki bütüne birden söver, toprağı yerineyurduna sokar ve bunlar alanın yersizyurdsuzlaşmasıyla tarımsal düzenlemede ve stok sayesinde gerçekleşir. Ele geçirilen ve kıyaslanan toprak alanlardan, dışarıya yerleşmiş, yakınsak bir merkezi çıkarır, toprak şehrin bir düşüncesidir.

Rant yalnızca kapma aygıtı değildir. Toprağın tekel olarak ele geçirilmesi ve toprakların kıyaslanması bakımından stoğun iki hale bağlı olması mümkün değil ama ona tekabül eden başka bir şey daha vardır, bu da, emeğin tekелci bir şekilde ele geçiril-

(27) Ricardo, s.64: "Eğer suyun buharın elastikliğinin ve atmosferin basıncının sınırlı ve değişken kaliteleri olabilseydi; ayrıca bütün bunlar elde edilebilseydi, bütün bu öğeler değişik nitelikleri kullanıldıkça gelişecek olan bir rant verebilirlerdi".

(28) *İki farklılık rantı* şekilsel olarak kıyaslama üzerine kurulmuştur, ama Marx kuramcılar tarafından (Ricardo) tanınmayan ve de pratiklerinin iyi bilindiği başka bir şeklin varlığını gösterir: Bu toprağın tekelinin özel mülkiyetinin özel karakteri üzerine kurulu *mutlak ranttır*. Neticede toprak diğerleri gibi bir meta değildir, çünkü belirlenebilir bir bütün düzeyinde toprak yeniden üretilmez. Öyleyse, bir tekel söz konusudur, ama bu fiyatın tekeli demek değildir (fiyatın tekeli ve gelecekte olabilecek bin rant bambaşka sorunlardır). En kolayı, farklılık rantı ve mutlak rant şu şekilde birbirinden ayrılır : Ürünün fiyatı en verimsiz alana göre hesaplandığına göre, eğer bu toprağın sahibinin bir farklılık rantına dönüşmezse en verimli alanın işletmecisinin aşırı bir kârı olacaktır, ama diğer yandan tarımdan sağlanan artı-değere nazaran daha yüksek olduğuna göre (?) genelde bu toprağın sahibinin mutlak rantına dönüşmezse, tarım işletmecisi aşırı bir kâr sahibi olacaktır. Öyleyse, rant kârın eşitçe üleştirilişi veya eşitlenmesine gerekli bir ögedir: Ya tarımdan sağlanan bir kâr yüzdesinin eşitlenmesine (farklılık rantı) ya da sanaiiden sağlanan kâr yüzdesinin eşitlenmesine (mutlak rant) yarar. Bazı marksist ekonomistler mutlak rant üzerine bambaşka bir şema sundular, ama bu Marx ile gerekli farkı korumayı içermektedir.

mesi (artık emek) ve çalışmaların kıyaslanması bakımından iki şekilde olan emektir. Neticede orada bile, adına emek denilen ortak ve bağdaşık bir niteliğe bağlı olarak taşınan, kıyaslanabilen "özgür çalışma" tipindeki çalışmalar vardır, ve bu stoğun işlevine göre yapılır. Emek, stok ile ilgili olmakla kalmaz yani uzun zaman tutulması, yeniden oluşturulması, kullanımı, gerekir ayrıca emeğin kendisi, tıpkı emekçinin stoklanmış "aktifliği" gibi stoklanmış bir aktiftir. Dahası emek, artık emekten ayrı tutulduğunda bile, onları birbirlerinden bağımsız olarak kabul etmek mümkün değildir: Gerekli emek ve artık emek diye bir şey yoktur. Emek ve artık emek tamamen aynı şeydir, biri aktifliklerin niceliksel kıyaslanması, diğeri ise işleten tarafından çalışmalara tekelci olarak el konulmasıdır (ama mülk sahibinininkine değil). Emek ve artık emek ayrı ve farklı olduklarında bile, artık emekten geçmeyen emeğin olmayacağını gördük. Artık emek, emeğin fazlası demek değildir, tersine emek, artık emekten türer ve onu öngörür. Burada, bir emek değerden ve sosyal emek niceliği üzerine taşınan bir değerlendirmeden bahsedebiliriz, halbuki bu arada ilkel gruplar özgür bir çalışma rejiminde, sürekli değişim aktifliği rejimindedirler. Artık emek ve artı değere bağlı olması anlamında, işletmecinin kârı en az mülk sahibinin rantı kadar bir kapma makinası oluşturur: Emeği kapan sadece artık emek değildir ve toprağı kapan da sadece mülk sahibi değildir, emek ve artık emek çalışmanın kapma aygıtlarıdır. Tıpkı toprakların kıyaslanması ve toprağı el koyulmanın alanı olan kapma aygıtları olmaları gibi ²⁹.

Vergi, kâr ve ranttan ayrı üçüncü bir kapma aygıtıdır. Bu üçüncü biçimi ve onun yaratıcı yönünü ancak metanın bağlı ol-

(29) Bernard Schmitt, **Monnaie, Salaires et profits** (Para, ücret ve kârlar) Castella Yay. , s.289-290. B. Schmitt iki türlü kapmayı veya bekleme ve kovalama olan iki türlü avlama biçimine tekabül eden "kapma"yı birbirinden ayırır. Rant ona göre, bekleme veya ikâmet kapmasıdır, çünkü dış güçlere bağlıdır ve transferle işlem görür; kâr işgal veya kovalama kopmasıdır, çünkü özgün bir şeyden meydana gelir ve kendine has bir güç veya bir "yaratıcılık" edinir. Her şeye rağmen bu farklılık rantına göre doğrudur; Marx'ın dikkat çekmiş olduğu gibi mutlak rant topraktaki mülkiyetin "yaratıcısı"nı temsil eder.

duğu iç ilişkiyi belirleyerek anlamamız mümkündür. Yunan si-tesi ve özellikle Korent tiranlığı üzerine çalışan Edouard Will, paranın nasıl öncelikle ne mübadeleden ne metadan ne de ticaretin zaruretinden geldiğini, buna karşın hizmetin veya malların=para dengi olanağını ilk olarak ortaya çıkaran ve paradan genel bir denklik birimi yapanın vergi olduğunu gösterdi. Neticede, her tip uzun dönem saklama nesnesince oluşabilen para gerçek bir stoğa eşdeğerdir; para stoğun bir alt birimidir: Korent olgusunda, metalik para öncelikle "fakirlere" dağıtılır (ücretliler olarak) bu üreticiler toprak satın almak için metalik parayı kullanırlar; öyleyse zenginlerin elinde takılıp kalmaması şartıyla, zengin veya fakirlerin hepsinin bir vergi ödemesi zorunluluğuyla para, önce zenginlerin elinden geçer. Fakirler, hizmet ve mal-la, zenginler parayla, öyle ki, bu şekilde hizmet ve para-mal arasındaki denge oluşabilsin ³⁰. Korent'in geç döneminde fakirlere ve zenginelere göndermede bulunmanın ne anlama geldiğini göreceğiz. Ama bu, örneğin özelliğinden ve bağlamından ayrı olarak, mal hizmet para dengesinin oluşma imkânı bulunduğu gibi, saklama, dolaşım, yer değiştirme koşullarında para, her zaman, bir iktidar aygıtı tarafından dağıtılır. Art arda sıralanan önce bir emek rantı, bir aynî rant ve daha sonra da parasal bir rantın var-

(30) Edouard Will (Korinthiaka) De Boccard Yay. s.470 vd. Geç ama örnek bir durumu inceliyor, yani Korent'de Cypselos adlı tiranın reformunu: a) Aristokratik kan bağından topraklarının bir kısmı alınır ve fakir köylülere dağıtılır; b) ama aynı zamanda yasaklamalardan el koyma yoluyla metalik bir stok elde edilir; c) bu paranın kendisi fakirlere dağıtılır, ama fakirler de eski mülk sahiplerine bir tazminat ödemelidirler; d) bunlar, böylece, para biçimindeki vergiden muhaf tutulurlar ki, hizmetle ve mallarla bir denklik içinde paranın yönlendirilmesine veya dolaşımına ziyan gelmesin; arkaik imparatorluklarda kaydedilen benzer figürleri özel mülkiyetten bağımsız olarak buluruz. Örneğin toprak memurlara dağıtılır, memurlar ya toprağı ekerler ya da kiralarlar. Ama eğer memur bu şekilde aynî veya naktî bir rant alırsa imparatora para olarak bir vergi ödemek zorundadır. Çok karmaşık koşullarda tüm ekonomide para malın dolaşımını, değişimini, dengini sağlayan "bankaların" zorunluluğu buradan gelmektedir. Bkz. Guillaume Cardascia, **Armée et fiscalité dans la Babylone achéménide** (Akimedin Babilinde ordu ve vergi) in *Armées et fiscalité dans le monde antique* (Antik dünyada vergi ve ordular) C.N.R.S. 1977.

lığına inanmıyoruz. Üçünün aynı anda ve denge içinde gerçekleştikleri yer vergidir. Genel kuralda, ekonomiyi para haline dönüştüren vergidir; parayı ortaya çıkaran odur, parayı yarattığı şekil zorunlu olarak hareket, dolaşım halindedir, yer değiştirir durur ve zorunlu olarak bu dolaşımda mallar ve hizmetlerle ilinti halindedir. Devlet, ticareti ele geçirerek, vergide dış ticaret imkanı bulacaktır. Ama, para-biçimi ticaretten değil, vergiden ortaya çıkar ³¹. Devletin dış mübadeleye tekel olarak el koymasını sağlayan vergiden gelen para biçimidir (para haline dönüşen ticaret). Neticede, mübadele rejiminde her şey farklı bir hale girer. Kabul edilebilecek sonuncu nesnelerin karşılıklı eşitlenmesiyle (talep kanunu), mübadelenin öznel olarak, dolaysızca yapıldığı "ilkel" bir konumda değildir artık. Tabîî ki, mübadele ilkede neyse o olarak kalır, yani eşitsizdir ve neticede olası bir eşitlenmeyi üretir: Ama, bu sefer dolaysız bir kıyaslama vardır, nesnel fiyat, parasal eşitlenme (arz kanunu) mal ve hizmetler istedikleri kadar meta olsunlar ve meta istediği kadar para tarafından ölçülsün ve eşitlensin, öncelikle bu vergiden türer. Bu nedenle, bugün bile vergi anlamın ve yönün adını *dolaylı* denilen vergide belirler, yani fiyatın bir parçasını oluşturur ve pazarın dışında ve ondan bağımsız olarak metanın değerini etkiler ³². Buna rağmen dolaylı vergi fiyata eklenen ve fiyatları şişiren ek bir öğeden başka bir şey değildir. Vergi daha derin bir

(31) Will veya Gabriel Ardant gibi yazarlar *vergi ödeme* ve *aylık ücret* fikrine bağlı olan paranın kökünün ticaretin işlevince dikkate alınmadığını gösterdiler. Özellikle Yunan ve Batı dünyasında bunu ispatladılar; ama Doğu imparatorluklarında bile, bizce, paraya dönüşen bir ticaretin tekeli para halinde ödenen bir vergiyi öngörür. Bkz. Edouard Will, **Réflexions et hypothèses sur les origines du monayage** (para kullanımının kökenleri üzerine hipotezler ve düşünceler) *Revue numismatique*, 1955; Gabriel Ardant, **Histoire financière de l'Antiquité à nos jours** (İlk çağdan günümüze finans Tarihi), Gallimard, s.28 ve devamı : "Vergiyi doğuran ortamlar parayı da doğururlar".

(32) Dolaylı verginin bu yönü üzerine bkz. A. Emmanuel, **L'Echange inégal** (Eşitsiz mübadele), s.55-56; 248 vd. (dış ticarete göre). Vergi-ticaret ilişkileriyle ilgili, özellikle ilginç bir tarihi olgu Eric Alliez tarafından analiz edilen merkantilizminkidir. (**Capital et Pouvoir**) Sermaye ve İktidar, yayınlanmamış metin.

hareketin ifadesi veya işaretidir, buna göre "nesnel" fiyatın ilk hamurunu oluşturur, aynı kapma makinasında kâr, rant veya diğer fiyat öğelerinin gelip birleştiği, yapıştığı, eklendiği paramıknatısıdır. Kapitalistler verginin verimli, özellikle kâra açık ve hatta rant getiren bir şey olduğunu farkettilerinde kapitalizm önemli bir devirdeydi. Bu elverişli bir durumdur. Buna rağmen bu elverişli durum, aynı aygıtın üç görünümü arasında-ki ilke özdeşliğini ve amaç birliğini daha eskilere dayanan, daha derin bir uzlaşmayı saklamamalı. Marx'ın formülünden türeyen "üçlü formül", üç başlı kapma aygıtı (şeyleri başka türlü dağıtsa bile):

Toprak (yurdla farklı)	}	Rant
a) Toprakların dolaysız kıyaslanması; farklılık rantı		
b) Toprağa tekелci el koyma; mutlak rant		
		Mülk Sahibi

stok	Emek (Çalışma ile farklı)	}	Kâr
	a) Çalışmaların dolaysız kıyaslanması Emek		
	b) Emeğe tekелci el koyma, artık emek		
			İşletmeci

Para (Mübadele ile farklı)	}	Vergi
a) Mübadele edilen nesnelerin dolaysız kıyaslanması; Mallar		
b) Kıyaslama yollarına tekелci el koyma; Paranın piyasaya tahvil için sürülmesi		
		Bankacı

1- Stoğun aynı anda üç görünümü vardır toprak ve tahıl taneleri, aletler, para. Toprak, stoklanmış yurdunki, alet stoklanmış çalışmanın, para, stoklanmış mübedeleninkidir. Ama stok ne mübadeleden, ne çalışmalardan, ne de yurdlardan gelir. Stok, başka bir düzenlemeye damgasını vurur, başka bir düzenlemeden ortaya çıkar.

2- Bu düzenleme "megamankina", veya eski imparatorluk, kapma aygıtıdır. Üç şekilde işler: Bunlar stoğun görünümüne tekabül ederler: Rant, kâr, vergi. Ve bu üç şekil üst-kodlama makamında (veya anlamlılığında), stokta rastlaşır ve yakınsaklaşırlar: Despot, hem toprağın, seçkin mülk sahibi, hem de büyük çalışmaların işletmecisi olarak fiyatların ve vergilerin sahibidir. Bu tıpkı, iktidarın üç anamallılaştırılması veya "sermayenin" üç eklemelenmesi gibidir;

3- Her seferinde kapma aygıtına şekil verenler yakınsaklaşan biçimlerde bulunan iki işlemidir: Dolaysız karşılaştırma ve tekelci el koyma. Karşılaştırma her zaman el komayı tasarlar: Emek, artı-emeği tasarlar, ticarete kullanılan para, vergiyi tasarlar. Kapma aygıtı genel karşılaştırma mekânına ve oynak bir el koyma merkezine sahiptir. Despotun yüzünü oluşturan daha önce bahsettiğimiz kara delik-beyaz duvar sistemidir. * Karşılaştırma mekânında yol alan bir yankılaşım (rezonans) yol aldıkça bu mekânda iz bırakır. Yankılaşım yapmayan merkezleriyle birlikte varolmayan, yurdlarıyla ilkel mekanizmaları Devlet aygıtlarından ayıran, budur. Devlet veya kapma aygıtıyla başlayan ilkel anlambilimleri üst-kodlayarak çalışan bir genel anlambilimdir. Makinasal bir filomu izleyen ve onlarla tekilleşen bir dağılımda birleşen anlatım çizgileri yerine Devlet, filomu hizmete sokan bir dilegetirme şeklini ortaya çıkarır: Dilegetirme yakınlaşım veya el koyma şekli haline gelirken, filom veya madde eşitlenmiş, bağdaşıklaşmış, karşılaştırılmış bir içerik olmaktan çıkar. Kapma aygıtı tamamıyla muhteşem bir anlambilim işlemidir. (Ortaklaşmacı filozoflar bu anlamda, fikirlerin ortaklaşmasına bağlı tinin işlemleriyle siyasi iktidarı açıklamakta haksız değillerdi).

(*) Bunun için bkz. Deleuze -Parnet, Diyaloglar, Bağlam Yay. 1990.

Bernard Schmitt el koyma ve karşılaştırma işlemlerini unutmayan bir kapma aygıtı modeli önerdi. Şüphesiz bu model, kapitalist ekonomide paraya göre kurulmuştur. Ama bu, sınırların dışına çıkan soyut ilkeler üzerine oturmuş havasını da vermektedir ³³. A) Ne karşılaştırılmış ne de el konulmuş bölünmez akımından yola çıkılır. "Salt kullanılabilirlik", "sahip olmama ve zengin olmama": Bankalarca yaratılan parada ortaya çıkan tamamen budur, ama bu, daha genelinde stokların belirlenmesi, bölünmez akımın yaratılmasıdır.- "Amillere" dağıtıldıkça, "amiller" arasında bölüştürülünce, bölünmez akımlar parçalanır. Tek bir çeşit amel vardır, o andaki üreticiler. Onlara "fakirler" adı verilebilir ve akımın fakirlere bölüştürüldüğü söylenebilir. Ama önceden "zenginler" olmadığına göre, bu doğru olmayacaktır. Önemli olan, üreticilere dağıtılanların henüz onlara ait olmamasıdır ve bu, onlara bölüştürülen bir zenginlik değildir: *Ücret* ne karşılaştırmayı, ne el koymayı, ne de alıp satmayı tasarlar, bu daha çok bir *nexum* işlemidir. Sadece A ve B bütünü arasında bölüştürülen ve bölünmemiş olan bütün arasında bir eşitlik vardır. Bölüştürülmüş bir bütüne nominal (itibarî) ücret adı verilebileceği gibi, bölünmemiş bütünün anlatım biçimine itibarî ücret denilebilir ("itibarî anlatımın tümü veya daha sık söylendiği gibi tüm millî servetin anlatımı"): Kapma aygıtı, burada, anlambilimsel olarak varıdır.- C) Ücretin bölüşümünün, ücret ödenmesi yani bir satın alma olarak algılandığı bile söylenebilir; tersine buradan alım gücü türeyecektir: "Üreticilerin ücreti bir satın alınma değildir, bu ikinci bir anda "paranın yeni gücü ortaya çıktığında" mümkün olacak bir satın almanın varacağı bir işlemdir. Neticede, B bütünü bölüşüldüğünde zenginlik haline gelir veya başka bir şeye nazaran karşılaştırma kuvvetini kazanır. Bu başka şey, üretilmiş malların belirlenmiş bütünüdür ve o andan itibaren satın alınabilir bir duruma girer. Önce üretilen mallardan bağımsız olarak, para, satın alabileceği gerçek satın alma ile yok olacak olan alım gücünü elde edebileceği mallara bağdaşık bir mal olur. Veya, daha genelde, iki bü-

(33) Bernard Schmitt, **Monnaie, salaires et profits** (Para, ücretler ve kârlar).

tün arasında dağıtılan (B) kümesi ve gerçek malların (C) kümesi arasında *haberleşme*, ve *karşılaştırma* yerleşir ("gerçek malların bütünü ile dolaysız olarak kesişen elde etme gücü yaratılır"). D) Tuhaflik ya da büyü burada belli bir zaman, mekan mesafesinde yeşerir. Çünkü tüm karşılaştırma bütününe, yani gerçek mallarla iletişime konan bütüne B' adını verirsek, bölüştürülen bütüne nazaran, zorunlu olarak daha küçük olduğunu görürüz. B' B'ye nazaran zorunlu olarak daha küçüktür: Alım gücünün belli bir dönem boyunca üretilen tüm malları üzerine taşındığını öngörsek bile, karşılaştırılan veya kullanılan bütün ile, tüm bölüştüren bütün arasında her zaman bir fazlalık vardır; öyle ki, üreticiler sadece bir kısmı dönüştürebilirler. Gerçek ücretler, itibarî ücretlerin sadece bir kısmıdır; aynı şekilde "faydalı" emek, emeğin sadece bir kısmıdır ve aynı şekilde "kullanılan" toprak, bölüştürülen toprağın bir kısmından başka birşey değildir. Artık ürünü, artık emeği, kârı oluşturacak olan bu fazlalığa veya bu farkın adına kapma denilecektir: "itibarî ücretler herşeyi kaplar, ama ücretliler sadece mala dönüştürebildikleri gelirlerden başkasını kendilerine saklayamaz ve şirketlerin kaplığı gelirlerini kaybederler". Öyleyse, hepsinin "fakirlere" dağıtıldığı söylenecektir; ama bu aynı zamanda tüm dönüştüremediklerine el koyduran fakirlerin tuhaf bir hız yarışıdır: Kapma, bölünebilir akımın ve dalganın ters yüz edilmesi ile işler. Tekelci el koymanın nesnesi olan kapmadır. Ve bu el koyma ("zenginler" tarafından) sonradan ortaya çıkmaz; gerçek ücretlere değil; itibarî ücretlere dahildir ve ikisinin arasındadır, sahip olmadan ve karşılaştırma veya iletişim ile dönüştürme arasında yerini alır. B ve B', iki bütün arasındaki kuvvet farkını ifade eder. Sonuçta, kesinlikle gizli birşey yoktur: Kapma mekanizması üzerinde, kapmanın gerçekleştiği bütünün oluşumu, zaten, onun bir parçasıdır.

Yazar "bu, anlaması zor ancak iş bitirici bir şemadır" der. Özel bir "akıl düzeni"ni sunarak, bir el koyma veyakapma soyut makinasını serbestleştirmeyi içerir. Örneğin, alım gücü, ücret ödmeden türediğine göre ücret ödeme, bir satın alma değildir. Schmitt'in söylemiş olduğu gibi, üreticinin elinde olmayanı

kaybetme durumu olmadığına ve onu elde etmeye hiç bir şans bulunmadığına göre ortada ne çalan vardır ne de çalınan: Bu tıpkı 17. yüzyıl felsefesinde olduğu gibidir; yadsıma vardır ama aynı zamanda yoksunluk da... Herşey bu mantıki kapma makinasında varlığını içiçe sürdürür. Ardardalık, burada, yalnızca bir mantıktır: Kapmanın kendisi B ve C arasında aynı zamanda da A ve B, C ve A arasında boy gösterir, tüm aygıtın içine işler; sistemin yeri belli olmayan bağıymış gibi hareket eder. Aynı şekilde artık emek için de geçerlidir. Emek, onu öngördüğüne göre, artık emeğin oluşumunu nasıl saptayabiliriz? Halbuki Devlet- en azından arkaik imparatorlukçu Devlet - bu kapma aygıtının kendisidir. Devlet için hep ek bir izah istenerek yanılgıya düşülür: Bu şekilde, Devleti sonsuza dek, Devletin arkasına iteriz. Halbuki ilkel serilerin sınırının ötesinde zaman geçirmeden var olduğuna göre, Devleti başından beri olduğu yere koymak daha yararlıdır. İşaretlerin anlamını ters çevirecek veya seriler bütününe yerine geçirecek olan kapma aygıtının işleyebilmesi için ele geçirilenin ve karşılaştırma noktasının gerçekten doldurulmuş olması yeterlidir. Doldurulmuş, gerçekleştirilmiş bu nokta zorunlu olarak öyledir; çünkü ilkel serileri kat eden yakınsak dalgada bu nokta zaten vardır ve bu sınırları aşarak, ilkel serileri onun anlamını değiştirdiği bir eşiğe doğru sürükler. İlkeller sadece onları alıp götüren ters çevrilebilir dalga tarafından önceden çalıştırılmış olarak (yersizyurdsuzlaşma vektörü) yaşamla ölüm arasında var olup dururlar. Dış hal ve şartlara bağlı kalan sadece aygıtın kendisini gerçekleştirdiği yerdir- orada tarım, "üretim biçimi", Doğu meydana gelebilir. Bu anlamda aygıt soyuttur. Ama, kendinde sadece ters çevirebilirliğinin soyut olanağını belirlemez, özerk, indirgenemez olgu olarak evirtme noktasının gerçek varlığına işaret eder.

Devletin şiddetinin özel karakteri buradan gelir: Her zaman önceden yapılmış havasını verdiği için bu şiddeti göstermek çok güçtür. Şiddetin, üretim biçimine göndermede bulunduğunu söylemek de yetmez. Marx, bunu kapitalizm için söylemişti: *Zorunlu olarak Devletten geçen*, kapitalist üretim biçiminden önce gelen, "ilk birikimi" oluşturan ve bu üretim biçimi-

minin kendisini mümkün kılan bir şiddet vardır. Kapitalist üretim biçiminin içine yerleşirsek, kimin çaldığını kimden çalındığını ve hatta şiddetin nerede olduğunu söylemek güçtür. Yani burada emekçi, nesnel olarak çırılçıplak ve kapitalist ise nesnel olarak "giyinmiş", bağımsız mülk sahibi olarak doğar. Böylece, başka üretim biçimlerinde olduğu gibi emekçiye ve kapitalizme şekil veren şey bizim gözümüzden kaçır. Hergün yeniden gerçekleşse de daha önce yapılmış gibi duran bir şiddettir bu ³⁴. Kopparmanın (sakat bırakmanın) daha önceden kurulduğunu, öncül olduğunu söylemenin tam zamanıdır. Halbuki Marx'ın bu çözümleri daha da genişletilmelidir. Çünkü tarımsal üretim biçiminden önce gelen imparatorlukçu ilk birikim yoktur ve orada ortaya çıkmaktan çok uzaktır; genel kural olarak, ne şekilde yaratacağına katkıda bulunan veya onu yaratan çok özel bir şiddetle ne zaman kapma aygıtının bir montajı söz konusu olursa, o zaman ilk (kökten gelen) birikimden söz edilir ³⁵. Sorun, öyleyse şiddet rejimlerinin farklarını belirtmekten geçer. Ve, bu açıdan,

(34) İlk birikimin çözümlerinde Marx aşağıdaki noktalar üzerinde sık sık ısrar eder: 1) Bu üretim biçiminden öncedir ve üretim biçimini mümkün kılar; 2) Şiddete karşıt olmayan, ama tersine, ön harekete karşı olan hukukun ve Devletin özgün bir hareketini içerir ("bu yöntemlerin bazıları kaba kuvvetin kullanılmasına dayanır, ama bunların hepsi, istisnâsız, Devlet iktidarını toplumun örgütlenmiş ve yoğunlaşmış kuvvetini kullanırlar", *Pleiade* 1, s. 1213); 3) Hukukun bu şiddeti önce kaba şekliyle ortaya çıkar, ama üretim biçimi yerine oturmaya başladığı ölçüde, basit ve salt, Doğaya yolladığı ölçüde bu şiddet bilinçli olmaktan çıkar ("bazen kaba kuvvetin ve karşı çıkmanın kullanımına hâlâ ihtiyaç vardır, ama bu seferki sadece istisnâdır" s.1196); 4) hiçbir şekilde illegallığe veya suça ve çalmaya indirgenemeyen böyle bir hareket bu şiddetin özel karakterlerince izah edilir. (Bkz. *Notes sur Adolph Wagner*) (Adolph Wagner üzerine notlar), II, s.1535: "İşçinin üzerinden önceden alınıp kaldırılan derinin kaldırılması değildi, kapitalist "çalma ile veya önceden almayla sınırlı kalmaz, ama bir artı-değerin üretimine el koyar, yani öncelikle alacağının neyin üzerinden olduğunu ve bu şeyin ne olduğunu yaratır (....) kapitalistin emeği olmaksızın, yaratılan değerde hukukun el konacak bir kısım vardır, yani malların mübadelesine tekabül eden hukuku çığnemeyen bir değer vardır".

(35) Bu anlamda Jean Robert ilk birikimin bağdaşıklaşmış, "sömürgeleşmiş" bir alanın şiddetli bir şekilde kurulmayı içerdiğini göstermektedir.

farklı rejimler olarak mücadeleyi, savaşı, suçu ve polisi birbirlerinden ayırabiliriz. *Mücadele* şiddetin ilk rejimidir (ilkel "savaşlar" da buna dahildir): Seriler yasasına göre, darbelerin şiddeti belirlendiğine göre, değiştirilebilen son darbenin değerine veya elde edilecek son kadının değerine göre, belli bir koddan eksik tutulmayan bir şiddettir bu. Şiddetin ritüelleşmesi buradan gelmektedir. En azından, savaş makinasına taşınan *savaş* başka bir rejimdir, çünkü öncelikle Devlet aygıtına karşı yönlendirilen şiddetin özerkleştirilmesini ve hareketlendirilmesini içerir. (Bu anlamda, savaş makinası Devlete karşı çıkan orjinal bir göçebe örgütünün icadıdır). *Suç* ise başkadır, çünkü bu, illegal bir şiddettir; bu "hakkı" olmayan bir şeyi ele geçirmeyi, kapmaya "hakkı" olmayan birşeyi kapmayı içerir. Bunun yanısıra *Devlet polisi* veya *hukukun şiddeti* de daha başkadır, çünkü kapma hakkını oluşturarak kapmayı içerirler. Bu yapılaşmış, katılmış bir şiddettir ve dolaysız tüm şiddetlerin karşıtıdır. Devlet, sık sık "şiddet tekeli" olarak tanımlanır, ama bu tanımlama başka birine göndermede bulunur ve bu da Devleti bir "Hukuk Devleti" (*Rechtsstaat*) olarak belirler. Devletin üst kodlaması ki, bu savaşçı olmayan, "polisleşmiş", hukuksal yapısal bir şiddettir. Şiddet üzerinde talim yapacağı şeyi yaratmaya katkıda bulunduğu zaman veya Marx'ın söylemiş olduğu gibi "ne zaman kapma kaptığını kapar, o zaman hukuki bir şiddet ortaya çıkar". Suçlunun şiddetinden çok farklıdır bu. Bu yüzden de ilk şiddetin tersine, hukuki veya Devletin şiddeti her zaman bunu varsayar çünkü, bu şiddet, kendi taliminden önce vardır: Devlet, şiddetin doğanın ilk basit bir görünüşü olduğunu ve kendisinin sadece şiddet gösterenlere, "suçlulara" - ilkelere, göçebelere karşı barış sağlansın diye bir şiddet uyguladığını söyler.

Önerme XIII: Devlet ve Şekilleri

Arkaik imparatorlukçu bir Devletten, üst kodlamadan, kapma aygıtından, bir özellik, bir para, bir kamu işi ile mükemmel formülün darbesini oluşturan, ama "özel" hiçbir şeyi öngörmeyen, üretim biçimini doğuran o olduğuna göre, daha önce yerleşmiş bir üretim biçimini bile varsaymayan hizmetçileştir-

me makinasından yola çıkıyoruz. Bunu bize arkeoloji kazandırmıştır. Daha önceki analizlerin bize verdikleri çıkış noktasıdır bu. Öyleyse soru şudur: Devlet nasıl meydana gelmiş, aniden şekillenmiştir ve nasıl "gelişecektir"? Değişiminin (mütasyon), evrimin etkenleri nelerdir ve gelişmiş Devletlerin arkaik imparatorlukçu Devletlerle bağları nedir?

Evrimin nedeni, ona dayanan dış etkenler ne olursa olsun içseldir. Arkaik Devlet, kendinden kurtularak kodsuzlaşmış akımların büyük bir kısmını serbest bırakmadan üst kodlama yapmaz. Hatırlatalım, "kodsuzlaşma" kodun da dahil olduğu (şifresi çözülmüş, tercüme edilebilir, benzetilebilir) bir akımın halini ifade etmez; tersine daha radikal bir anlamda, kendi koduna dahil olmayan, kendi kodunun dışına çıkıp kurtulan bir akım halidir. Öyle olunca, bir yandan, ilkel kodlar kendileri tarafından doğrulanmamaya başlar başlamaz ve bir üst merciye boyun eğmez, ilkel toplulukların görece kodlaştırdığı akımlar olarak kaçıp gitme fırsatını bulurlar. Ama diğer yandan, Arkaik Devletin üst kodlaması kendinden kaçan yeni akımları canlandırır ve onları mümkün kılar. Bağımsız bir emek akımı olarak kendi bürokrasisinden kurtulmaksızın Devlet büyük işleri yaratamaz (özellikle madenlerde ve metalürjide). Para akımları kendisinden kaçmadan, başka güçlerin (özellikle, bankada ve ticarete) doğumuna imkan vermeden veya onları beslemeden, Devlet, verginin para şeklini yaratamaz. Ve, özellikle, özel bir el koyma akımı *yandan* dışarı çıkmadan ve Devletin elinin altında olmaksızın kamu mülkiyeti sistemini kuramaz: Özel mülk arkaik sistemde ortaya çıkmaz, ancak marjinal olarak ve zorunlu bir şekilde, üst kodlamanın örgütlerince kaçınılmaz olarak meydana gelir. Tökei, her yönden onu dışlar gibi gözükene sistemin işlevine göre, özel mülkiyetin kökeni sorununu ciddiyle ele alan kişi olmuştur. Çünkü özel mülkiyet, ne despot bir imparatorca, ne bir kısmının özerkliğinin ortak kullanımına bağlı köylülerce, ne de bu ortak kamu biçiminde gelirlerinin ve varlıklarının temelini bulan Devlet memurlarınca ortaya çıkabilir ("Aristokratlar bu koşullarda küçük despotlar haline gelebilir, ama özel mülkiyet sahipleri haline gelemezler"). Köleler bile

Devlet memurluğuna veya ortaklaşa olana aittir. Öyleyse soru şöyledir: Üst kodlayan bir imparatorlukta meydana gelen, ama zorunlu olarak dışlanmış ve kodsuzlaşmış insanlar var mıdır? Tökei'nin bu soruya yanıtı, *serbestleştirilmiş köledir*. Hiçbir yeri olmayan onlardır. Çin imparatorluğunda şikayetlerini sıralayan onlardır: Şikayet (ağıt) her zaman siyasi bir etkene sahiptir. Ama özel mülkiyetin ilk tohumlarını atan, ticareti geliştiren ve metalürjide ilk efendi olduğu özel bir köleliği bulan da odur ³⁶. Özel bedenin oluşumu için, savaş makinasında serbestleştirilen kölenin rolünü daha önce gördük. Bambaşka bir şekilde ve çok başka nedenlerden dolayı Devlet aygıtında ve özel bir bedenin kurulması için, bu aygıtın evriminde serbestleştirilmiş kölenin çok önemli rolü vardır. Bu iki durum birleşerek, iki farklı çizgiye göndermede bulunur.

Önemli olan serbestleştirilmiş kölenin özel durumu değildir. Önemli olan dışlananın kollektif kişiliğidir. Şöyle veya böyle, üst kodlama aygıtının kodsuzlaşmış akımları canlandırmasındadır. -Para, emek, mülkiyet akımları. Bunlar diğerlerine bağlıdır. Ve arkaik imparatorlukta bağlı olmak sadece sosyal değil coğrafidir de. Burada Doğu ve Batı karşılaştırılmasını yeniden ele almanın zamanıdır. Gordon Childe'in arkeolojik tezine göre, arkaik imparatorlukçu Devlet, tüccarların, madencilerin ve zanaatkârların özel topluluğunun bakımını mümkün kılan stoklanmış tarım artığını içerir. Neticede üst kodlamanın içeriği olan artık, sadece stoklanmamalı ama gerçekleştirilmeli, tüketilmeli ve emilmelidir. Şüphesiz, artığın emilmesinin ekonomik zorunluluğu, imparatorlukçu Devlet tarafından savaş makinası-

(36) Tökei, *Les Conditions de la propriété foncière dans la Chine de l'époque Tcheou* (Çeu döneminde Çin'de toprak mülkiyetinin koşulları), Acta antiqua, 1958. Marx ve Engels sadece Romalı plebin (kamusal serbestleştirilmişler tarafından kısmi olarak oluşmuşlardır) "*ager publicus*"un mülkünü meydana getirmeye hakkı olan kişi olduğunu hatırlatırlar: toprağın özel mülkiyetine sahip olan plebler tıpkı zengin tüccarlar ve zanaatkârlar gibi, "her türlü kamu hakkından yoksun bırakılanlar" haline girerler. (Bkz. Marx *Grundrisse*, pleiade, II, s.319; Engels, *Origine de la famille* (Ailenin Kökeni) Ed. Sociales, s.119.

na el konulmasındaki önemli nedenlerinden biridir: Başından beri, askeri kurum, artığa el koymanın en güçlü araçlarından biridir. Buna rağmen bürokratik ve askeri kurumların yetersiz kaldığını varsayarsak, emeğin, tarımın yerleşikleşmesini güçlendirecek olan, tarım yapmayan zanaatkârların özel birliği için yeri önceden hazırdır. Halbuki tüm koşulların yerine getirilerek Devlet aygıtının icat olunduğu yer Doğu'da Afrika-Asya'dadır: Orta Doğu'da, Mısır ve Mezopotamya'da, ama aynı zamanda İndus'da (ve Uzak Doğu'da). Tarımsal stok ve onunla birlikte bulunanlar, yani bürokratik, askeri ve ticari, madencilğe ilişkin olanlar orada yapılmaktadır. Ancak bu imparatorlukçu veya oryantal "çözüm" bir açmazla tehdit edilir. Devletin üst kodlaması madencileri, zanaatkârları ve tüccarları sıkı sınırlar içinde, kuvvetli, bürokratik bir şekilde denetleyip dış ticaretin tekeli el koymasını yönetici sınıfların hizmetine verir, öyle ki, köylüler bile Devletin buluşlarından az da olsa yararlanırlar. Buradan itibaren Devlet biçiminin doğurduğu ve tüm Ege dünyasında tarih boyunca arkeolojinin bu gerçeği her yerde bulduğu doğrudur. Ama bu, aynı koşullarda gerçekleşmez. Minos ve Mikenos birer imparatorluk karikatürüdür, Mikenos'lu Agememnon ne Mısır firavunu, ne de Çin imparatorudur ve Mısırlı Yunanlıya şöyle diyebilir: "Sizler, hep çocuk olacaksınız..." Egeli halklar Doğu çemberine düşmek için çok uzak ve bir artık stoklamak için çok fakirdirler, ama Doğu'nun pazarını bilmemek için ne çok uzakta dırlar ne de soyulmuşdurlar. Dahası, uzun mesafe rolünü, kendi tüccarlarına veren Doğu'nun üst kodlamasıdır. Ve böylece Ege halkları Doğu'nun tarım stoğundan faydalanır durumdadır. *Ancak bunu, kendi hesaplarına yapmaktan acizdir:* Yapabildiklerinde bu stokları talan eder ve daha düzenli bir şekilde, isterse Avrupa'nın Batısından veya merkezinden gelmiş olsun bu stoğun bir kısmını ham madde ile mübadele ederek elde ederler (özellikle tahta ve madenler). Şüphesiz, Doğu, stoklarını sürekli yenilemek zorundadır; ama biçimsel olarak "bir kerede" başarılı olmuştur ve Batı bunları yeniden üretmeye ihtiyaç duymadan kazanmıştır. Madenci, zanaatkârlar ve tüccarlar Batı'da bambaşka bir konuma sahiptir, çünkü yerel bir Devlet aygıtınca birikti-

rilmiş bir artığa dolaysız olarak muhtaç değildirler: Köylü, Doğu'dakinden de daha katı bir sömürüye maruz kalsa bile, zanaat-kâr ve tüccar daha serbest bir konuma ve daha çeşitli bir pazara sahiptir. Bu orta sınıfın varlığını şekillendirir. Bir çok Doğu maddencisi ve tüccarı Ege dünyasına geçecek, orada hem daha çeşitli hem daha serbest ve oynak olmayan koşulları bulacaklardır. Kısaca, *Doğu'da üst kodlanan akımlar ötekinin bağlulaşığı veya tersi olarak yeni bir durumda Avrupa'da kodsuzlaşma eğilimindedirler*. Artı değer, bir kodun artı değeri değildir (üst kodlama), ama bir akım artı değeri haline girmiştir. Bu tıpkı, aynı sorunun iki çözümü gibidir, Doğu çözümü, ardından Batı'nın çözümü; bu ikincisi birinciye kenetlenir ve ona tutunarak, çıkmazdan çıkarır. Avrupa'lı veya Avrupalılaştırmış tüccar ve maddenci daha fazla kodla uluslararası pazar karşısında bulur kendini, bu kod, bir imparatorlukçu sınıfla veya bir evle sınırlandırılmaz. Ve Childe'in söylemiş olduğu gibi, Egeli veya Batılı Devletler daha başından itibaren süpra-nasyonal bir ekonomik sistem içindedir: Kendi örgülerinin sınırında durmak yerine bu sistem içinde yüzerler ³⁷.

Burada üst yüzeye çıkan ve kısaca tanımlanacak olan Devletin bambaşka bir kutbudur. *Kamu mekanı*, mülkiyetin nesnel doğasını karakterize etmez, ama özelleşen bir el koymanın ortak aracını belirler. Burada modern dünyayı oluşturan özel-kamu çifti ile karşılaşılır: *Bağ, kişisel bir hale gelir*; kişisel bağımlılık ilişkileri, hem mülk sahipleri (sözleşmeler) arasında, hem de mülk ve mülk sahipleri arasında (antlaşmalar) çift hale girer, işlev ve ortakçılık ilişkilerinin yerine geçer; kölelik bile emekçinin kamusal düzenini belirlemez olur, ama emekçiler üzerindeki özel mülkiyeti belirler ³⁸. *Hukuk* tümüyle bir mütasyona maruz

(37) Bkz. Gordon Childe'in iki önemli kitabı, *l'orient préhistorique* (Tarih Öncesi Doğu) ve özellikle *l'europe préhistorique* (Tarih Öncesi Avrupa), Payot yayınları. Özellikle arkeolojik analiz Childe'in Ege dünyasının Doğu'daki ile karşılaştırılacak zahire (aşlık) ve zenginlik birikimini mümkün kılacak yer sunmadığının sonucuna varmasını sağlar. s. 107-109.

(38) Arkaik imparatorluklarda "genelleşmiş kölelik" ile özel kölelik, feodal angarya farkları için Bkz. Charles Parain, "Prehistoire Mediterrane-

kalır, öznel ve "topik", bağıntılı hukuk haline girer: Yani, Devlet aygıtı yeni bir görevle karşı karşıya kalır, bu *daha önce kodlanmış akımları üst kodlamaktan çok olduğu gibi kodsuzlaşmış akımların kesişmelerini örgütlemektir*. Öyleyse, işaretlerin rejimi değişmiştir: Bu bakımdan, imparatorlukçu "imleyenin" işlemi yerini *öznelsellik süreçlerine* bırakır, makinasal hizmetçileştirme yerini *sosyal-hizmetçileştirme* rejimine bırakır. Ve görelî olarak tek biçimli imparatorlukçu kutbun aksine, ikinci kutup çok daha fazla değişik biçimler sunar. Ancak kişisel bağımlılık ilişkileri ne kadar çeşitli olursa olsun, her seferinde kalifiye ve topik kesişmeleri belirler. Bu Doğu'da olduğu gibi Batı'da da gelişmiş imparatorluklarda yeni *özelin* kamu bölümünde, Roma'da *fiscus* veya *consilium* kurumlarında özümlenir (işte bu kurumlarda serbestliğe kavuşan köle, siyasi bir erk alıp, memurlarinkini sollar) ³⁹. Ama bunlar aynı zamanda özel kentlerdir, feodalliklerdir... Ve bu sonuncu formasyonların hâlâ Devlet kavramına uyup uymadıkları sorusu sadece bazı bağlantılar gözönünde bulundurulursa sorulabilir: İlerlemiş imparatorluklar kadar, kentler ve feodallikler de onlara bir temel sağlayan arkaik imparatorlukları varsayar, onların üzerine etki yapan, gelişmiş imparatorluklarla ilişki halinde, Devletin yeni şekillerini aktif olarak hazırlarlar (örneğin mutlak monarşi öznel bir hukukun ve feodal bir sürecin neticesidir) ⁴⁰. Sonuç olarak, kişisel ilişkilerin zenginliğinde, önemli olan kapris veya kişilerin değişkenliği değil, iliş-

enne et mode de production asiatique" (Asyagil üretim biçimi ve Akdeniz tarih öncesi)'in C.E.R.M., Sur le mode de production asiatique (Asyagil üretim biçimi üzerine)

(39) Bkz. Boulvert, **Domestiques et fonctionnaires sous le haut-empire Romain** (Büyük Roma imparatorluğunda memurlar ve hizmetçiler), Les belles lettres yayınları. Daha genel olarak Paul Veyne Roma İmparatorluğunda, ona bağlı olan kurumlarda sübjektif "bir hukukun" oluşumunu ve özelin kamusal anlamını analiz etti. Bu Roma hukukunun "topik" tarafından yol aldığını ve "kavramsız hukuk" olduğunu ve de bu anlamda hukukun modern "aksiyomatik" kavramına karşıt olduğunu gösterdi. Bkz. **Le Pain et le Cirque** (Ekmek ve Sirk), Seuil Yayınları III-IV bölümler ve s.744.

(40) Bkz. François Hincker, **La Monarchie Absolue Française** (Fransız mutlak Monarşisi) C.E.R.M. Sur le Feodalisme, Ed. Sociales

kilerin dayanıklılığı ve öznelelliğin uyumluluğudur. Bu uyum zorunluluğunun ve hukukun kaynağı kalifiye eylemlerle çılgınlığa kadar gidebilir. Edgar Quinet, "12 Sezarın çılgınlığı ile Roma hukukunun altın çağı" arasındaki rastlantıya parmak basar ⁴¹.

Halbuki, öznelellikler, rastlaşmalar, el koymalar, kodsuzlaşmış akımları sürdürmesini ve sürekli kaçıp kurtulan yeni akımları doğurmasını önleyememektedir. (Örneğin Orta Çağ'da mikropolitika düzeyinde bunu gördük). Bu aygıtların ikicillığıdır: Kodsuzlaşmış akımlarla işlev görür ve buna rağmen birlikte yol almaz; yeniden kodlamalar, düğümler değerindeki topiklerin kesişmesini işleme koyar. Tarihçilerin kapitalizmin bu andan itibaren- Çin'de, Roma'da, Bizans'da, Orta Çağ'da- oluşabileceğini ve koşulların verilmiş olduğunu, ama buna rağmen gerçekleşmediklerini ve gerçekleştiremez olduklarını söylemeleri bundan dolayıdır. Akımların baskısı kapitalizmi boşlukta çizer, ama onu gerçekleştirmek için *kodsuzlaşmış akımların bütününe*, evvelki aygıtları ters çeviren ve taşan *genelleşmiş bir çekime* ihtiyaç vardır. Ve neticede, Marx için kapitalizmi tanımlamak söz konusu olduğunda "ayırmsız tüm çalışmaların", tüm öznelellik süreçlerini kapitalize eden niceliksiz ve tümel tek bir özneliliğin olayını anımsatmakla işe başlar: "genelde üretken çalışma", "zenginliğin öznel tözü...." Ve bu özne, herhangi bir nesnede kendini ifade eder, niteliksel bir durumda ifade etmez: "Zenginliğin yaratıcı eyleminin soyut evrenselliği ile, zenginlik ifade eden nesnenin evrenselliğini, kısacası ürün veya emeği, maddeleşmiş emek olarak görürüz" ⁴². Dolaşım, tüm topluma uygun bir öznelilik olarak sermayeyi meydana getirir. Halbuki, bu yeni sosyal öznelilik, kodsuzlaşmış akımların kesişmelerinin dışına taşıdığı ve Devlet aygıtlarının yakalayamayacakları bir kodsuzlaşma düzeyine eriştiğinde oluşur: *Bir yanda emek*, akımı artık kölelikte veya servajda belirlenmemeli ve çıplak, özgür emek haline gelmelidir; *diğer yandan zenginlik*, finansiyel, tica-

(41) Edgar Quinet, *Le Génie des Religions* (Dinlerin üstün harikası), Oeuvres Completes, Hachette, I. cilt.

(42) Marx, *Introduction Generale à la Critique de l'economie Politique* (Ekonomi Politikinin Eleştirisine Genel Giriş), Pleiade, I, s.258.

ri, toprağa bağılı olarak belirlenmeyip, bağımsız ve bağdaşık bir sermaye haline gelmelidir. Ve şüphesiz en azından bu iki oluş (çünkü başka akımlarda yarışmaktadırlar) çizgilerin herbiri üzerinde değişik etkenleri ve birçok katkıyı işin içine sokar. Ama, birinden diğerine evrensel-öznel ve herhangi bir-nesne sağlayan ve tek bir kerede kapitalizmi oluşturan onların soyut birleşikliğidir. Niteliklenmeyen bir zenginlik akımı, niteliklenmeyen bir emek akımıyla karşılaştığında kapitalizm şekillenir ve onunla birleşir ⁴³. Bu hâlâ niceliksel veya topik olarak önceki kesişmeleri engeller (iki ana engelleyici, kırların feodal örgütü ve kentlerin zanaatkâr örgütüdür). Artık kapitalizmin *kodsuzlaşmış akımların genel beliti* (aksiyomatiği) ile şekillendiği söylenebilir. "Sermaye bir haktır veya daha kesin olması için hak olarak gözüken bir üretim ilişkisidir ve bu şekilde üretici işlevinin her anında aldığı somut biçimden bağımsızdır" ⁴⁴.

Özel mülkiyet artık, kişisel bağımlılıkların bağ yerine tek bir bağ oluşturan öznenin bağımsızlığını ifade eder. Bu, özel mülkiyetin evriminde önemli bir farktır: Hukuk özel mülkiyeti, toprağın, şeylerin ve kişilerin üzerine çekeceğine özel mülkiyet kendisini hukuka doğru yönlendirir (kapitalizmdeki meşhur toprak rantının elenmesi sorunu buradan gelir). Yeni *yersizyurdsuzlaşma eşiği*. Ve sermaye etkin bir hak haline geldiğinde, hukukun tüm tarihî biçimi değişikliğe uğrar. Arkaik imparatorluklarda olduğu gibi hukuk, artık adetlerin bir üstkodlama sistemi değildir; gelişmiş Devletlerde, kentler ve feodalizmdeki gibi bir to-

(43) İki serinin tarihi bağımsızlığı ve "karşılaşmaları" üzerine Bkz. Balibar'ın *Lire le Capital* (Kapitali Okumak), Maspero Yayınları, Cilt, II, s.286-289.

(44) Arghiri Emmanuel, *L'échange inégal* (Eşitsiz Mübadele), s.68-69 (ve Sweezy'nin alıntısı: "Sermaye üretim araçlarının basit bir eş anlamı değildir, niceliksel olarak aynı ölçü ile ölçülebilen ve niteliksel olarak bağdaşık bir değere indirgenen üretim araçlarıdır"; kârın eşitçe üleştirilmesi buradan gelir) Sermayenin köksel birikiminin analizinde, Maurice Dobb, bunun üretim araçları üzerine değil ama durumun elverişliliğine göre üretim aracı şekline çevrilebilir "zenginliklerin şanlı ve hakları" üzerine konabileceğini gösterir *Etudes Sur le developpement du Capitalisme* (Kapitalizmin Gelişmesi Üzerine İncelemeler), Maspero Yayınları, s.189-199

pik bütünü de değildir; bizim "medeni hukuk kodlarımızda" görüldüğü gibi, belitin ani karakterlerini ve dolaysız biçimini alma yoluna girer ⁴⁵.

Akımlar, yersizyurdsuzlaşma ve kodsuzlaşmanın kapitalist eşliğine eriştiğinde, (çıplak emek, bağımsız sermaye) dolaysızcasına ekonomik hale gelen elde etmeyi sağlamak için ayrı hukuki ve siyasî hakimiyete, Devlete ihtiyaç kalmadığı düşünülür. Neticede ekonomi, dünya çapında bir beliti, "her türlü mania ve bağı ters çeviren evrensel kozmopolit bir enerjiyi", "yıllık ürünün tüm değerinde olduğu" gibi değiştirilebilir ve hareketli bir tözü" oluşturur. Bütün hükümetlerin kararlarını dinlemenin, fiili süpranasyonal bir gücü oluşturan, mültinasyonal ökümenik (evrensel) bir organizasyon şekillendiren, devletin denetiminden kurtulan, sınırlar ve *change*'ler boyunca yol kat eden adına vantsız denilebilen müthiş bir para kütlesinin tablosu çizilebilir ⁴⁶. Ama güncel nicelikler ve boyutlar ne olursa olsun, Devlete has yersizyurdsuzlaşmayı sonsuza dek aşan yersizyurdsuzlaşma kuvvetini harekete geçiren en başından beri kapitalizm olmuştur. Çünkü paleolitikten veya neolitikten itibaren, devlet topraktan üstün bir birlik biçimi, *nesnesi*, soysoplarla ve yurdlar arasında serbest bir oyun yerine zoraki bir birliktelik bütünü oluşturduğu ölçüde yersizyurdsuzlaştırıcı olmuştur. Bu nedenden Devlete "yurdlu" denilir. Halbuki kapitalizmin yurdla ilgisi

(45) Bazı hukukçularca belirlenen ve Paul Veyne'in "topikli" Roma hukuku ile "belitsel" medeni kod tipli modern hukuk arasındaki karşıtlık. Medeni hukuk kodunu herhangi bir koddan çok bir belite yaklaştıran bazı ara bakış açıları tanımlanabilir: 1) anlatım biçiminin emir kipi ve etkileşim formülleri üzerindeki hakimiyeti (lanetlenme, yüreklendirme sözü, azarlama, vb.); 2) Yeterli ve tam rasyonel bir sistem kurarak Kodun kendini beğenmişliği; 3) Fakat, aynı zamanda belitleri birbirine eklemeyi sağlayan önermelerin göreceli serbestliği. Bu konular üzerine Bkz. Jean Ray, **Essai sur la structure logique du code civil français**, (Fransız Medeni Hukuk kodunun yapısal mantığı üzerine deneme), Alcan Yayınları. Roma hukukunun sistemleştirilmesinin 17. ve 18. yüzyıllarda çok geç olarak yapıldığı bilinir.

(46) Bkz. Jean Saint-Geours, **Pouvoir et finance** (İktidar ve Finans), Fayard Jean Saint-Geours para sistemini hem de "kamu-özel" karışımını modern ekonomide en iyi inceleyenlerden biridir.

en başından beri, yoktur: Yersizyurdsuzlaşma gücü kendine nesne olarak toprağı değil, "maddeleşmiş emeğı" alır. Ve özel mülkiyet, ne yer, ne toprak ne de bu şekildeki üretim araçları-nındır, bu, çevrilebilir soyut hukukun özel mülkiyetidir ⁴⁷. Bu nedenle, kendiliklerinden bir dayanıklılığa sahip dünyasal veya evrensel organizasyonların mütasyonunu belirleyen kapitalizmdir: Ayrışık sosyal formasyonlar ve onların ilişkilerinde netice-lenmek yerine emeğin uluslararası bölümünü örgütleyen, formasyonların ilişkilerini belirleyen, bu formasyonları dağıtan büyük bir ölçüde dünyasal belittir. Tüm bu bakış açılarıyla, kapitalizmin Devlete ihtiyacı olmayan ekonomik bir düzen geliştirdiğı söylenebilir. Ve sonuçta, kapitalizm, hem üstün yersiz-yurdsuzlaşmakta hem de pazar adına, Devlete karşı savaş çığlıkları atmakta eksik kalmaz.

Her seferinde, bu sermayenin kısmi bir görünüşüdür. "Belitsel" sözcüğünü basit bir eğretileme biçiminde kullanmadığımız doğru olsa bile bir belitseli her türlü kodlama, üstkodlama ve yeniden kodlamadan ayırmanın ne olduğunu anımsatmak yerinde olur: Belitsel, doğası tam olarak özgünleşmemiş ve değişik alanlarda aniden gerçekleşen işlevci ilişki ve öğeleri dolaysız olarak varsayar. Halbuki, dolaysızca ve aşkınlıkla biçimsel üst birliğe taşınabilen (üstkodlama) kalifiye öğeler arası özgün ilişkileri dile getiren kodlar sadece bu alanlara göredir. *İçkin Belitsel*, bu anlamda katettiğı alanlarda adına *gerçekleştirme* denilen birçok model bulur. Aynı şekilde, "niceliksel olarak aşılablecek ve niteliksel olarak bağdaşık" bir öge ve hukuk olarak sermaye, üretim araç ve sektörlerinde gerçekleşir (veya "bütün sermaye" "parsellenmiş sermaye"de gerçekleşir). Bununla birlikte gerçekleştirme modellerini yalnızca hizmet eden değişik sektörler değil, devletin kaynaklarına, halkına, zenginliğine, ekipmanlarına

(47) Kapitalizmde toprak rantının yok edilmesi eğilimi üzerine bkz. Amin ve Vergopoulos, *La question pasanne et le capitalisme* (Köylü sorunu ve kapitalizm), Anthropos Yay. Samir Amin çevre bölgelerinde güncel bir anlam kazanan iki değişik tipteki modern rantı ve toprak rantının nedenlerini inceler: *La loi de la valeur et le matérialisme historique* (Değer yasası ve tarihi materyalizm) Minuit Yay. IV ve VI. bölümler.

göre birçok sektörde gruplaşmayı ve birleşikleşmeyi Devletler sağlar. Kapitalizmle birlikte Devletler yok olmaz. Ancak şekil değiştirir, yeni bir yön alırlar: Onları aşp giden dünyasal bir belitin gerçekleştirme modelidir. Ancak aşmak, bir şeyden vaz geçmek anlamını taşımaz. Gördüğümüz gibi kapitalizm kent biçimiyle değil, Devlet biçimiyle oluşur; ve Marx tarafından belitlenen ana mekanizmalar (sömürge rejimi, kamu borcu, modern vergilendirme ve dolaysız vergi, sanayii teşvikçiliği, ticari savaşlar) şehirlerde hazırlık halindedir. Birikim, hızlandırma ve yoğunlaşma mekanizmaları sadece Devletlerce kapıldıklarında iş görür. Yakın zamandaki olaylar bir bakıma bu ilkeyi doğrular. Örneğin, N.A.S.A uzay araştırmaları için, sanki sermayeyi aya gönderen bir vektörü dört nala süren bir kapitalizm varmışcasına büyük sermayeleri hareketlendirme hazırlıklarına girişmiş; ama sonra S.S.C.B. "nesne olarak" ele alman dünyayı bir kemer gibi saran bir uzaylı olarak düşünülmüş ve Amerikan hükümeti, araştırma kredilerini kesmiş ve sermayeyi, bu şekilde, daha merkezî bir modele döndürmüştür. Sermayenin yersiz-yurdsuzlaşmasını ılımlaştıran ve ona bunun karşılığında yeniden yerineyurduna koymayı sağlayan devletin yersizyurdsuzlaşmasıdır. Daha genel bir şekilde, bu üç örnekten bağımsız olarak, ulus-Devletin veya modern devletin "materyalist" bir belirlenmesini göz önünde tutmalıyız: Emeğin ve sermayenin serbestçe dolaştığı bir üreticiler grubu, yani sermayenin rekabeti ve bağdaşıklığı, ilkede, dış engellemeler olmadan gerçekleşir. Bağımsız sermayenin ve çıplak emeğin akım düzeylerinde gerçekleşmek için kapitalizmin her zaman yeni bir Devletler hukukuna, yeni bir güce ihtiyacı olmuştur.

Ve işte, Devletler artık bir üstkodlamanın aşkın paradigmasında değil, kodsuzlaşmış akımların beliti için içkin gerçekleştirme modellerinin paradigmasındadır. Yeniden söyleyelim, burada "belit" sözcüğü, bir belitteki modellerin sunulduğu kuramsal sorunlar, kelimesi kelimesine Devlet üzerine söylenmesine nazaran çok az bir eğretilmeye sahiptir. Çünkü istedikleri kadar çeşitli olsun gerçekleştirme modelleri, gerçekleştirdikleri belite nazaran *izomorf* (eşbiçimli) olmak zorundadır; her sefe-

rinde, somut değişkenler göz önüne alındığında bu eşbiçimlilik, en biçimsel farklarla bağdaşır. Dahası, aynı belit, sadece "doyumlu" olmadığından değil, doyumun bütünleştirici ögesi olarak da çokbiçimli modelleri içinde taşıyabildiğinden dolayı böyle gözükür ⁴⁸. Modern Devletler düşünüldüğünde bu "sorunlar" tekilce siyasetleşir: 1) Kapitalist belite karşın tüm moden devletlerin bir eşbiçimliliği yok mudur? O derece ki, demokratik, totaliter, liberal, tiranik Devletler sadece somut değişkenlere ve beklenen yeniden düzenlemelere mâruz kalıp duran bu değişkenlerin, dünya çapındaki dağılımına bağlıdır. Tek bir kapitalist pazar varolduğu ölçüde, adına sosyalist denen devletler de eşbiçimlidir. 2) Tersine, dünyasal kapitalist belit gerçek bir çokbiçimliliği veya, hatta iki nedenden dolayı modellerin ayrışık biçimlerini omuzlamazlar mı? Bir yandan, genelde bir üretim biçimi olarak sermaye, kapitalist olmayan somut üretim biçimlerini veya sektörlerini rahatça içine alabilir, diğer yandan, "gücü" belitin kendisinin dışına taşan bir bütünü oluşturmak için, kapitalizmle birleşmeyen, değişik üretim ilişkilerini geliştirecek olan bürokratik sosyalist Devletlerin kendisidir. (Bu gücün doğasını belirlemeye çalışmak gerekir, niçin hep bu kadar kıyame-timsi düşünmekteyiz, bu hangi çatışmaları doğurur? Bize belirsiz bir şans bırakır....) 3) Modern Devletlerin tipolojisi bir meta-ekonomiye bağlanacaktır: Tüm Devletlerin "aynı değerde olduğunu" söylemek doğru olmayacaktır (hatta bu, eşbiçimliliğin sonucu olmasa da); ancak şu devlet biçimine de özel bir değer vermek haksız olmaz (çokbiçimliliğin, örneğin, Batı demokrasi-leri ve onların başka yerlerde ilişkiye girip, kurdukları sömürge

(48) Belitsel yönetime giriş kitapları bir takım sorunların altını çizerek. Robert Blanche'nin güzel kitabı, *L'axiomatique* (Belitsel), P.U.F. öncelikle sistemlerin değil, doyumun ve belitlerin karşılıklı bağımsızlıkları sorusu vardır (§§14 ve 15). İkinci olarak, "gerçekleştirme modelleri", onların ayrışıklığı, ama aynı zamanda belitsele nazaran eşbiçimlilikleri (§ 12) Ve sonra sadece doyuma uğramamış bir sistemde değil, ama doyuma erişmiş bir belitselde modellerin çok biçimliliği olasılığı (§§12, 15, 26). Ve sonra, dahası, bir belitselin karşılaştığı "karar verilemez önermelerin sorusu" (§§ 20 ve sürekinin gücü). Tüm bunlar siyasetin bir belitsel ile yüzleştirilmesini oluşturan görünümlerdir.

veya yarı sömürgeci tiran devletlerinde kesin ekler oluşturduğunu unutarak); bürokratik sosyalist Devletleri totaliter kapitalist devletlere benzetmek de yanlış olmayacak, (en kötü durumda bile üst bütün gücünün ortaya çıktığı gerçek ayrışık biçimlilik taşıyan belitin önemini esgeçerek).

En çeşitli şekillerde adına ulus-Devlet denilen, gerçekleştirme modeli olarak Devlettir. Ve, neticede, ulusların doğuşu birçok yapaylık taşır: Bunlar ilerlemiş veya imparatorlukçu sistemlere, feodaliteye, kentlere karşı mücadele vermekle kalmaz, aynı zamanda kendi "azınlıklarını" da ezer, yani adlarına azınlıkçı veya "milliyetçi" denilen görüngüler ki, bunlar içten içe çalışır dururlar ve eski kodların içinde daha fazla özgürlük ortamları bulurlar. Bir milleti oluşturan toprak ve halktır: "Doğum yeri mutlaka doğuştan olan yer değildir, "popüler", mutlaka verili olan değildir. Milletın sorunu, toprağı olmayan bir halkın veya halkı olmayan bir toprağın iki uç durumunda kızıdır. Bir halk ve toprak yani bir millet -bir nakarat- nasıl oluşturulur? En kanlı ve en soğuk insanlar romantizmin atılımıyla yarıdır. Belit çok karmaşık, tutkusuz değildir. Başka yerlerde de bahsetmiş olduğum gibi doğum yeri, toprak, yurdun belirli bir yersizyurdsuzlaşmasını (ortak alanlar imparatorluğun vilayetleri, toprak serayörlerinin malikâneleri vb.) ve halkın belirli bir kıodsuzlaşmasını içerir. Millet bu kodsuzlaşmış ve yersizyurdsuzlaşmış akımlarda oluşur ve toprağı bağı olan halka bir dayanıklılık veren modern devletten ayrılmaz. Halkı yapan çıplak emeğin akımı, toprağı ve onun donanımını yapan sermayenin akımıdır. Kısaca millet, devletin boyun eğdirme süreci şeklinde ortaya çıkardığı, modern devletin denk düştüğü kolektif öznelzellik işlemidir. Ulus-devlet ise, her türlü mümkün çeşidiyle, kapitalist belitin gerçekleştirme modeli haline gelir. Bu kesinlikle milletlerin birer görüntü veya ideolojik görüngüler olması demek değil, tersine soyut sermayenin niceliksel rekabetini ve niteliksel bağdaşıklığını gerçekleştirdiğı tutkulu ve canlı biçimleri demektir.

Makinasal kullaştırma ve sosyal boyun eğme kavramlarını iki kavram olarak ayırıyoruz. İnsanlar bir üst birimin idaresinde

ve denetiminde bir makinanın parçaları olduğunda, kendi aralarında ve başka şeylerle (hayvanlar, aletler) bileşiklendiğinde kullaştırma vardır. Ancak üst birim insanı kendi dışındaki bir nesneye göndermede bulunan özne olarak aldığında, isterse bu nesne bir hayvan, bir alet veya bir makina olsun, boyun eğme ortaya çıkar: Bu durumda insan artık bir makinanın bileşkesi olmaktan çıkar ve kullanılan bir işçi haline gelir. İnsan, makineye boyun eğer ama makinanın kulu kölesi olmaz. İkincisi daha insani bir rejim değildir. Birincisi arkaik imparatorlukçu formasyona gider: İnsan burada özne değil, ama bir makinanın parçasıdır, bu parçalar onu üst-kodlar (feodal serfliğe veya antikitenin özel kölelik sistemine karşı adına "genelleştirilmiş kulluk" denilen budur). Lewis Mamford, arkaik imparatorlukları *mega makina* adı altında sunmakta haklıdır, ama, orada da eğretilen yapmadığını belirtir: "Eğer", Reuleaux'nun klasik tanımıyla aşağı yukarı aynı fikirdeyssek her birinin kendi özel görevi olduğu sağlam öğelerin bileşimi olan bir hareketi başka bir yere taşımak ve bir emeği kullanmak için makina insan denetiminde işleyen şey makina kabul edilebilir, o zaman *insani makina* gerçekten makina olmuştur ⁴⁹. Şüphesiz makinaların ve özellikle motorlu makinaların zaferini harekete geçiren modern devlet ve kapitalizmdir (Arkaik devletin, en iyi durumunda bile sadece basit makinalar vardı); ama burada dıştan tanımlanabilen *teknik makinalardan* bahsedilmektedir. Ve, aslında, teknik makinalar tarafından kullaştırılmamışızdır, onlar bizi boyundurluklarına alırlar. Bu anlamda öyle görünüyor ki, teknolojinin gelişmesiyle modern devlet, makinasal kullaştırmanın yerine çok daha kuvvetli toplumsal boyun eğmeyi getirdi. Daha o zaman antik kölelik ve feodal serflik birer kullaştırma yöntemleriydi. "Özgür" emekçiye veya kapitalizmin, çıplak emekçisine gelince kullaştırma, ifadesini çok daha radikal bir şekilde ileriye götürür ve boyun eğme süreci gidişatı kesen kısmî kesişmelerde bile bulunmaz.

(49) L. Mumford "La première megamachine" (İlk megamakina); *Diogene*, Temmuz 1966

Sonunda herkesi özne haline getiren, öznelsellik noktası olarak hareket eden sermayedir, ancak bazıları, "kapitalistler" sermaye öznelelliğini oluşturan anlatım'özneleridir, halbuiki diğerleri "proleterler" sabit sermayenin gerçekleştiği yerde teknik makinalara boyun eğen, anlatılan öznelerdir. Öyleyse ücretlinin rejimi hiç duyulmamış bir noktaya değin insanları boyun eğmeye çağırır ve özel bir korkunçluğa şahit olabilir. İşçinin insancıl çığlığını atacak birçok nedeni vardır: Hayır, insan bir makina değildir, onu bir makina gibi kullanamayız, şüphesiz burada sabit ve değişken sermayeyi karıştırmamaktayız... Ama kapitalizm, bir dünyasal öznelsellik şirketi gibi durmaktaysa, bunu kodsuzlaşmış akımların belitini oluşturarak gerçekleştirir. Halbuki, öznelelliğe tekabül eden sosyal boyun eğme belitin kendisinden çok belitin gerçekleştirme nedenlerinde ortaya çıkar. Öznelleştirme sürecinin ve ona bağlı olan boyun eğmenin olduğu yer milli öznelsellikler veya Ulus-Devlet bağlamıdır. Devletleri gerçekleştirme modelleri olan belitin kendisine gelirsek, o, teknik haline giren yeni şekillerde, makinasal kullaştırma sisteminin tümünü yeniden bulur. Artık biçimsel birliğin aşkınlığında değil, bu belitin içkinliğinde olduğumuza göre, bu imparatorlukçu bir makinaya dönüş değildir. Ama insanların boyun eğen tüketiciler ve işçiler olması yerine, insanların makinanın parçaları olduğu bir makinanın yeniden bulunmasıdır. Motorlu makinalar, teknik makinanın ikinci dönemini oluşturduğuna göre, sibernetik ve enformatik, genelleşmiş bir boyun eğme rejiminin üçüncü dönemini oluşturmaktadır: Tersyüz edilen ve geri dönen "insan-makina sistemleri" iki öge arasında geri dönmez ve tersyüz edilmez, eski boyun eğme ilişkilerinin yerini alır; insan ve makina ilişkisi karşılıklı ve iç iletişim terimleriyle yapılır; kullanım ve eylem terimleriyle yapılmaz ⁵⁰. Sermayenin or-

(50) Ergonomi "insan-makina" sistemlerini (çalışma yeri) "İnsanlar-makinalar" sistemlerinden (insani ve insani olmayan iletişim öğelerinin tümü) ayırır. Ama bu sadece bir derece farkı ve ikinci görüş açısının birinciye genelleştirmesi değildir: "bildirişim kavramı, insan merkezci (antroposentrik) görünüşünü kaybeder, ve sorunlar uyarılama sorunu olmayıp duruma göre insani ve gayri insani bir ögenin sorunu haline gelir.

ganik bileşiminde, değişken sermaye, kendine çevre olarak fabrikayı veya şirketi seçen emekçinin (insani artı-değer) boyun eğme rejimini tanımlar; otomasyonla sabit sermaye gitgide arttığı için, yeni bir hizmetçileştirme biçimi ortaya çıkar, emek rejimi değiştikçe ve artı-değer makinasallaştıkça, bu çerçeve tüm topluma yayılır. Biraz öznellesleşmenin bizi makinasal kullandırmadan uzaklaştırdığı, ama çoğunun da bizi makinasal kullandırmaya götürdüğü söylenir. Yakın zamanlarda, modern iktidarın deneyiminin ne kadar "ideolojik veya baskı"lı, klasik alternatife indirgenemeyeceği, ama mikro düzenlemelerden geçen eyleme, arzuya, algılamaya, dilyetisine vs..., dayanan bilgilendirme, nesnelleştirme, değiştirme, normalleştirme süreçlerini içerdiği söylendi. İki karşılıklı kısmın birbirlerini heslemek ve kuvvetlendirmekten bıkmaması için en uç noktalara kadar götürülen hem kullandırma hem de boyun eğdirmeyi içeren bu bütündür. Örneğin: Kendisini anlatım öznesi olarak kabul eden, sözce öznesinin çok özel konumunda, tüketilen ve kullanılan oranda televizyona kul köle olunur ("siz sevgili teleseyirciler TV'yi siz yapıyorsunuz..."); teknik makina iki özne arasında araçtır. Ama teleseyirciler, ne tüketim, ne kullanım, ne de onu "yapmaları" gereken özneler olup, *feedback* veya geriye dönüşlerin "girişlerin" ve "çıkışların" içerideki bileşim parçaları olduklarından dolayı insani bir makina olan televizyona hizmetçileşilir. Geri dönüşler, makinaı kullanma veya üretme biçimine değil, makinaı aittir. Makinasal hizmetçilikte, kimilerinin insani, kimilerinin mekanik olduğu haber alışverişlerinden ve değişikliklerden başka bir şey yoktur ⁵¹. Ve tabii ki, hizmetçileşmeyi milli, kullandırmayı ise dünyasal ve uluslararası saymak

Bkz. Maurice de Montmollin, **Les systèmes hommes-machines** (insanlar-makinalar sistemleri), P.U.F. şiddet altında bile sorun uyarılama değil yerini tayin etmedir. Senin yerin nerede? Sakatlıklar bile düzeltilme veya denkleştirilme yerine işe yarar kılınabilirler. Bir sağır dilsiz "insan-makina" iletişim sisteminde çok önemli bir rol oynayabilir.

(51) Bu bilim kurgunun temel temalarından biridir, makinasal kullandmanın hizmetçileşme süreçleriyle nasıl birleştiği, ana niteliksel bir sıçrama ile onları nasıl aştığı ve farklılaştığı. Örneğin Bradbury: televizyon artık evin merkezini oluşturan bir alet olmaktan çok evin duvarlarını oluşturur.

mümkün değildir. Çünkü bilgisayar insanlar-makinalar sistemi- ni oluşturan Devletlerin de mülküdür. Ama bu iki görünümün, belitsel ve gerçekleştirme modelinin, birinden diğerine geçip durduğu, birbirleriyle iletişime girdiği ölçüde mümkündür. Ama bunun yanında makinasal hizmetçileştirmenin modelde gerçekleştirdiği belitsele yayıldığı gibi, sosyal kullaştırma gerçekleştirme modeliyle boy ölçüşür.

Biz aynı şeyler ve olaylar boyunca hep iki işleme birden boyun eğriz. Kullaştırma ve hizmetçileştirme birer dönem olmaktan çok, aynı anda varlıklarını sürdüren iki kutbu oluşturur.

Evrensel bir tarihin bakış açısınca Devletin çeşitli biçimlerine dönebiliriz. Üç büyük biçimi birbirinden ayırırız. 1) İmparatorlukçu, arkaik Devletler, önceden kodlanmış akımların üst kodlamasıyla oluşturulan kullaştırma makinası paradigmaları (hepsi için geçerli olan biçimsel değişmezliği yüzünden bu Devletlerin çok çeşidi yoktur). 2) Birbirine göre farklı Devletler, ilerlemiş imparatorluklar, şehirler, feodal sistemler, monarşiler... Bunlar kodsuzlaşmış akımların topik veya nitelikleşmiş kesişmelerini oluşturur. 3) Modern Ulus-Devletler, bunlar kodsuzluğu daha da ileri götürürler. Bu bir belitin, veya akımların birleşmelerinin gerçekleştirme modelindeki gibidir (bu Devletler, sosyal kulluğu ve yeni makinasal hizmetçileştirmeyi birleştirir ve ayrımları, eşbiçimliliği, çok biçimliliği veya belite nazaran olabilecek modellerin ayrışık biçimliliğini içerir).

Bu tip Devletler arasında derin kopuşlara damgasını vuran ve sadece arkeolojinin ortaya çıkardığı radikal bir unutuluşun, bir gömülüşün arkaik imparatorluklarını etkileyen çeşitli dış koşullar, şüphesiz, vardır. Bu imparatorlukların ani yokoluşları tıpkı ani felaketler gibi, örneğin, Dorların istilasındaki gibi, bir savaş makinası ayağa kalkar, dışardan müdahale eder, ve belleği öldürür. Bununla birlikte, hep beraber Devletlerin aralarında, çağırdıkları orduları, ele geçirdikleri, kalkınma ve örgütlenme farklarına rağmen bir kompozisyon birliğini değerlendirdikleri yerde, içeride, bambaşka şeyler oluşur. Herhangi bir kodsuzlaşmış akımın Devlete karşı bir savaş makinası kurmaya yeteneği olduğu doğrudur. Ancak, bu akımların savaş makinasında bir-

leşmelerine veya tersine onları Devlete veren genel bir bileşmeye veya kesişmelere girdiklerine göre herşey değişebilir. Bu bakımdan, Modern Devletler arkaik Devletlerle bir çeşit zamansal-mekansal yatay birliktelik içindedirler. I'den II'ye, Ege dünyanın parça parça biçimleri Doğu'nun büyük imparatorluk biçimini öngördüğü, ve oradan üretmeye veya kendileri hesabına biriktirmeye ihtiyacı olmayan tarım artığı veya stoğunu buldukları ölçüde içbağ daha net olarak belli olur. İkinci dönem Devletlerin herşeye rağmen dış koşullar gereğince de olsa bir stok yapmak zorunda olduklarında-hangi Devlet bunu reddedebilir? -her zaman ilerlemiş bir imparatorlukçu biçimi yeniden hareketlendirerek feodal veya Roma, Yunan dünyasınca yenisinden canlandırılmış olunur: Ufukta, daima öznel Devletler için bütünleyici ve imleyen rolünü oynayan bir İmparatorluk vardır. Ve de II'den III'e, varolan iç bağ küçümsenecek gibi değildir; çünkü sanayii devrimleri tam gerçekleşir, topik kesişmeler ve kodsuzlaşmış akımların büyük birliği arasındaki fark o kadar azdır ki, kapitalizmin tarihinin her kavşağında doğup, yokolup, yeniden canlanıp durduğu izlenimini ediniriz. III'den I'e iç bağ gereklidir: Üçüncü dönem modern Devletler mutlak imparatorluğu yeniden oluşturur, yenilerler, Yeni "megamakina", içkin hâle giren biçimin güncelliği veya yeniliği ne olursa olsun, modern Devletler, sosyal bir kullaştırma kadar makinasal bir hizmetçileştirme ile işleyen bir beliti gerçekleştirirler. Kapitalizm, Ur Devletini uyandırdı ve ona yeni güçler sağladı ⁵².

Hegel'in dediği gibi, her Devlet, "Devlet olarak varlığının asıl momentlerini" içermekle kalmaz. Güçlerin birleşmesi anlamında tek bir moment (an) vardır ve Devletin bu momentini, kapma, bağ, düğüm, *nexum*, gibi büyümlü bir kapmadır. İkinci bir kutuptan ki, bu sözleşme ve anlaşma ile oluşur, bahsetmeli midir? Yahut da bir çiftin tek momentini şekillendiren kapma gibi, diğer güçten mi bahsetmeli? Çünkü iki güç ki bunlar kodlu

(52) Bkz. Lewis Mumford, *Le mythe de la machine* (Makina söylencesi), Fayard II. clit s.319-350 (Eski ve modern megamakina" karşılaştırması: Yazıya rağmen, eskisi özellikle bir "iletişim" zorluğundan yakın-maktaydı).

akımların kodsuzlaşmasıdır ve kodsuzlaşmış akımların bakıma alınıp işletilmesidir. Sözleşme, bu ikinci görünümün hukuki ifadesidir: Sonuç olarak kullaştırmanın öznel sellik süreci olarak görünür. Ve sözleşmenin sonuna kadar geçerli olması gerekir; iki kişi arasında değil, aynı kişi için, ich=ich, egemen ve özne olarak yapılması gerekir. Düğüm lerin en mükemmel ini onarıp geri veren sözleşmenin uç ahlaksızlığıdır. Bu düğümdür, bağıdır, kapmadır; kapma bu şekilde uzun bir tarih süreci geçirir: Öncelikle nesnel imparatorlukçu kolektif bağ; ardından öznel kişisel bağların tüm biçimleri; sonunda kendi kendisiyle düğüm lenen özne ve bu şekilde büyü ile işlem yenilenir, "tek bağ, tek engel ve tek evrensellik olarak, kendi kendini yerleştirmek için her bağı ve her engeli yıkan, kozmopolit bir enerji" ⁵³. Kullaştırma bile Devletin esas moment i için bir uğraktan başka bir şey değildir, sivil kapma veya makinasal hizmetçileştirme. Devlet, ne özgürlük yeri, ne zoraki bir hizmetçilik veya savaş esirinin ajanıdır. Öyleyse "iradeli bir hizmetçilikten" bahsedilebilir mi? Bu tıpkı "büyülü kapma" ifadesi gibidir: Sadece görünüşte varolan gizemin altını çizmek gibidir. Her seferinde önceden yapılmış gibi görünen ve "zoraki" olduğundan "istekli" olmayan makinasal bir hizmetçileştirme vardır.

Önerme XIV: Belitsel ve güncel durum.

Siyaset şüphesiz zorunlu bir bilim değildir. Deneyle, dokunmayla, şıngalama ile, geri çekilme ile, ilerlemeyle, arka arka gitmeyle hareket eder. Karar verme ve öngörme amilleri kısıtlıdır. Son kertede karar verecek olan dünyasal üst bir hükümeti kafalarda canlandırmak saçmadır. Bir para kütesinin çoğalması bile tahmin edilemez. Yine aynı şekilde, Devletler her türlü katsayı ile belirsizlikle ve önceden kestirememeyle karşılaşır. Galbraith, François Châtelet, ender olarak yapılan başarılı tahminler kadar, Devlet adamlarının zaferini oluşturan sabit ve karalı hatalar kavramını da ortaya çıkardılar. Halbuki, bu

(53) Marx, **Economie et philosophie** (Ekonomi ve Felsefe), Pléiade, II, s.72.

siyaset ve beliti yaklaştırmak için ek bir nedeni oluşturur: Çünkü bilimde bir belit, sezgi ve deneye karşıt olan özerk ve kararlı aşkın bir güç asla değildir. Bir yanda deneyim ve dokunmalar kendine has sezgi biçimlerine sahiptir. Bellekler birbirlerinden bağımsız olduklarına göre, başka belit eklenebilir mi ve bu eklemleme hangi noktaya kadar olabilir (doyum noktasına ulaşmış sistem)? Ve hangi noktaya kadar belitleri geri çekmek ("zayıflamış sistem")? Diğer yandan, siyasetin zaptedemediği, *gerekli olarak yüksek güçlerle* karşılama veya karar verilemez denilen önermelerle çarpışma belite aittir ⁵⁴. Sonunda, belit bilimin tepesini oluşturmaz, ama her taraftan akıp giden fizik, matematik kodsuzlaşmış anlambilim akımlarını engelleyen birçok durağı, düzene koymayı içerir. Büyük belit yapıcıları bilimin resmî politikasını gerçekleştiren geçici de olsa, yeni bir *nexumu* zorunlu kılan, matematikteki kaçış çizgilerini doldurup yükselten devletin bilim adamlarıdır. Bunlar, geometrinin teorematik kavramının mirasçılarındır. Sezgiselcilik, belitsele karşı çıktığında, bu yapı ve yaratma adına değil, ama sorunların bir hesabı, bilimin sorunsal kavranması adınaydı. Bilimin sorunsal olarak kavranmasının soyutlaması az değildir, bu kaçan ve karar verilemeyende çalışıp duran bambaşka soyut bir makinayı içermektedir ⁵⁵. Bunlar kapitalizmin ve güncel politikanın kelimesi kelimesine bir belitsel olduğunu söyleyen bir belitselin gerçek karakterleridir. Ama işte bu nedenden dolayı hiçbir şeyle önceden oynanmaz. Bu açıdan, "verilerin" kısa bir tablosu yapılabilir.

(54) Tarih olarak, bunlar belitselin iki büyük sorunudur: "karar verilemez" önermelerle karşılaşmalar (karşıt sözcelemeler ispatlanamazlar); belitselin karşılamasından doğal olarak kaçan sonsuz bütünlerin güçleriyle karşılaşma ("örneğin her belitsel ona verilecek olan sayımı yapılabılır bir modeli taşıyacağına göre, yapısal özgünlüğünde "sürekli" belitsel olarak tasarlanamaz; Bkz. Robert Blanche, s.80).

(55) "Sezgiselci" ekolün (Brouwer, Heyting, Griss, Bouligand, vb.) çok büyük bir matematik önemi vardır; bu sezgiye indiremeyen haklara değer verdiğinden dolayı değil ne de çok yeni bir konstürksiyonizm kurduğundan dolayı, başka kurallarla (özellikle dışlanan üçüncü) ve belitselle içsel olarak rekabet eden *sorunların bir hesabını ve sorunların* kavramını geliştirdiği içindir.

1- *Ekleme, çıkarma*- kapitalizmin belitleri, kuramsal önermeler, ideolojik formüller değil, ama sermayenin anlambilimsel biçimini oluşturan tüketim, dolaşım, üretim düzenlemelerine bileşken kısımlar olarak giren işlevsel sözceleridir. Belitler, ilk sözcelerdir, başka birinden türemezler veya başka birine bağlı değildirler. Bu anlamda, bir akım bir veya birden fazlanın nesnesi olabilir (belitlerin tümü akımların birleşmesini oluşturur); ama kendine has belitlere sahip olmayabilir ve onun tedavisi de başka belitlerin neticesi olabilir; akım, sonunda, alan dışı kalabilir, sınırsız gelişebilir, sistemin içinde "yaban" bir değişkenlik durumunda bırakılabilir. Kapitalizmin sürekli belitler ekleme ve eğilimi vardır. 1914-1918 savaşı sonunda, dünya bunalımının ve Rus devriminin etkisi. Bütün bunlar işçi sınıfını, istihdamı, sendikal örgütlenmeyi, sosyal kurumları, devletin rolünü, iç ve dış pazarı içeren kapitalizmin belitlerinin çoğullaştırılmasına, yenilerini bulmasına zorladı. Keynesçi ekonomi, *New Deal*, belit laboratuvarıydı. İkinci Dünya Savaşına göre yeni belit yaratıcılıklarına örnek olarak: Marshall planı, yardım ve kredi biçimleri para sistemindeki değişiklikler verilir. Belitler, sadece büyüme ve yeniden açılma dönemlerinde çoğalmaz. Devletlerle ilişkili olarak, beliti çeşitlendiren iç ve dış pazar arasındaki bağ ve farktır. Dış pazarın zorlamalarıyla yarışa kalkan bütünleşmiş iç pazar, örgütlendiğinde belitlerde de çoğalmalar görülür. Kadınlar için, ihtiyarlar için, gençler için vb. belitler bu eklemlenmeye, belitlerin bulunuşuna, kâr kaynaklarını ve yatırım alanlarını da ekleyerek genel bir Devlet kutbu tanımlanabilir, "sosyal-demokrasi"; soru özgürlüğün veya zorlamanın, ne de merkeziyetçilik veya adem-i-merkeziyetçiliğin sorusudur, ama soru, akımların nasıl zaptedileceğidir. Burada yönlendiren belitler çoğaltılarak zaptedilebilir. Bunun tersi bir eğilim de kapitalizm için geçerlidir: Belitleri çekme, çıkarma eğilimi, hakim akımları kurallaştıran çok küçük sayıda belit üzerine konur, diğer akımlar neticenin türevsel konumunu kabul eder (bunlar belitlerden ortaya çıkan "teoremler"ce belirlenmiştir) veya, tersine, Devlet iktidarının kaba bir şekilde müdahalesini dışlamayan vahşi bir duruma terk edilmişlerdir. Dış sektörün seçkin promasyonu (ter-

fiisi) tarafından oluşan ve belitlerin sayısını kısıtlama eğilimini doğuran devletin "totalitarizm" kutbudur bu. Yabancı sermayeyi çağıran, yiyecek veya brüt maddelerin dış satımına dönük bir sanayileşmenin girişimi, iç pazarın çökmesi. Totaliter Devlet, en *azami* devlet değil, Virilio'nun formülüne göre, anarko-kapitalizmin *asgari* Devletidir. (Bkz. Şili). Aslında elle tutulabilecek tek belit, dış sektörün dengesi, yedek paraların (rezervlerin) düzeyi ve enflasyon yüzdesidir; "halk artık bir veri değil, sonuç olmuştur"; vahşi gelişmelere gelince bunlar diğerlerinden ayrı olarak istihdam değişimlerinde, kırdan şehre göç görüngülerinde, gecekondu şehirleşmelerde vb. ortaya çıkar-Faşizm, ("nasyonal-sosyalizm"), totalitarizmden ayrılır; çünkü totaliter kutupla iç pazarın yok edilmesi ve belitlerin indirgenmesi sayesinde aynılaşır. Böyle olmakla birlikte, dış sektörün promosyonu dışarıdan gelen sermaye ile ve dış satım sanayisi ile yapılmaz. Totalitarizme yabancı olan bir genişlemeyi sürükleyen savaş ekonomisiyle ve sermayenin özerk imalatıyla yapılır. İç pazara gelince, bu *Ersatz*'a özgün bir üretimle gerçekleşir. Öyle ki, faşizm sık sık Keynesçi bir ekonomiye yakınlaşan belitlerin çoğalmasını bile içerir. Ama bu, sadece kurgusal (fictif) bir genişleme veya totoloji, veya faşizmde özel bir durum ortaya koyan bir çıkartmayla yapılan bir çarpma işlemidir ⁵⁶.

2- *Doyumluluk*- Sistemin doyuma ulaşmasının ters çevirme noktasını belirlediğini söyleyerek iki ters eğilim dağıtılabilir

(56) Nazi ekonomisi analizlerinin en iyilerinden biri Jean-Pierre Faye tarafından yapılmıştır, **Languages totalitaires** (Totaliter dilyetileri), s.664-676: O asgari-Devletle, ekonomi her türlü devlet müdahalesini istememesiyle, maaşların bastırılmasıyla, büyük kamu çalışmalarına olan düşmanlığıyla Nazizmin nasıl bir totalitarizm olduğunu, ama aynı zamanda da sosyalist eğilimli bir ekonomiyle bazen rekabet edecek ve hatta bazen karışacak bir silah sanayi ile, stratejik bir inşa ile, iç sermayenin yaratılmasıyla, nazizmin nasıl davrandığını göstermiştir. ("büyük çalışmalar için Myrdal'ın övüp göklere çıkardığı İsveç'in ödünç verme sistemine benzeyen bir şeyler vardır ama, flili durum bunun tersidir, silah ekonomisinin ve savaş ekonomisinin yazılışı ve ona tekabül eden "orduyu besleyen ile kamu çalışmalarının girişimcisi" arasındaki fark s.668-674).

mi? Hayır, çünkü doyumluluğun kendisi de bir göreceliktir. Özellikle meşhur kâr yüzdelerindeki düşüş eğiliminde Marx kapitalizmin işleyişini belitsel olarak göstermiştir. Kapitalizm doğal olarak belitseldir, çünkü içkin yasalardan başka yasalara sahip değildir. Kapitalizmin, Evrenin enerjilerin ve kaynakların sınırına eriştiğini öne sürer, etrafı buna inandırmak ister, ama aslında o sadece kendi sınırlarına erişmiştir (var olan sermayenin periodik değerden düşmesi) ve kendi sınırlarını yerinden oynatır (yüksek kârlı yeni sanayilerde yeni bir sermayenin doğması). Bu petrolün ve nükleer sanayinin hikayesidir: Kapitalizm kendi sınırlarına erişip, sınırları oynattığında, onları daha uzak bir yere yerleştirir. Totaliter eğilimin, belitlerin kısıtlanmasının sınırlarıyla çalışmasına tekabül ettiği söylenir. Halbuki, isterse iki ayrı yerde olsun, yine de birlikte var olarak, isterse ardı ardına momentlerde, ama birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olarak, biri diğerinin diğeri de birincinin içinde olmak şartıyla, aynı belitli oluşturarak, biri olmadan diğeri olmaz. Tipik bir örnek "totalitarizm-sosyal demokrasi" gibi anlamsız alternatififiyle günümüzün Brezilyası olacaktır: Genel kural olarak, sınırlar o kadar oynaktır ki, belitleri bir yerden alıp başka bir yere eklemek mümkündür. Belitler düzeyindeki mücedelelerle ilgilenmemek hata olacaktır. Kapitalizmde veya bu devletlerden birinde, her belit bir "telâfi etme" olarak kabul edilmiştir. Ama, bu kavram iyi bir kavram değildir. Kapitalist belitin sürekli değişiklikleri, yani eklemeler (yeni belitlerin söylenmesi) ve geri alınmalar (seçkin belitler yaratılması) teknokrasiye ayrılmamış mücadelelerin nesnesidir. Neticede özellikle türetilen önermeleri içeren şirketlerin çerçevesi, her taraftan, işçi mücadelelerince aşılır. Mücadeleler Devletin kamu harcamalarını yöneten veya hatta şu veya bu uluslararası organizasyonlara ait olan belitler üzerine dolaysız olarak taşınır. (Örneğin, çokuluslu bir firma, bir ülkede bir fabrikanın tasviye edilmesini planlayabilir). Bu noktadan itibaren, bu sorunlarla uğraşacak olan dünyasal bir işçi teknokrasi veya bürokrasisinin tehlikesi kendiliğinden bertaraf olur, çünkü yerel mücadeleler dolaysız olarak uluslararası ve ulusal birlikleri kendilerine hedef seçer. Onları kendi içkinlik alanları-

na sokarlar kırsal kesimin potansiyelliği bu açıdan değerlendirilmelidir. Canlı akımlar ve onların *quantalarını* ölçen, şu veya bu parçaya tekabül ettiren, onları karar ve denetim merkezlerine sokan belitler arasında, daima önemli bir fark vardır. Ancak canlı akımların ve onların ortaya koydukları sorunların bastırılması hem totaliter indirgemelere karşı hem de eklemeleri hızlandırmak, öne almak, yönlendirmek ve teknokratik sapkınlıkları önlemek için, belitselin içinde yetiştirilmelidir.

3- *Modeller, Eşbiçimlilik*- ilkesel olarak tüm devletler eşbiçimlidir, yani tek ve aynı dış dünya pazarının yörüngesinde sermayenin gerçekleştirme alanlarıdır. Ama birinci soru eşbiçimliliğin bir bağdaşıklık veya hatta devletlerin bir bağdaşıklılığını içerip içermediğini bilmektir. Evet, adalete ve polise, trafik kurallarına, malların dolaşımına, üretim maliyetine vb. ait günümüzün Avrupasmda görüldüğü gibi. Ancak bu olgu, bütünleşmiş tek bir iç pazar eğilimi taşıdığı ölçüde doğrudur. Aksi takdirde eşbiçimlilik bağdaşıklığı içermez: Totaliter ve sosyal-demokrat devletler arasında, her seferinde üretim biçimi aynı olduğunda eşbiçimlilik değil ayrışıklık vardır. Bu bakımdan, genel kurallar şunlardır: Dayanıklılık, *bütün veya belitselin birliği* "hukuk" veya üretim ilişkisi olarak (pazar için) sermaye tarafından belirlenir; *belitlerin karşılıklı bağımsızlığı* bu bütünün tersini göstermez, ancak kapitalist üretim biçiminin sektörlerinden ve bölünmelerinden gelir; *modellerin eşbiçimliliği*, ekleme ve çıkarma iki kutbuyla, iç ve dış pazarda dağıtım haline girer ancak bu merkezdeki devletler ve kapitalist üretim biçimi için değerli olan birinci iki kutupluluktur. Bürokratik sosyalist devletler ile kapitalist devletler, Doğu-Batı arasında, merkez ikinci bir ikikutupluluğu zorla kabul eder. Halbuki bu yeni ayırdetme önemli çizgileri yeniden ele alsa da (adına sosyalist denilen devletler totaliter devletlerle ayrı tutularak) soru başka türlü ortaya konur. Doğu ve Batı devletlerinin bağdaşıklığını göstermeye çalışan birçok "ortak" kuram pek de tatmin edici değildir. Eşbiçimlilik bile uygun değildir: Sadece üretim biçimi kapitalist olmadığından dolayı değil, üretim ilişkileri de sermaye (bu daha çok Plan olmalı) olmadığı için gerçek bir ayrışık biçim söz ko-

nusudur. Eğer sosyalist Devletler, buna rağmen, hâlâ kapitalist belitselin gerçekleştirme modelleriyse, bu, üretim ilişkilerinin de ötesinde, kesin faktör olan tek bir dünya pazarının varlığının işlevine göredir. Sosyalist bürokratik plan, "virüs" tipli daha çok yaratıcılık taşıyan sermayenin planına göre parazit bir işleve sahipmiş gibi durur - neticede, esas üçüncü iki kutupluluk merkezin ve çevrenin iki kutupluluğudur (Kuzey-Güney). Belitlerin karşılıklı bağımsızlıkları adına, Samir Amin ile birlikte çevrenin belitlerinin merkezinkilerinki olmadığı söylenebilir ⁵⁷. Ve dahası, belitlerin bağımsızlığı ve farkı bütünün belitselinin kavramını asla bozmaz, tersine, merkezde kapitalizmin Üçüncü Dünyaca oluşturulan bu çevreye ihtiyacı vardır. Üçüncü Dünya'ya modern sanayisinin bir kısmını yerleştirir ve oraya sermaye yatırmakla kalmaz, ama onu kendisine sermaye bile edinir. Şüphesiz Üçüncü Dünya devletlerinin bağımlılığı sorunu su götürmez, ama bu en önemli sorun değildir (bu eski sömürgecilikten miras kalmıştır). Şüphesiz ki belitlerin bağımsızlığı, asla Devletlerin bağımsızlığını sağlamamıştır, ama daha çok, emeğin uluslararası bölüşümünü teminat altına almıştır. Burada da önemli soru dünyasal belitsele nazaran, eşbiçimlilik sorusudur. Halbuki büyük ölçüde A.B.D. ile Güney Amerika'nın kanlı tiranlıkları arasında bir eşbiçimlilik vardır (veyahut Fransa, İngiltere ve Batı Almanya ile bazı Afrika Devletleri arasında). Herşeye rağmen, çevre-merkez, Üçüncü Dünya merkez devletleri iki kutupluluğu evvel ki ikikutupluluğun belirleyici çizgilerini istediği kadar alırsa alsın onlardan kurtulur ve başka sorunları ortaya çıkarır.

Üçüncü Dünya'nın büyük bir kısmında genel üretim biçimi sermaye olabilir; sosyalleşmiş sektörün bu ilişkiyi kullanabildiği ve bu sayede kendi hesabına çektiği anlamda, tüm Üçüncü Dünya'da olan bu sermayedir. Üretim biçimi sadece geçiş döneminde veya arkaik denilen biçimlerde değil, sanayileşmenin yüksek olduğu en üretken sektörlerde de, zorunlu olarak kapita-

(57) Bkz. Samir Amin'in çevredeki belitlerin eleştirel listesi : *L'accumulation á l'échelle mondiale*, (Dünya düzeyinde birikim), s.s. 373-376

list olmayabilir. Öyleyse, üçüncü bir şık dünyasal belitselde ele alınabilir: Kapitalist olmayan üretim biçimlerinde sermaye üretim ilişkisi olarak hareket ettiğinde merkezdeki Devletlere nazaran Üçüncü Dünya Devletlerinin çok biçimliliğinden bahsedilecektir. Ve bu belitselin diğerlerinden daha az gerekli olmayan bir boyutudur; hatta çok daha gereklidir, çünkü sosyalist denen Devletlerin çok biçimliliği, onu iyi ya da kötü işleyen kapitalizme zorla kabul ettirmiştir, halbuki, Üçüncü Dünya Devletlerinin çok biçimliliği, sömürgeciliğin yerine konan belit olarak, kısmi bir merkez tarafından organize edilmiştir - dünyasal bir belitselin gerçekleştirme modelleri sorusunu her zaman kelimesi kelimesine buluyoruz: Merkezdeki Devletlerin, ilkesel olarak modellerinin eşbiçimliliği; bürokratik sosyalist devletlerce zorla kabul ettirilen ayrışık bir biçimdir. Üçüncü Dünya Devletlerinin örgütlü çokbiçimliliği. Orada bile, tüm içkinlik alanında, popüler hareketlerin işe karışmasının baştan yargılanmasına ve bir tarafta sosyal demokrat, demokratik veya sosyalist olan "iyi" devletler, diğer taraftan ise tersine tüm devletler aynı değerde ve bağdaşıktır diye kabul edilmesine inanmak çok saçma olacaktır.

4- *Güç*- Kabul edelim ki belit, konu ettiği güce göre yani ona modeller sunan bütünlerin gücüne göre zorunlu olarak daha yüksek bir güç ortaya çıkarır. Bu, belitsele bağlı olan, ama onu da aşan sürekli bir güçtür. Bu gücü finans, sanayi, askeri, teknolojik karmaşalarda oluşan ve birbirleri arasında bir süreklilik taşıyan yıkıcı ve savaşçı bir güç olarak görürüz. Bir yandan, savaş kapitalizmin hareketinin aynısını takip eder: Sabit sermaye orantılı olarak büyürken savaş gitgide "materyallerin savaşı" haline gelir, artık insan kulluğun değişken sermayesini bile temsil etmez ve arı bir makinasal hizmetçileştirme ögesini temsil eder. Diğer yandan ve özellikle belitseldeki sabit sermayenin artan önemi, var olan sermayenin değerini düşüşünü ve yeni bir sermayenin oluşumunu, karmaşalarda gönüllü olarak ortaya çıkan savaş makinasından geçen bir ritim ve genişlik kazanmalarını sağlar bu da toprak ve deniz kaynaklarının kullanılmasıyla zorunlu kılınan dünyanın yeniden dağılımına aktif olarak katkıda

bulunur. Savaşın gücünün gelip de sistemi doyuma uğratan ve onu şartlayan ve her seferinde belitselin "sınırlarının" taşımacılığına iştirak eden gücün sürekli bir "eşiği" vardır. - Merkezdeki devletlerin arasındaki klasik sürtüşmelere (ve de çevredeki sömürgeciliğin) tüm bütünü saran Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında, birinin diğeri ile kesiştiği iki büyük çatışmacı çizgiyi ekler. Halbuki Doğu ve Batı'nın kıyasıya silahlanmaları, yerel savaşların yerine geçmekle kalmaz, iki büyük eksene göre dolaysız bir çatışmanın "kıyametvârî" bir olanağını oluşturmakla da yetinmez; savaş makinası, hukuki, siyasi ve sanayii vb. ek bir özgün anlam da edinebilir. Devletlerin tarih boyunca savaş makinasını kendilerine edindikleri doğrudur ve devletler aynı zamanda aşağı yukarı "sınırlı" bir savaş olarak, hazırlık ve gerçekleşme safhalarında, savaş makinasının seçkin nesnesi haline girer. Sonuç olarak devletlerin sadece siyasi neticesi kalmıştır. Savaştan "topyekün" bir savaş yapma eğilimi değişik faktörler ve özellikle faşist faktör, hareketin ters çevrilmesinin başlangıcını belirler: Uzun bir kapma dönemi sonrasında, birbirlerini aşan savaşlar boyunca, devletlerin özerk bir savaş makinasını yeniden oluşturmaları gibidir bu. Ama bu, zincirlerinden boşanmış ve serbestleşmiş savaş makinası, sınırsız, topyekün hale gelen bir savaş olarak, kendisine eylem halindeki savaşı nesne edinmeye devam eder. Tüm faşist ekonomi savaş ekonomisi olur, ama savaş ekonomisinin nesnesi olarak topyekün bir savaşa hâlâ ihtiyacı vardır. Bundan böyle faşist savaş Clausewitz'in formülünde kalır: "Başka araçlarla siyasetin sürdürülmesi", isterse bu başka araçlar seçkinleşsin veya siyasi bir amaç nesnesiyle çelişkiye girsin (Virilio'nun faşist devletin totaliter devlet olmaktan çok, intihar devleti olması fikri buradan gelir). Savaş makinasının önce, otomatizasyonu, sonra da otomasyonun gerçek etkisini üretmesi, yalnızca İkinci Dünya Savaşından sonraya rastlar. Bunu kateden yeni uyumsuzlukları hesaba katarak kendisine savaşı seçkin bir nesne olarak almaktan vazgeçer, ama kendisine nesne olarak siyaseti, dünya düzenini, kısaca amacı edinir. İşte Clausewitz'in formülü burada ortaya çıkar: Artık savaşın izleyicisi haline gelen siyaset olmuştur, *topyekün*

*savaşın sınırsız maddi sürecini teknik olarak özgürlüğe kavuştur-
ran barıştır.* Savaş, savaş makinasının materyalleşmesinden
vazgeçer, savaş makinasının kendisi, materyalleşmiş savaş hali-
ne girer. Bu anlamda, onun artık faşizme ihtiyacı kalmaz. Fa-
şistler yalnızca önceden haber veren çocuklar ve sağ kalmanın
mutlak barışı ise topyekün savaşın elden kaçırdığı şeyin başarıl-
ması olmuştur. O zaman zaten Üçüncü Dünya savaşındaydık.
Savaş makinası, sürekli bir güç olarak tüm belitselde hakimiyeti-
ni sürdürüyordu. Sürekliliğin gücü, "dünya-ekonomisi"ni kap-
sıyor ve avının tüm parçalarını ilişkiye koyuyordu. Dünya yeni-
den kaygan bir mekan haline geliyordu (deniz, hava, atmosfer)
ve oralarda kendi parçalarına karşı çıksa bile tek ve aynı savaş
makinası egemenliğini sürdürüyordu. Savaşlar barışın parçası
durumuna geliyorlardı. Dahası, Devletler, savaş makinasını elde
edemiyor, kendilerinin bir parçası oldukları savaş makinasını
yeniden oluştuyorlardı. -Milenarist veya kıyametimsi bir an-
lam geliştiren yazarlar arasında beş esaslı noktanın üzerine par-
mak basmak, Paul Virilio'ya düşmüştü: Terörün veya caydırıcıl-
ığın mutlak barışında savaş makinası kendine yeni nesnesini
nasıl bulmuştur; nasıl bilim-teknik "kapitalizasyonunu" işleme
sokmuştur; bu savaş makinası nasıl bir şantajda, bize vaat ettiği
olası bir savaşın işlevine göre değil de, tersine, zaten yerleştirdi-
ği ve önceden hareket ettirdiği çok özel gerçek bir barışın işlevi-
ne göre, korkunçtur; bu savaş makinası nasıl olur da nitelikli bir
düşmandan çok bir belitselin gerekliliğine uyararak dış veya iç
"herhangi bir düşmana" karşı gelir (birey, grup, sınıf, halk, olay,
dünya); molekülleşmiş, dağıtılmış, programlanmış bir felaket
veya örgütlenmiş bir güvensizlik ya da, maddeleşmiş bir savaş
olarak, yeni bir güven kavramı ortaya nasıl çıkmıştır ⁵⁸.

(58) Paul Virilio, *L'insécurité du territoire* (Yurdun güvensizliği); *Vi-
tesse et politique* (Hız ve siyaset); *Défense populaire et luttres
écologiques* (halk müdafaası ve ekolojik mücadeleler). Tam da faşiz-
min ve topyekün savaşın berisinde nükleer caydırıcılık savaşının içinde
savaş makinası eksiksiz nesnesini bulur. Siyasi Devlet yok olmaya
başladıkça ve savaş makinası sivil görevlerin büyük bir kısmını üstlen-
dikçe Clausewitz'in formülü burada somut bir anlam kazanır. ("oturan

5- *İçerilen Üçüncüler*- Kapitalist belitselin bir merkeze ihtiyacı olduğunu ve uzun bir tarihi süreç sonucunda bu merkezin kuzeyde oluştuğunu, kimse Braudel'den iyi göstermedi: "Merkezi bir alana hayat vermek için, mübadele düzenli kapsamlı ve şebekenin ağları yeterince sık dokulu olduğunda, dünya-ekonomisi olabilir" ⁵⁹. Birçok yazar, bu bakımdan, Kuzey-Güney, merkez-çevre ekseninin günümüzde Doğu-Batı ekseninden daha önemli ve belirleyici olduğunu kabul ediyorlar. Giscard' d'Estaing tarafından yeniden ele alınan ve geliştirilen yaygın tezin ifade etmek istediği budur: Doğu ve Batı arasında, merkezde, aşırı silahlanmanın dengesinden başlamak üzere işler dengelendikçe, Kuzey-Güney arasında "oynaklık başlıyor" ve dengesizleşiyor, ve bu da merkezi dengeyi bozuyor. Bu formüllerde Güney'in soyut bir teori olduğu ve Üçüncü Dünya'yı veya çevreyi belirttiği ve hatta merkezin içinde Üçüncü Dünya'ların veya Güney'in olduğu açıktır. Aynı şekilde bu oynaklığın kazara olmadığı, adına *eşitsiz mübadele* denilen işleyiş için vazgeçilmez bir belitin ve sermayenin belitlerinin bir neticesi (teorematik) olduğu da açıktır. Bu yüzden bu formül, başka koşullar altında arkaik imparatorluklar için geçerli olan eski formüllerin modern bir değişkesidir. Arkaik imparatorluk, akımları üst-kodladıkça o ölçüde kendisine karşı olan kodsuzlaşmış akımları yeniden canlandırır ve değişikliğe uğratar. Kodsuzlaşmış akımlar, merkezi bir belitsele girdikçe çevreden çıkma eğilimi gösterir ve belitselin denetime almaya veya çözmeye olanağı olmadı-

niteliğini halktan arındırmak, dünyadaki tüm oturma yerlerini diskalifiye etmek", "savaş ve barış zamanlarının aralarındaki farkı silmek": bkz. İletişim aygıtlarının buradaki rolü). Görüleni vurma hakkını savunduklarında basit bir örnek bazı avrupalı polisler tarafından gösterilmiştir: Bir savaş makinasının kısımları haline gelmek için Devlet aygıtının parçaları olmaktan vazgeçerler.

(59) Braudel bu ağırlık merkezinin nasıl Avrupa'nın kuzeyinde oluştuğunu, ama 9. ve 10. yüzyıllardan itibaren Güney ve Kuzey Avrupa alanlarının rekabeti sürükleyen ve yarıştıran hareketlilikleri gösterir (bu sorun şehir-biçimi ve Devlet-biçimi sorunuyla karışmaz, ama onu keserek geçer). Bkz. "*Naissance d'une économie-monde*" (Bir dünya-ekonominin doğuşu)in Urbi I, Eylül 1979.

ğı soruları ortaya çıkarır(bu çevre için eklediği özel belitlerle bile). -Belitselin veya dünya-ekonomisinin temsilcilerini endişelendiren dört akım şunlardır: Enerji-madde, halklar; beslenme ve kent akımı. Durum karmaşık gözükmetedir, çünkü belitsel, bu sorunların tümünü yaratır, ve bu ölçüde de, isterse çoğalmış olsun, belitler ondan çözüm olanakları alırlar (örneğin, dünya beslenmesini mümkün kılan dağıtım ve dolaşım gibi). Üçüncü Dünya'ya has bir sosyal demokrasi bile şüphesiz, zavallı bir halkı iç pazarla bütünleştirmeyi öngörmez, ama daha çok bütünleşebilir öğeleri seçecek sınıfsal bir kopuşu gündeme getirir. Merkezi Devletlerin sadece Üçüncü Dünya ile ilişkisi yoktur, herbirinin kendi Üçüncü Dünyası yoktur ama onlarda gelişen ve içlerini kemiren iç üçüncü Dünyalar vardır. Bu bakımdan merkez ve çevrenin kendi belirliliklerini mübadele ettikleri bile söylenecektir: Merkezin yersizyurdsuzlaşması, tüm yurdlara ve milletlere göre merkezin havalanması, bu tezler, çevre oluşumlarının gerçek yatırım merkezleri haline geldiğini, ve merkezdeki oluşumların ise çevreleştğini ortaya çıkarır. Samir Amin'in tezleri hem güçlenmiş hem de görecelileşmiştir. Dünya belitseli, çevreye sanayileşmiş bir tarımı ve yüksek bir sanayii yerleştirip merkeze adına post-endüstriyel denilen aktiviteleri (otomasyon, elektronik, bilgi-işlem, uzayın fethi, aşırı silahlanma...) uygun gördükçe, merkezde az gelişmiş çevre alanlarını, iç Üçüncü Dünya'yı, iç Güney'i oluşturur. Halk "kitleleri" geçici işlere bırakılır (geçici veya kaçak iş, temsilcilikler) ve geçimleri sadece Devlet yardımları ve geçici maaşlarla sağlanır. Öğrencileri gitgide *emarginati*'lerle karıştırmaya yönelik bu iç marjın İtalya'daki kuramını yapmış olmak, Negri gibi düşünürlere aittir ⁶⁰. Bu görüngüler, yeni maki-nasal hizmetçileştirme ile klasik kullaştırma arasındaki farkı

(60) Tronti'den beri bir marksist araştırma hareketi oluştu (**Ouvriers et Capital** (İşçiler ve Sermaye), Bourgois yay., ama İtalyan özerkliği ile ve Antonio Negri ile emeğin yeni biçimlerinin ve emeğe karşı mücadelenin incelenmesi yapıldı. Burada şunlar gösteriliyorlardı: 1) Bu kapitalizme özgü kazara ortaya çıkan veya marjinal bir görüngü değil, sermayenin bileşiminin göstergesidir (sabit sermayenin orantılı büyümesi); 2) ve de bu görüngü bütün alanlarda işçilerin, halkların, etnik grupların yeni bir mücadele biçimini oluşturur Antonio Negri **Marx au-delà de Marx**

doğrular. Çünkü kulluk, proletarya-burjuvazi, mülk-emek gibi iki kutuplu organizasyonlara göndermede bulunur ve emek üzerine odaklaşır. Halbuki, sabit sermayenin merkezi hakimiyetinde ve hizmetçilikte emek iki yöne doğru parçalanmış olarak gözüktür, emekten geçmeyen *intensif* bir artı-emek ve dalga dalga yayılarak geçici hale giren *extansif* emek. İş belitini terk eden totaliter eğilim ve konumları çoklaştıran sosyal demokrat eğilim, birbirlerine karışmış olarak, sınıfsal kopmaları yaratmak için, ortaya çıkar. O ölçüde de zaptedilemeyen akımlarla belitsel arasındaki zıtlık artar.

6. *Azınlıklar* - Çağımız azınlıkların çağı haline geliyor. Azınlığın zorunlu olarak az sayıda olan, olarak tanımlanmadığını ancak oluşum veya dalgalanmayla, yani onları birbirlerinden ayıran şu veya bu beliti oluşturan tumturaklı bir çoğunluğu oluşturan mesafeyle tanımlandığını gördük ("Ulyse veya şehirlerde yaşayan günümüzün orta halli Avrupalısı" veya Yann Moulier'nin dediği gibi, "35 yaşından büyük erkek, milli işçi"). Bir azınlık, sayı olarak az olanı içerebilir, ama daha büyük sayıda da bir azınlık mevcut olabilir, tanımsız bir çoğunluk oluşturabilir. Adlarına solcu denilen bazı yazarlar büyük kapitalist alarmı yeniden ele aldıklarında şu ortaya çıkar: 20 yıl içinde, "Beyazlar", dünya halklarının % 12'sini oluşturacak.. Sadece çoğunluğun değişmekte olduğu ya da değiştiğini söylemekle yetinmez, ayrıca, yani bir belit olarak, çoğunluğu yıkma rizikosunu taşıyan sayı olmayan, genişleyen, yayılan bir azınlıkça içten içe çalıştığını söylerler. Neticede, beyaz ırktan olmayanın tuhaf kavramı sayılabilir bir kümeyi oluşturmaz. Öyleyse bir azınlığı tanımlayan, sayı değil, sayıya ait iç ilişkileridir. Bir azınlık, çok kalabalık, hatta sonsuz olabilir; aynı şekilde bir çoğunluk da. Onları birbirinden ayıran, sayıya ait iç ilişkinin oluşturduğu, çoğunluk şıkkında, sonlu veya sonsuz bütün, ve her zaman sayılabilirliktir; halbuki öğelerinin sayısı ne olursa olsun, azınlığın tanımı,

(Marx'dan öteye Marx); K.H. Roth, *L'autre Mouvement ouvrier en Allemagne* (Almanya'da diğer işçi hareketleri), Bourgois Yay. ve Fransa'da Yann Moulier, Alain ve Danièle Guillermin, Benjamin Coriat'nın güncel çalışmaları.

sayılamayan bir bütünden geçer. Sayılamamazlığın karakterini veren, ne bütün, ne de öğelerdir; bu daha çok onların *birleşimi*, *bütünler*, öğeler arasında üretilen ve ikisine de ait olmayan, onlardan kaçıp kurtulan ve kaçış çizgisini oluşturmaktadır. Halbuki, sonsuz da olsa, belitsel sayılabilir bütünleri çalıştırır, bunun yanında azınlıklar, belitselleşmeyen, sayılamayan "flu" bütünleri, kısacası, akımların veya kaçışların çokluğunu, bu "kitleleri" meydana getirir - isterse çevrede beyaz ırktan olmayan sonsuz bütünü veya Korsikalılara, Basklara indirgenen bir bütünü olsun, her yerde dünya çapında bir hareketin kımıldanmalarını görürüz: Azınlıklar, ulus-devletlerin denetlediği veya boğduğu "milliyetçi" görüngüleri yeniden yaratır. Bürokratik sosyalist sektör bu hareketlerden kurtulamamıştır; Amalrik'in söylemiş olduğu gibi, rejim aleyhtarları hiç bir şey değildir veya S.S.C.B.'ni çalıştıran azınlıklardan soyutlarsak, uluslar arası siyasette sadece piyon rolünü oynarlar. Artık Devlet biçiminden ve kapitalist ekonomiden geçmeyen bileşkeleri uzun dönemde harekete geçirdiklerine göre, pazarın ve belitselin bakış açısından azınlıkların yaşanabilir Devletler oluşturmakta yeteneksiz olmaları önemsiz bir sorundur. Devletlerin veya belitselin onlara yanıtı azınlıklara bölgesel veya federal statüsel bir özerklik tanımak, kısacası yeni beltiler yaratmaktır. Ancak sorun bu değildir: Orada sadece azınlıkları, kümelere veya sayılabilir alt-kümelere çevirmeyi üstlenen bir çaba vardır; bunlar, öge ünvanıyla çoğunluğa girebilecek, bir çoğunluk da sayılabileceklerdir. Aynı şekilde, kadınların, gençlerin durumu, geçici işlerde çalışanların durumu... vb. Bunalım içinde ve kanda sarı bir merkezin çevresinde beyazların olduğu, daha radikal bir tersyüz etme tasarlanabilir; bu, şüphesiz bambaşka bir belitsel olacaktır. Bir o kadar da çözülmesi olanaksız gibi duran başka şeylerden bahsetmekteyiz. Kadınlar, erkek olmayanlar çoğunluğun öğeleri haline gelerek uygun hiç bir anlatımı yani sayılabilir ve bir sonu olan bir bütünü kabul etmezler. Beyaz olmayanlar sarı, siyah, sonsuz sayılabilir bir küme, yeni bir çoğunluk haline gelerek, bir anlatımı karşılayamazlar. Azınlığın özelliği, tek bir üyeden oluşsa bile sayılamayan bir gücün değerini vermektir. Bu çok-

lukların formülüdür. Evrensel bir figür olarak azınlık veya herhangi biri olmak: Kadın, ister eril ister dişi olsun hepimiz bu oluştayız. İster siyah, ister beyaz, isterse sarı olalım -beyaz olmama- hepimiz bu oluştayız. Orada bile, mücadeleler düzeyinde belitlerin önemi yoktur demek doğru değil; tersine o belirleyicidir (farklı düzeylerde, oy atmak, kürtaj, iş, kadınların mücadeleleri; bölgelerin, özerklik için mücadeleleri, Üçüncü Dünya'nın mücadelesi; Doğu'nun ve Batı'nın bölgelerinde ezilen azınlıkların ve kitlelerin mücadeleleri....) Ama, bu mücadelelerin aynı zamanda başka bir kavga'nın görünümü olduğunu göstermek için her zaman bir işaret mevcuttur. Bir istek, ne kadar alçakgönüllü olursa olsun, insanlar, kendi sorunlarını kendileri ortaya koymayı istediklerinde veya bunlar için daha genel bir çözüm kabul edilmesinin koşullarını en azından belirtmek istediklerinde, istek, hep belitselin kabul edemeyeceği bir noktayı sunar (yaratıcı biçim olarak tikele bağlı kalmak). Tarihin tekrarı karşısında hep şaşkınlığa düşülür: Basında görülen, azınlıkların isteklerinin alçakgönüllülüğü, ona tekabül eden en ufak bir sorunu çözmekten aciz bir belitselin gücüne yapışır. Kısacası, belitlerin etrafındaki mücadele, gözüktüğünden daha önemlidir ve bu mücadele akımların ve belitselin önermeleri arasındaki mesafenin çukurunu kazar. Azınlıkların kuvveti, çoğunluğun sistemiyle bütünleşip, çoğunluğa girme yetisi ile ölçülemez, ne de çoğunluğun gerekli olarak totolojik kriterini tersyüz etmekle ölçülür. İstedikleri kadar küçük olsunlar, isterse sonsuz, ters çevrilmiş, değişmiş, hatta yeni belitleri içererek veya dahası, yeni bir belitsel de olsa sayılabilir kümelerin gücüne karşı, sayılamayan kümelerin bir gücünü değerlendirmekle ölçülürler. Soru ne anarşi veya örgütlenme, ne de merkezilik ve ademi-merkeziyetçiliktir, ama sayılabilir kümelerin belitseline karşı, sayılamayan kümeleri içeren sorunların kavramsallaşması veya hesaplanmasıdır. Halbuki, bu hesabın bileşkenleri, örgütlenmeleri hatta merkezileştirmeleri olabilir, ama buna rağmen bu, Devletlerin yolundan, belitselin sürecinden geçmez, azınlıkların bir oluşundan geçer.

7- Kararsız önermeler. - Belitselin sayılamayan sonsuz bir

kümenin gücünü ortaya çıkarttığına itiraz edilecektir: Kesinlikle bu, savaş makinasının gücüdür. Buna rağmen sövmeye yatkın olduğu mutlak savaşı başlatmadan azınlıkları genel olarak "ele almanın" uygulanması zor gözükmektedir. Bu yüzden her seferinde "herhangi bir düşmanın" (bireyler, gruplar, halklar) doğasının işlevine göre, hücumlarını veya karşılık vermesini çoğaltmaya yeterli kılan uyarlamaları ve minyatürleştirmeleri, niteliksel ve niceliksel süreçleri kuran savaş makinası görüldü. Ama bu şartlarda, kapitalist belitsel, savaş makinasının yok etmeye çalıştığını üretip, yeniden üretip durur. Açlığın örgütlenmesi bile açları öldürdüğü oranda çoğalmaktadır. "Sosyalist" sektörün kendisini çirkince belirttiği *kampların* örgütlenmesi bile, gücün düşlediği radikal çözümü sağlayamaz. Bir azınlığın yok edilmesi, bu azınlığı daha çoğaltır. Katliamların sürekliliğine rağmen, Üçüncü Dünyada bile belitselin öğeleriyle yeteri kadar bağ sağlandığında bir grubu veya bir halkı yok etmek görece olarak daha zordur. Daha başka açılardan yeni kaynaklarla ilintili olarak sermayeyi (deniz petrolü, metalik küçük düğümler, besin maddeleri) reforme etmeyi içeren ekonominin gelecekteki sorunlarının dünyasal savaş makinasını harekete geçirecek dünyanın yeniden dağılımını zorunlu kılmakla kalmadığı ve yeni objektiflerle etkisine karşı çıkacağı kestirilebilir; büyük bir ihtimalle ilgili bölgelere bağlı azınlık kümelerinin oluşumu veya yeniden oluşumu birbirini izleyecektir. Genelde, azınlıklar, bağımsızlıkla, özerklikle, statü ile, belitlerle bütünleşmeyle sorunlarının çözümünü bulamazlar. Onların taktikleri zorunlu olarak buradan geçer. Ama, eğer devrimciyseler, bu, dünyasal beliti sorgulayan daha derin bir hareketi taşıdıklarındandır. Azınlık, tikelin gücü figürünü veya evrensel bilincini proletaryada bulur. Ama işçi sınıfı elde edilen bir statü ile veya hatta kuramsal olarak ele geçirilmiş bir Devlet ile tanımlanmadıkça, bu işçi sınıfı "sermaye" veya sermayenin bir parçası (değişken sermaye) olarak gözükür ve *sermayenin planının* dışına çıkmaz. Herşeyden çok, plan demokratik hale girer. Bunun karşıtı, sermayenin planından dışarıya kaçarak, çıkılmaktan başka bir şey yapılmayarak, bir kitle sürekli devrimcileşir ve sayılabilir kümelerin ha-

kim dengesini yıkar ⁶¹. Bir amazon-Devletin, bir kadınlar devletinin veya geçici işlerde çalışanların Devletinin, red "Devletinin" ne olacağı pek iyi görünmez. Kültürel, ekonomik ve siyasi olarak azınlıklar yaşanabilir Devletler olmuyorlarsa, bu, Devletbiçiminin uygun düşmediğinden, sermayenin belitselinin, ona tekabül eden kültürün buna uymadığındandır. İhtiyaçlarına göre ve özellikle azınlıkları ezmek için kapitalizmin, Devletleri organize ettiği görülür. Bu yüzden azınlıkların sorunu da kapitalizmi ezmek, sosyalizmi yeniden tanımlamak, başka araçlarla dünyasal savaş makinasını oluşturmaktır. -Eğer yok etme ve bütünleştirme adlı iki çözüm olanaksız gibi görünüyorsa, bu, kapitalizmin daha derin yasaları olduğu içindir: Kapitalizm kendi sınırlarını koyup, onları ileri itmekten bıkmaz ama bunları kendi belitselinden kaçan her yöne giden akımları yeniden canlandırarak yapar. *Kapitalizm bu modelleri allak bullak eden ve kateden, sayılamayan kümeleri de aynı anda oluşturmadan, kendisine modeller veren sayılabilir kümelerde gerçekleşmez.* Akımlar daha uzağa gitmeden, onları yeniden yerineyurduna sokan ve yeni bir toprak çizen "birleşmeler"e giren, amacı ne yoketme savaşı, ne genelleşmiş terörün barışı olan, ama devrimci eylemi amaç edinen (akımların birleşmesi, sayılamayan kümelerin birleşimi, herkesin azınlık-oluşu) bir savaş makinasını oluşturan modeller gibi onları birleştiren belitselden kurtulmadan yersizyurdsuzlaşmış ve kodsuzlaşmış akımların "birleşmesini" işleme koymaz. Bu bir parçalanma veya dağılma değildir: *Bir organizasyon planıyla bir dayanıklılık planının ve sermayenin gelişme planı veya bürokratik sosyalist planla karşıtlığını buluruz.* Konstrüktivizm ve "diyagramatizm" her seferinde so-

(61) Tronti'nin en esaslı tezlerinden biridir bu. Bu tez "kitle-işçinin" yeni kavramlarını ve emekle ilişkisini belirler : "Sermayeye karşı mücadele vermek için, işçi sınıfı sermaye olarak kendisiyle mücadele etmek zorundadır; bu işçi için değil, ama kapitalist için çelişkinin en yüce noktasıdır (...) Sermayenin planı tersine sosyal gelişme olarak değil, *devrimci süreç* olarak yürümeye başlar" Bkz. **Ouvrier et Capital** (İşçi ve Sermaye), s 322 ve Negri'nin dediği gibi Plan-Devletin bunalımı Bkz. **Crise de l'Etat-Plan**, (Plan-Devlet krizi), Feltirnelli

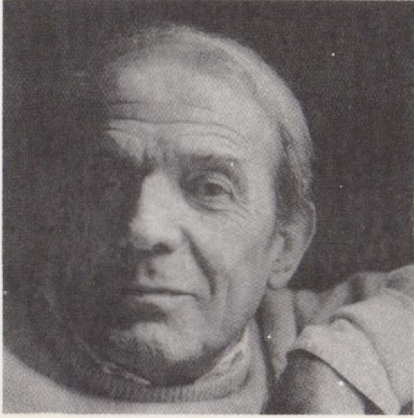
runun şartlarının belirlenmesiyle ve sorunların aralarında transversal (yataygeçişli) ilişkilerle uygulamaya girer: Bürokratik programlanmaya karşı çıktığı gibi bir o kadar da kapitalist belitlerin otomasyonuna karşı çıkar. Bu, adına "karar verilemeyen önermeler" denilen her sisteme ait neticelerin belirsizliği değildir. Tersine sistemin birleştirdiği ve birbiri ardına eklemlenebilir kaçış çizgilerinin yönüne göre ayrılmazlık veya aynı anda varolmadır. Karar vermeme devrimci kararların yeri ve tohumudur. Dünyasal hizmetçilik sisteminin ileri teknolojisinin ileri sürüldüğü olur; ama özellikle ve aynı zamanda bu makinasal hizmetçileştirme, önermelerle ve kararsız hareketlerle doludur. Kararsız hareketler, yeminli sosyalistlerin bilgisine ait olmaktan uzak, herkesin oluşuna, radyo-oluşa, elektronik-oluşa, moleküler-oluşa silah verir ⁶². Kararsız tüm önermeler boyunca ve belitselin birleşmelerine karşı devrimci bileşkeleri oluşturmadan mücadele verilemez.

(62) Bu güncel durumun başka bir görüntüsüdür: Emeğin evrimine ve emeğe bağlı yeni mücadeleler değil, ama adına "alternatif pratikler" ve bu pratiklerin yapılması denilen (özel radyolar en basit örneklerdir, ama şehrin ortak şebekelerini de, psikiyatriye alternatif de vb.) her alan. Tüm bu noktalar üzerine ve iki görüntünün arasındaki bağ üzerine, Bkz. Franco Berardi Bifo *Le ciel est enfin tombé sur la terre* (Gök sonunda yere düştü). Ed du Seuil; ve *Les Untorelli* Ed. Recherches.

KAPİTALİZM VE ŞİZOFRENİ 2

KAPMA AYGITI

GILLES DELEUZE FELIX GUATTARI

Kapma Aygıtı, Üç Öykü veya Ne Oldu? (Henry James, Fitzgerald, P.Fluetiaux) metinleriyle Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin **Mille Plateaux** (Bin Yayla) - **Kapitalizm ve Şizofreni** kitabının çevirilerine devam ediyoruz.

Bu kitapta yine Dumézil'in tezlerinden yola çıkan Deleuze ve Guattari, eski Hint-Avrupa mitolojilerindeki eski Yunan şehir devlet-toplum ilişkilerini devletin 'kapma' aygıtı açısından incelerler. Görüleceği gibi hep iki kutupluluk vardır ve her şey ikisinin arasında geçer, ortaya çıkar. Marx'ın üretim biçimleri kuramına yeni bir bakış getirir ve "bir üretim biçiminin devlet tarafından yapılmaktan çok devletin üretimden bir biçim ortaya çıkarttığını" yazarlar. Bu şekilde de evrimci bir gelişmeyi öngören son nedenleri ortadan kaldırır. Nedensellik ilişkisini yok ederler ve bunun sosyal bilimlerden önce fizik tarafından yok edilmiş olduğunu söylerler.

ISBN 975-7696-10-2
975-7696-41-2